

1932 márc 24.

165052

DÁNOS ÁRPÁD

ÖRÖK SZOMJAZÓK

KÁLDOR KÖNYVKIADÓVÁLLALAT
KIADÁSA, BUDAPEST

ÖRÖK SZOMJAZÓK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

D Á N O S Á R P Á D

Ö R Ö K S Z O M J A Z Ó K

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

K Á L D O R K Ö N Y V K I A D Ó V Á L L A L A T

K I A D Á S A , B U D A P E S T

(2)

P. o. hung.

26.758

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA

I. Nyomat. Novembeknapló

1932 év. 326 sz.

165052

ÖRÖK SZOMJAZÓK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1.

Tito Sacchi hegedűművész volt és húsz éves.

Az örökvárost körülvevő erdő felé indult, ahol éppen virágoztak az olajfák. A levegő különösen tiszta volt, az égen egyetlen felhő sem mutatkozott. Úgy nézett alá, mint egy óriásira tágult kék leányszem. Mosolygón, derűsen, de azért a melankóliának valami halk árnyalatával . . .

Tito Sacchi rajgott a természetért és különösen a csendjét szerette, mert ebből hallotta ki a legszebb muzsikát.

Amint hosszú lépésekkel haladt tova a rétek között kígyódzó ösvényen, úgy érezte, hogy a nagy nyugalom bársony-hintaként ringatja. És ezt a jólérezést még fokozta, hogy olykor-olykor fülébe rémlett a város ezerféle hangból összeverődő zsivaja, a lépések kemény kopogása, a tülkölés, a csengetés, egy-egy artikulálatlan indulatos kitörés, káromkodás, lármábavesző szavak töredékei és kacajfoszlányok.

Beért az erdőbe. Itt a csendnek más volt a muzsikája. Hangosabb, titokzatosabb, mint ott kint a réteké.

Millió halk zizzenésből, szisszenésből, zsongásból és zúgásból szűrődött össze megbűvölő melódiája. Tito Sacchi az olajfák illatával együtt szomjasan itta magába ezt a halk varázsú muzsikát, mely hangjegyekké izzott kigyulladt szeme előtt.

— Most, most! — dobogta szíve, szinte hallhatóan. Most itt a pillanat, amikor megvalósul életálma és hozzákezd annak a nagy szimfóniának megírásához, amely gyermekkora óta él benne: megírja a Természetnek és Művészetnek örök himnuszát.

Lelkében már felzsongtak a nagy kompozíció szólamai. Csak meg ne zavarják ezeket a boldog perceket!

Távrolról egy lugas buja indái hívogatólag zöldeltek feléje. Jó ómen! Ott veti majd papírra daloló gondolatait.

Váratlanul kis csermely keresztelte útját. A sebesen folyó vizen csak keskeny deszkapalló vezetett át.

Az innenső parton egy ráncosképű, nagyon öreg asszony állott, kinek lába előtt nagy rőzsecsomó feküdt.

Tito szívében jóság volt és segíteni akart a törékeny asszonyon. Odalépett hát hozzá, hogy felemelje és átvigye a rőzsecsomót.

Az öregasszony hálásan mosolygott.

— Köszönöm jóságodat, fiam, de én nem megyek a túlsó partra. Kunyhóm itt van a közelben. Csak a lányomat várom, hogy segítsen. Az idő megrokkantotta hátamat, vállamat . . . De te csak erigy' át!

— Mi van ott? — kérdezte Tito és szeme fürkészve nézett a túlsó partra.

— Oh, ott minden szebb, mint az innenső parton. Illatosabbak a virágok, szebben zúgnak a levelek és bársonyosabb a fű . . . Valaha én is át akartam menni. Várt ott valaki . . .

— És miért nem mentél át, öreganyám?

— Nem értem rá! Szedtem a rőzsét . . . szedtem a gombát, hogy eladjam a városban. Gyűjtöttem a kunyhóra . . . mert odaát tilos a rőzsegyűjtés, a gombaszedés . . . ott csak álmodni szabad . . . hallgatni a szellő és a zúgó lombok muzsikáját . . . Azzal, aki vár ott ránk.

Az anyóka sunyin nézett Titóra, aztán szája elé tette kezét és úgy súgta:

— Az ott túlhan az Álomkirály birodalma . . .

Eszelősen felkacagott:

— Engem várt . . . De nem mentem . . . Szedtem a rőzsét . . . De te erigy' . . . Hátha téged is vár valaki . . . Biztosan vár . . . Mindenkit vár valaki, aki fiatal . . . Ott, abban a lugasban . . . Bim-bam . . . Bim-bam . . . Hallod! hatot üt az óra . . . Most jön a lányom, sietek elébe . . .

Az anyóka hátára kapta a rőzsecsomót és görnyedten elindult, miközben nehéz lélegzettel nyöszörögte:

— Most erigy', most, amíg szívedben a fiatalság muzsikál . . . Bim-bam . . . Mert aztán meggörnyed a hátad . . . Bim-bam . . . Most, amíg várnak . . . Bim-bam . . .

Tito kerekre, tágult szemmel nézett utána . . . Az

anyóka oldalt fordult, elnyelték a fák. De néhány pillanatig még kihallatszott a nagy csöndből: Bim-bam... Bim-bam... Mind halkabban, mind álomszerűbben, mind távolabbról, amíg egészen elnémultak a hangok.

Tito riadtan nézett körül... A fák titokzatosan zúgtak... a csermely altatóan énekelt... és a fáradt bogarak bágyadtan zümmögtek... Halk kongás remegett át a levegőn...

— Valami közeli templom harangja — gondolta Tito és meglepetve eszmélt rá, hogy egy fa törzsének támaszkodik.

— Úgy látszik, állva elaludtam egy pillanatra, — suhant át agyán és arra nézett, amerre az öreg anyókat vélte eltűnni az imént.

Csak a sűrűsödő homály sötétlett feléje... Hirtelen órája után kapott. A nehezedő árnyak eszébe juttatták, hogy este hétig jelentkeznie kell Róma legelőkelőbb szállodájának igazgatójánál. Egyik barátja ajánlotta be hozzá. Öt aranyat kereshet esténként.

— Bim-bam... — kongott fel lelkében az anyóka hangja... Bim-bam... A nagy szimfónia első szólama...

— Öt arany! — csendítette rá feleletül értelve. És folyt a vita percekig. Tito hirtelen végigsimította homlokát és visszafordult. Elindult a város felé. Bim-bam... hangzott mögötte gúnyosan. Megszaporázta lépéseit. Bim-bam, hangzott mögötte akkor is, mikor belépett az igazgató szobájába.

— Nyomorult szegénység! — hangzott fel benne

mintegy védekezésül az üldöző gúnyos hang ellen, mielőtt megszólalt . . .

Aztán megegyeztek . . .

És már aznap este ott játszott az előkelő szállóban. . . . Eleinte idegenkedve néztek a pódiumon álló ismeretlen ifjúra, de lassan-lassan felmelegedtek. Megkapta őket Tito játékanak varázsa. Hegedűjének húrjai megelevenedtek ujjai alatt. Sírtak és nevettek. Halkan panaszkodtak és himnuszosan ujjongtak . . . Tito a divatos dalokban is meg tudta szólaltatni a lelkét. Fájdalmát és reményeit. Fiatalsága csalódásait és ég felé szárnyaló vágyait. És fellobogott játékában húsz éves testének vére is. Az öreg urak elmerengve néztek szivarjuk füstkarikái után, a hölgyek szeme ragyogott és ábrándosan tapadt az ifju finom vonású, sápadt arcára.

2.

Reggel három óráig kellett játszania. Akkor az igazgató behívta szobájába. Megdicsérte játékát, mosolygó arccal átadta neki az öt aranyat és heti két estére szerződtette.

Miközben a névtelen uccákon hazafelé sietett, önkéntelenül is meg-megzörgette zsebében az aranyakat. Hirtelen összerezsent. A hajnali szürkületben harang kondult meg:

Bim-bam . . . Bim-bam . . .

És az ucca sarkáról egy meggörnyedt asszony alakja rémlett eléje. Befordult egy mellékuccába és zsebében erősebben csörgette meg az aranyakat. Aztán számolni kezdett:

— Kétszer öt az tíz, négyszer tíz az negyven . . . Havonta negyven!

Ott látta őket maga előtt egy csomóban. Nevettek rá. Ő is mosolygott, amikor belépett szerény szállásának kapuján.

3.

Évek multak el . . .

Tito sokat tanult. Szorgalmas, okos művész volt. Nem léha bohém. Nem éjjelezett, nem ivott és a kártyát sem ismerte. A régi mestereket nem kicsinyelte le, mint hasonló korú társai, akik az új idők új zenéjét hirdették.

Tito Sacchi gyakran merült el a régi mesterek műveiben. Búvárként kutatta mélységeiket, titkaikat és felszínre emelte szépségeiket. Magába itta lelküket és ahol és amikor módja volt rá, meg is szólaltatta. Játékában egész különös harmóniában olvadt össze a régi és új idők szelleme. Ragyogó technikájának ez adta meg lebilincselő varázsát. Öregek és fiatalok egyforma lelkesedéssel hallgatták . . .

Olykor-olykor sápadt arca egy árnyalattal még sápadtabbá vált a pódiumon. Ilyenkor úgy rémlett neki,

mintha a hangversenyterem ablakain harang kongana át . . .

Máskor szeme a háttérbe meredt. Mintha meggörnyedt öreg anyóka kuporogna az ajtó küszöbén. A hallgatók megbűvölten hallgatták. Tito hegedűje harsogott . . . Túl akart valamit harsogni. És szemét behúnyta. Nem akart valamit látni.

Ekkor már az előkelő szálló csak messzi emlék volt. Sorra járta Olaszország nagy városait. Híre napról-napra nőtt. „Két korszak ölelkezik játékában“, írták a kritikusok. Különösen ráadásaiért lelkesedtek. Amikor rögtönzött: mintha hegedűje megvadult paripává varázslódnék, amelyet rémek kergetnek . . . Majd elhalkult a boszorkányos hangszer és, mint reményét vesztett özvegy, szinte hangtalanul zokogott.

— Bim-bam . . . — kongott ilyenkor a messzi hang fülébe.

— Majd, majd! . . . — dobogta rá a szíve . . .

Majd, ha az aranygöröngyökből — aranyhalmok lesznek, az aranyhalmokból — aranydombok... Majd, ha nem kell már aggódnia a holnapért . . . Ha nem lesz hatalma rajta a valóságnak és csak álmainak élhet. Majd akkor átmegy a pallón. Álomkirály országába . . .

. . . És egy napon nagy alakú levelet hozott számára a posta. Meghívták a római filharmonikus zenekar élére.

Felujjongott. Nem kell többé a holnapra gondolnia. Szép fizetést kínáltak fel neki. Most jön az ő ideje...

És amint nyitott szemmel feküdt ágyában, olykor felzsongtak lelkében nagy szimfóniájának hangjai. A természet és művészet ölelkezett bennük. Mint két egymás után epedő és végre egyesülni tudó szerelmes. Ujjongva, őrzöngve, a legnagyobb boldogság mámorában. Előbb az epedés halk hangjai szólaltak meg. Panaszosan, elhalón, azután a forró vágyak. Tito égő szemmel figyelt befelé. Megbűvölten hallgatta a mindjobban áttüzesedő szólamokat és a szenvedély apró sikolyait.

Legjobban szeretett volna ilyenkor kiugrani az ágyából, íróasztalához rohanni, hogy papírra vesse zenei álmait. De alig bírt mozdulni. Fáradt volt. Új állása rengeteg munkát rótt rá. Helyt kellett állania, a hozzá fűzött reményeket be kellett váltania. A taps kötelez. És a tapsoknak valóságos orkánjai zúgtak fel, ha játszott vagy vezényelt.

Felzúgtak fülében álmatlan éjszakáin is . . . És ha a soha meg nem kezdett szimfóniának hangjai telezsongták körülötte a sötétet és felriasztott lelkiismerete vadul dörömbölt felzaklatott szívéen, ezek a tapsok fojtották bele a némaságba a gyötrelmesen boldogító zenei foszlányokat. Megszületni vágyó remekművének zengő töredékeit. — Majd, majd . . . — sutogta lezáruló szemmel.

Ha lesz egy kis szabad ideje. Egy hónapja, egy hete, de akárcsak egy napja. Vagy legalább egy estéje! Amikor nem köti le a zenekar, a próba és a sokféle tár-

sadalmi kötelezettség . . . Akkor, akkor . . . és halkan újra felzsongtak nagy szimfóniájának akkordjai és lassan-lassan rászótték az álmodt fátára szemére . . .

4.

Húsvét vasárnapja volt. A város a feltámadást ünnevelte. A templomok előtt tarka tömeg hullámozott, zúgtak az orgonák és forró fohászok szálltak az ég felé, megannyi galambcsapatként. Tito is elzarándokolt az oltár elé és kutató, témakereső szemmel nézte az ájtatos asszonyokat, lányokat, férfiakat, akik eljöttek, hogy hódoljanak az Úr zsámolya előtt és kívánságaikkal ostromolják az Eget.

Micsoda himnuszt írhatnék erről — gondolta a tömjénillatos, hús Dóm falai között, — az örök kielégítlenség, örök vágyakozás szimfóniáját! . . . Az emberek idehozzák a szívüket, akár egy kis ékszeres dobozt, és a szívükben évtizedes fájdalmak, csalódások, reménykedések, kívánságok zsúfolódnak egymás hegyén-hátán . . . Mennyi bánat, vágy és tehetetlen harag!

Az egyik békét és egészséget kér, a másik háborút és pénzt kíván. Az egyik asszony gyerek után áhítózik, a másik a szegénytől való menekvésért könyörög. Ott térdepelnek egymás mellett és egyik nem látja a másikat, annyira elfoglalja mindeniket a maga baja, gondja, fájdalma és reménysége. Özönvízként árad lelkükből a milliónyi kívánság, a szívekből felrebbenő

ezernyi vágyak pedig, mint színes lepkeraj, szállják körül az oltárt és a bűgő orgonát ... Óh, hogy is tudna a Keresztre-feszített megbírkózni ezzel a temérdek sóhajos óhajjal? Hatalmas, ijesztő hadsereggé duzzad lába előtt a töméntelen forró, félszeg kívánság! A szürke hónapokkal vívott csatákban szerzett sebek felszakadnak, a fiatalok, kiknek elsikkadt a fiatalságuk, a tavaszt siratják, az öregek sápadt homlokkal az oltári szentségben keresik a megnyugvást. És Tito a szaggatott sóhajokból a sírásba csukló Emberiség borzalmasan gyönyörű szimfóniáját hallotta ki ...

— Vajjon hol késik az igazi feltámadás? — kérdezte saját magától, keserű szájjal, — mikor jön el a megváltó gondolat, amely megszabadít bennünket a hús és a lélek gyötrelmeitől?

... A tömegek fojtó öleléséből a hús hegyek közé menekült. Egyedül akart maradni saját magával.

Hiszen a mai estéje szabad ... Végre! Mielőtt belefog a nagy műbe, még egyszer el akar merülni a természetben! Hogy megihlesse az ég kékje, a virágok illata! Hogy új motívumokat lessen ki a szellő suttozásából, a lomb zúgásából, a természet csendjéből és a természet ezer hangjából ... És hogy figyeljen Istenre, aki sehol nem szól az emberhez olyan hallhatóan, mint ebben a csendben és mint ezekben a hangokban. Hol elhaló halkán, mint a fű hajlásában, levél zörrenésében, hol a földet megremegettőn, vizet felkorbácsolón, mint a vihar harsogásában ...

Alig jutott túl az erdőszélen, valaki rákiáltott:

— Halló Tito! Meg sem ismeresz?

Összerezzenet. Hátrapillantott. Az út mentén fiatal, karcsú leány állott.

— Mária!

Futva siettek egymás felé.

— Micsoda véletlen!

— Évek óta nem láttalak!

— De annál többet hallottam én rólad!

Annakidején együtt jöttek fel Rómába, Tito a konzervatóriumba, a lány pedig a szobrászati akadémiára. Tanárai szerették és a jövő nagy ígérését látták benne.

— Mit csinálsz errefelé?

— Szellőztetem a koponyámat... Az állandó harangzúgás meggyötri idegeimet, a hegyek után kíváncsotam...

Beszélgetésbe melegedtek.

— Milyen gyönyörű ez a vidék — kezdte a leány és már megvolt a téma, amely körül táncolva, kicserélhették a lelküket.

A művészet örök és igazi forrásáról, a természetről beszélgettek. Mindketten áhítatos panteisták voltak.

— Én most egy nagy kompozíción dolgozom — vallotta a leány — a természet örök forgását akarom márványba örökíteni, a tavaszt, a telet, a nyarat és az őszt. De nem egy részlet-stúdium formájában... nem valami tájat vagy sziklát akarok faragni... hanem egyszerre

akarom érzékeltetni az egész mindenséget! És te min dolgozol?

Tito zavarba jött. Szégyelte bevallani az igazat, hogy még semmit sem alkotott, hogy még mindig csak a tervezgetésnél tart, mert nem tudja lerázni az arany igáját . . .

— Oh . . . egy szimfónián . . .

És zavartan elhallgatott. A leány ezt a tartózkodást szerénységnek vélte és minthogy ő maga is valósággal vergődött a kétségek között, természetesnek találta, hogy gyermekkori pajtása, akit vérbeli művésznek tartott, szintén csak a szenvedések és önkínzások országútján át juthat el a nagy mű délibábos ígéretföldjére.

— Mesélj nekem róla!

És Tito, aki nem akart hazugságban maradni, ott a virágos hegyoldalon, a hallgató, súlyos hegyek árnyékában komponálni kezdett . . . részleteket fűtyölt és dúdolt a leány előtt, aki megbűvölten hallgatta és boldogan sóhajtotta:

— Új korszakot teremtő muzsika lesz!

Titót is magával sodorta lelkesedése és ebben a pillanatban maga is szentül hitte, hogy még nincsen későn . . . hogy be fogja váltani, amivel tehetségének tartozik és hogy mint komponistát, éppen úgy fogják ünnepegni, mint előadót, mint interpretálót! És nem: majd, majd . . . hanem már: holnap, még ma este belekezd a nagy munkába! Mai estéje lesz az ő szent estéje . . . az ő feltámadásának estéje! És hálásan nézett a leányra,

amiért elhatározásában megerősítette, amiért a szívében kigyulladt lángot még magasabbra lobogtatta.

Késő délutánra járt már az idő, amikor elindultak vissza a város felé. Meleg és őszinte barátságot éreztek egymás iránt. Tito meg is mondta:

— Örülök neked, Mária!

— Én is neked, Tito!

A csók, amellyel megpecsételték barátságukat, magától jött és magától értetődött. Tito már nem a szavait figyelte, csak lázasan lobogó szemét, szenvedélyes mozdulatait, piros száját, csengő hangját és amikor egy árkocska átugrásánál majd elvesztette egyensúlyát, Tito elkapta a derekánál.

— Mit csinálsz este? — kérdezte a leány.

— Várlak! — robbant ki Titóból a felelet, — de hirtelen elhallgatott. Valahol messze, lelke háttérében szavak zsongtak: szent este . . . még ma . . . és szeme előtt egy állólámpa lágyra tompított világosságában íróasztala bontakozott ki . . . és egy fehér papírlap, amelyre hangjegyek rebbentek . . .

— Pompás! — ujjongta Mária, és a vízió eltűnt Tito szeme elől.

— Pompás! — ismételte a leány és tapsolt hozzá . . . Elmegyünk valahová . . . és te új részleteket ismertetsz meg velem művedből . . . És talán új zenei gondolataid támadnak . . . új motívumok csendülnek fel lelkedben . . .

Tito lelkéből sóhaj szakadt fel . . . Valami nagy meg-

könnyebbülést érzett. Szeme átnedvesedett. Megragadta a lány kezét:

— Oh, milyen jó vagy! Milyen hálás vagyok neked! Igen, te meg fogsz ihletni . . . Ma este fogok hozzá a nagy munkához . . . Melletted! Egybefűzöm a lelkemben már régen ott zsongó motívumokat . . . és amint mondtad, újak csendülnek bennem életre . . . Oh, Mária!

Megállapodtak, hogy este kilenckor találkoznak az Opera előtt és csókkal váltak el.

Tito hazasietett. A portás levelet adott át neki. Annak az előkelő szállónak az igazgatója, ahonnan karrierje tulajdonképpen kiindult, kérte, hogy látogassa meg, de, ha csak lehet, azonnal.

Elment.

— Oh, bocsánat Mester, hogy hívatni bátorkodtam, magam látogattam volna meg, de nem tudtam szabadulni és az ügy halaszthatatlan . . . Adams, az amerikai autókirály tartózkodik szállónkban és ma estére Róma előkelőségeinek színe-javát meghívta vacsorára Aranytermünkbe . . . nagyon megtisztelve érezné magát, ha Ön is ott volna köztük, Mester, mint szívesen látott vendég természetesen . . . de ha művészetét is élvezhetné . . .

— Mai estém . . . — próbált Tito védekezni . . .

Az igazgató közbevágott:

— Oh, ne vegye tőle ezt a kérést rossz néven, Mester . . . Ő jól tudja, hogy önt nem lehet csak úgy mu-

szikálásra felkérni, de hát holnap tovább utazik és mindenáron hallani szeretné a Mestert ... nagyon jól tudja, hogy ez áldozat az Ön részéről, — és ezt méltányolja is ... a honorárium fejedelmi lesz ...

— De ... ma ... — dadogta Tito erőtlenül ... — mire az igazgató megint közbevágott:

— Ne vegye a „fejedelmi“ szót frázisnak, drága Mester. A honorárium a szó legigazibb értelmében fejedelmi lesz.

Tito meghajolt és hazament hegedűjéért.

— A vacsora pontosan fél kilenckor kezdődik, — szólt utána a direktor.

Tito megtorpant a küszöbön:

— Fél kilenckor! — A szó belehasított a lelkébe. — Csak kérdeztem volna meg Máriától, hol lakik, — hangzott fel benne a szemrehányás, — így még értesíteni sem tudom ...

Bim-bam ... Bim-bam ... kondult meg a legközelebbi templom harangja. Tito autóba ugrott, hogy ne hallja.

És kilencórákor játszani kezdett. Szeme elé egy leányalak bontakozott ... Az Opera oszlopához támaszkodva kémlelt a messzeségbe ... És Tito hegedűje zokogott.

— Fejedelmi honorárium! — csendült az igazgató szava fülébe.

És Tito hegedűje ujongott.

A Párkák megint lepergettek az idő orsóján egy esztendő . . . Tito elgondolkozva járta a kerteket, parkokat, melyeket már torkon ragadott az ősz . . . Mária jutott eszébe, akivel azóta nem találkozott. Az uccasarkokon megjelentek a gesztenyesütő nénikék, nagyhasú, duruzsoló kályháikkal, eső paskolta az aszfalt hátát és a fák ájult dermedésben, lekókadtt, kopasz koronával, mint rokkant katonák, bóbiskoltak az út szélén.

Itt az ősz . . . Néhány hét, aztán tél lesz.

Kemény, hideg tél. Sok munkával, kevés szabad esztével. Most, most még bele lehetne kapni az idő kerekébe . . . Megállítani néhány napra . . . Hiszen olyan elevenen él minden hang benne.

És Tito elhatározta, hogy nem halasztja tovább. Szívében túláradt a muzsika. Ezt, igen, ezt meg kell még írnia! Az ősz fenségét, pompáját és nyomorúságát! Hiszen olyan a kimúlása, mint szegény, idegen emberé, idegen városban. A gyászkocsi mögött nem sír senki, a szél messze földnek fűszeres illatát hozza tömjénnek, a pasztel-kék ég finom fátyolként borul a sárguló koporsóra és a roppant vizek a szitáló esővel küldik könnyeiket.

Tito valósággal szenvedett az inspiráció lázában, mint a beteg, aki negyven fokos lázzal hánykolódik ágyában.

És minden, amit látott, muzsikává szűrődött lelké-

ben. Versenyt rohant az uccákon a dörmögő, haragos, csípős őszi széllel, mely aszott faleveleket hajszolt maga előtt, megannyi halálra íteltet . . . együtt sírt, zokogott a széllel, mely megrázta a hatalmas kávéházi ablakokat és hárfás, zengő hangokat csalt ki belőlük. Kékülő szájjal fütyörészte Tito ezt a csodás dallamot, míg a csupasz ágakon gubbasztó fekete varjak az égre bámulva várták, hogy mikor jön meg az igazi tél szikrázó fehér subájával és szent, békés némaságával . . .

Ahogy hazaért, szinte transzban vetette magát az íróasztal előtti székbe. Kotta-papiros után keresgélt, . . . egy távirat akadt a kezébe. Felbontotta. Ez állott benne:

„Azonnal induljon . . . Leggyorsabb hajóval jőjjön, hangversenyszezon kitűnően indul, de elsőnek kell lennünk. Felléptidíj esténként ötszáz dollár, feltéve, hogy két hét alatt New-Yorkban lesz. Válasz fizetve.“

. . . Az ősz fenséges himnuszába disszonáns hangok keveredtek . . . Ötszáz dollár . . . Ötszáz dollár . . .

Maga elé húzta a kottapapírt, de nem hangjegyeket rajzolt rá. A választáviratot szövegezte meg:

„Reggel indulok.“

6.

Amikor Amerika földjére érkezett, a fotografusok és riporterek hada várta. Impreszáriója ügyesen harangozta be érkezését. A reklám kitűnően dolgozott. Sok kíváncsi ember sereglett össze. A tömegben észrevett

egy öregasszonyt. Munkásasszony félét. Fáradt arcút, megrokkant állását. Meggörnyedt hátán valami teher.

— Rőzssecsomó! — villant át hirtelen agyán és egyszerre rosszkedvű lett.

Mintha már látta volna valaha ezt az asszonyt, mintha az asszony gúnyosan nézne rá! Oh, bizonyára csak képzelődés, hiszen nem ismer ő senkit ebben az idegen Amerikában és őt sem ismerhetik.

Az autójához sietett. Amint elhaladt a vénasszony előtt, úgy rémlett neki, hogy megbiccenti a fejét és morog valamit...

— Csermely... palló...

Tito rámeredt...

Eh... bizonyára angol szavak, melyeket a beidegzettség formál agyamban olasz szavakká, gondolta, és zsebébe nyúlt, hogy adjon valamit az anyókének.

Keze a levegőbe hullt, nem állott előtte senki, az öreg asszony, hátán a teherrel, már belefurakodott a tömegbe...

— Bim-bam... Bim-bam...

Tito, ki egyik lábát már feltette az autó lépcsőjére, megállott. Impreszáriója nevetett:

— A legújabb jelző készülék!... Úgy-e, szebben hangzik, mint a régi otromba túlkölés?

Tito végigsimította homlokát. Beült a kocsiba, amely tovarobogott vele.

A hangversenyterem közönsége tomboló lelkesedéssel ünnepelte a nagy hegedűst. Egyhangú volt a vélemény: a belépőjegy drága, de a játék minden pénzt megért. Ilyen virtuozitással még senki sem bánt a vonóval. Bravo, bravo!

A művész kijött és nyugodt főhajtéssal meghajolt. Nyúlánk termete a teljes világításban még jobban meg-nőtt. Halvány arcát a játék tűzbe borította. Kitűnően hatott a pódiumról és a közönség most már nemcsak a nagy hegedűst, hanem a szép embert is ünnepelte. A sok meg nem értett asszony és kalandra vágyó fiatal leány majd elnyelte szemével az érdekes művészt.

Tito Sacchi boldogan mosolygott. Hiszen mindig erről álmodott! Sikerről, a tömeg tapsáról. Élvezte a tapsot, amely mind viharosabbá erősödött.

— Ráadást! . . . Ráadást! . . . — kiáltozták.

Tito Sacchi mosolyogva hajlongott, de ráadást nem akart adni. Aki programjának többi számát is hallani akarja, jöjjön el a következő hangversenyre!

De amint végignéz a tomboló közönségen, hátul a legutolsó sor mögött: szeme egy fiatal leányon akad meg, aki, úgy látszik, már felállott helyéről és . . . nem tapsolt. Karcsú alakja nem bontakozott ki egészen az árnyékból . . .

Tito tekintete fürkészve fúródott a homályba. Nem látta tisztán, de úgy rémlett neki, hogy a sápadt arcból

sötét szem mered maga elé . . . Mintha várna valakire . . . vagy valamire . . . valami mennyei vágy beteljesülésére.

. . . Tito kezébe kapja a hegedűt, néhány pillanatig a messzi homályba mered, azután játszani kezd.

Eljátssza legszebb, legnehezebb hegedűszámát, amelyre hónapokon át készült és melyet a legközelebbi hangversenyén akart előadni. A közönség hálásan tapsolt. Csak az a leány, ott az utolsó sor mögött, áll mozdulatlanul.

Tito haraggal, szinte gyűlölettel veszi újból kezébe hegedűjét. Nem, ez a leány így nem mehet ki a hangversenyteremből! Neki nem elég a tömeg tapsa. Neki ennek a leánynak a meghódolása kell . . .

Növendék korában tanult egy magyar románcot. A húszemeletes palotáknak mogyoró nagyságú briliánsokkal díszített asszonyait a hegedű szárnyai elvitték egy távoli ország pusztájába, ahol a folyókat nem ívelik át karsú hidak, lassan ballagó kompok nyergelik meg a víz hátát és a robogó autó is megtorpan a partján. A széles kompon egymás mellett szorong paraszt és úr, a hatüléses luxuskocsi, a zörgőcsontú, sovány parasztszekér, és a dohogó motor mellett komótosan abrakoló falusi lovacsák nyihorásznak . . .

Sírt, ujjongott, szárnyalt a hegedűszó . . . Vallomás volt ez a muzika, hódolat és imádat . . . És a zengő dallamokban gyermekek sikongtak, orgona illatozott és fehér akácok ringatóztak . . . a fák tetején tömjé-

nes füstölőként madárfészeket lóbál a szél, jön az ősz és a nyár úgy hal meg, mint koldusasszony, vak, borongó rémülettel szemében.

A siker óriási volt. A közönség megérezte, hogy valami különöset kapott, valamit, ami nem szerepel a pódiumokat járó művészek rendes programján.

Csak egyetlen kéz nem mozdult ... ott hátul, az utolsó sor mögött ...

Tito úgy érzi, hogy most már nem hagyhatja abba a harcot. Meg kell ezt a leányt hódítania, különben elveszti hitét önmagában.

De mit játsszék?

Amikor kezébe vette a hegedűt, még nem tudta, mibe fogjon. Csak nézte a leányt, nézte áhítatos, győzni akaró tekintettel és azután ... újra játszani kezdett. Nem a kezével: a fantáziájával, a lelkével csalta ki a hangokat, melyek nagy-nagy vágyódását sírták el az elérhetetlen túlsó part után. Az erdőnek vad zúgása, a csermelynek halk csobogása és elfojtott Énjének minden jajongása ott sírt a hegedűjén. Az a nagy vágyódása, amelyet mindig elfojtott, de amely annál vadabbul követelte a megszületés jogát.

A közönség megtapsolta ezt a ráadást is, de a taps nem volt olyan lelkes, mint előbb. A zene technikája nem tetszett ... nem volt elég dallamos ... és egészen más volt, mint amilyent megszokott. Az udvarias taps hamar elcsendesült, de az a leány, az utolsó sor mögött, előre nyújtott kézzel tovább tapsolt.

Tapsolt mindaddig, míg a terem egészen ki nem ürült.

— Az egyetlen, aki igazán megértett, — gondolta Tito és lelépett a dobogóról, hogy hozzája siessen.

A leány tapsolva hátrált és hirtelen eltűnt a kijárat függönye mögött.

Tito megdöbbenve állott meg.

— Mintha maga a Művészet lett volna! — suttogta fájdalmasan. — Nem tudom elérni . . . Nem tudom elérni . . .

— Csermely . . . — csörgött fülébe a szó.

Kerekre tárgult szemmel, ijedten nézett körül.

Impreszáriója szólalt meg mögötte:

— Hallja! Még a jegyszedő is azt kiáltja: „Cheer, Bravo!“

8.

Tito Sacchi elgondolkozva ült szállójának halljában. Egészen hátul, a nagy társalgóba vezető függöny mellett. Autóját várta és a lányra gondolt. Arra, kinek karcsú alakja csak homályosan bontakozott az utolsó sor mögött terpeszkedő árnyékból eléje. Arra, kinek keze nem mozdult tapsra, amíg játékát más mesterek interpretálására ragyogtatta. Csak akkor, amikor tisztán a maga lelkét, a maga fantáziáját szólaltatta meg benne. Csak akkor, mikor alkotó géniusának szülöttei szárnyaltak fel hegedűjének hangjain . . . Mintha

tapsával azt akarta volna mondani: Ez az! . . . Ez a hivatásod! Enmagad iránt való kötelességed teljesítése! . . . Oh, az a taps . . . Belemarkolt a szívébe, lelkébe . . . Csak egyszer életében érzett ehhez hasonlót . . . Azon a húsvét vasárnapon, mikor az a másik lány . . .

— Az a másik? — csendült fel a kérdés benne hirtelen és egyszerre úgy rémlett neki, mintha az a tegnapi, ott, az utolsó sor mögött, az elsőre, a régire emlékeztetné . . . Az alakja egészen bizonyosan . . . Oh, hogy nem láthatta tisztán az arcát! . . . Sápadtan rémlett feléje, mint drága elefántesont ócska bolt háttéréből . . .

Tito behúnyta a szemét, hogy jobban lásson. Amikor fáradtan kinyitotta és néhányat hunyorgott, egyszerre csak kigyúltan meredt előre . . . A portás asztala felé . . . Karcsú, finom nőalak állott előtte . . . Tito körmei belemélyedtek karosszéke oldaltámlájának puha szövetébe . . . A tegnapi lány vonalai . . . Amint a portás felé hajol, arcának alig negyedprofilja fehérlett ki széles karimájú kalapja alól. Mint árnyékból elősápadó elefántesont . . .

Tito felugrott és a portás felé sietett. A karcsú nő megmozdult, és abban a pillanatban lépett ki az ajtón, amikor Tito odaért. A forgatható ajtót két természetes hölgy állta el előle. Mikor végre kijutott az uccára, már csak két finom lábszárat látott egy kékre lakkozott autóban eltűnni . . .

— Bim-bam . . . Bim-bam . . . — kondult a fülébe és a kocsi elrobogott . . .

Tito bambán nézett utána . . . Aztán a portáshoz sietett:

— Ki volt az a hölgy, akivel az imént beszélt?

— Nem ismerem. Egy olasz hölgy számára foglalt le szobát . . . a vendég holnap érkezik . . . üzenetet is hagyott számára, hogy délután ötre érte jön . . .

— Itt a kocsi, mester, — szólalt meg sofőrjének hangja mögötte.

Tito végigsimította homlokát, aztán rekedten felelte:

— Megyek . . .

— A felöltőt már betettem az autóba, — jelentette mellette a szálló-boy. Tito biccentett és kifelé indult.

— Majd magam vezetem a kocsit, — mondotta a sofőrnek.

És amikor felszállt a volán mellé, anélkül, hogy tudott volna róla, halkan sóhajtott:

— Mária . . .

Tito százkilométeres sebességgel robogott a környékbeli kastély felé, amelyben egy sokszoros milliommossá gazdagodott agglegény-honfitársa vacsorát adott tiszteletére.

Tito gondolatai versenyt rohantak a vadul száguldó kocsival.

— Érzem . . . Mária volt. Egyszer már visszaadta enmagamban való hitemet . . . egyszer már az édig lobogtatta fel bennem a szent tüzeket . . . Nem ő tehet

róla, hogy újra lelohadtak. Hanem az arany után való sóvárgásom. De most mellette maradok . . . Mária mellett . . . Géniuszom mellett . . . Elég az aranyból! Nem oltja el nagy szomjúságomat. Ezt a varázsitalt Mária fogja nyújtani. Meg fogja nyugtatni testemet és lelkemet . . .

Tito úgy megszorította a kormánykereket, hogy keze belenyilallott. A koci ugrott egyet, aztán újra símán rohant tova.

— Mester! — kiáltotta ijedten a Tito mellett ülő sofőr.

Tito hatalmasat rántott a keréken, úgyhogy a sárhányó csak súrolta éppen azt az öregasszonyt, aki holtra rémülve ugrott az útszélen álló fa mögé. Reszkető szájjal meredt Tito arcába. Meggörnyedt hátán remegett a rózsecsomó.

Tito is rámeredt. Ez az arc . . .

Aztán dühösen mordult rá:

— Mért nem térsz ki?

Az öregasszony arcán ezer ránc mozdult meg és öklét felemelve, rikácsolta:

— Miért rohansz úgy? Mi elől menekülsz? A halál ügyis utolér!

Az anyóka tipegve elindult. Egyszer még visszafordult és Titónak úgy rémlett, hogy vigyorog . . . gúnyosan, megvetően . . .

Tito lassan megforgatta a kereket. Lelkében tompán visszhangzott:

— Mi elől?

A sofőr a jelzőkészülékhez nyúlt:

— Bim-bam . . . Bim-bam . . .

Tito hátán hűvösség futott át.

9.

Tito Sacchi az első pohár bor után átmelegedett és boldogan mondogatta magában:

— Holnap! . . . — és az órájára nézett.

Igen, igen, holnap, öt órakor megvárja a szálloda halljában Máriát. Mert biztosan Mária . . . Ugyanaz, aki a hangversenyteremben az utolsó sor mögött állt és csak a végén tapsolt. Amikor önmagát adta. — Minyárt ebédután leülök a hallban és ott várok rá. Innen legkésőbb délben indulok. De nem, nehogy lekéssem, még előbb . . . kora délelőtt.

A második pohár bor után észrevette, hogy a mellette ülő lány tüzet perzsel rá szemével. Amerika leg híresebb táncosnője volt és a sápadt mester nagyon tetszett neki.

A harmadik pohár után kezük egymásba kapcsolódott, de Tito, mintegy a maga biztatására, így szólt:

— Maga is bejön holnap a városba?

— Az ember sohasem tudja, hogy ebből a kastélyból mikor tér vissza, — felelte a leány és szeme-szája nevetett. — Tudja-e, hogy minek nevezik ezt a kastélyt New-Yorkban? A szerelem kastélyának.

Tito arca elborult egy pillanatra, aztán hirtelen magasra emelte poharát:

— A szerelemre!

... És amikor másnap felébredt, a gyönyör bágyadsága ömlött el testén.

Ajkán csókok tüze izzott még.

Aztán riadtan bámult bele a sötétbe. Kiugrott az ágyból és félrerántotta az ablakról a függönyt. Ezer szem nézett le rá az égből. Szomorún ... És egy sápadt arc. A hold. Szemrehányón ...

Kopogtak az ajtón.

— No, mester, maga ugyancsak jól aludt ... reggel óta egyfolytában ... Itt az ideje, hogy leüljünk a vacsorához.

Tito értelmetlenül bámult házigazdájára:

— Vacsorához?

— Bizony, a vacsorához, mert már este van ... Délben hiába kopogtattunk ...

... Egy napi késéssel robogott vissza New-Yorkba. Kedvetlenül, önmagára nagyon haragudva. Megint elmulasztotta a találkozást.

Amint a szállóba ért, a portáshoz sietett.

— Az olasz hölgy?

A portás értelmetlenül meredt Titóra. Azután — észbekapva — a homlokára ütött:

— Igen ... aki után tegnapelőtt tetszett tudakolózni ... a hölgy után, aki szobát rendelt. Tegnap reggel megérkezett a vendég és ma reggel, a másik hölgygel

együtt elutazott . . . legalább is együtt mentek ki a pályaudvarra.

— És hova utaztak?

— Nem mondták meg . . .

Tito lehajtotta a fejét, aztán szótlanul megfordult.

— Nem tudunk találkozni . . . — suhant át lelkén a gondolat, bánatosan, mint szellő hervadó virágon.

10.

Tíz év mult el, sikerekben gazdag tíz év. Tito Sacchi Európának legtöbbet kereső művésze lett. Nevét ismerték mindenütt és a hangversenyrendezők boldogak voltak, ha a következő évre ígéretet kaptak tőle. Mindennap másutt játszott és sokszor csak úgy tarthatta meg a turné programját, ha repülőgépen szállt egyik városból a másikba. Este játszott és még hangzott a taps, mikor átöltözött és utazott. Saját ágyában sohasem aludt. Nevetve szokta mondani, hogy neki nincs szüksége otthonra, mert évek óta nem töltött két estét egymásután ugyanabban a városban. És mint-hogy mindig sebtében öltözött és egészen gépiesen borotválkozott, alig nézett a tükörbe — és ha nézett is, akkor is hangversenyeihez gyakorolt gondolatban. Így aztán sohasem figyelte meg arcát . . . Nem tudott a szeme köré gyűrűdző ráncokról és az ajka körül settenkedő keserű vonásról. Ha szembe jött volna vele a mása, mint idegenen siklott volna el rajta tekintete.

Egyszer, amint egy előtte még ismeretlen kis ország széles pusztáján robogott tova autóján, a sofőr hirtelen fékezett.

— Mi baj? — kérdezte Tito.

— Folyóhoz értünk és a komp a túlsó oldalon van.

Tito összerázkódott. Megint a víz választja el a céltól, amely felé igyekszik.

Kiszállt a kocsiból.

Dél volt. A nap már fele útját megtette az égen. Odaát kis erdőske zöldel és előtte torony nyúlik a magasba. A szél egy legelésző nyáj kolompjának muzsikáját hozza át . . .

Amint így átbámul a túlsó partra, vigyorgó öregasszony közeledik feléje. És mielőtt még megakadályozhatta volna, elkapja jobbkezét, fürkészsze kémlel egy pillanatig tenyerébe és máris megszólal különös, idegen kiejtéssel.

— Ázs úr elvesztett valamit . . . és keresi . . . nágyon keresi . . .

Tito megborzadva rántotta el kezét és szinte segítséget kérően nézett sofőrijére.

— Erigy, vén banya, — kergette el a sofőr a cigányasszonyt.

De az öregasszony pár lépésnyire megint csak megállt, vigyorogva nézett Titóra és tenyerét koldulva nyujtotta feléje.

Tito mellényzsebébe nyult és pénzdarabot dobott az asszonynak.

Az öreg elkapta, valami köszönő szót dörögött, megfordult és lassan megindult.

— Rőzsecsomó a hátán . . . — állapította meg Tito ijedten . . . Aztán sofőrjéhez fordult:

— Mit mondott ez a vén banya?

— Jósolni akart . . . azt motyogta, hogy a mester elvesztett valamit és azt keresi . . .

Tito az öregasszony felé meredt és lelkében halkan visszhangzott:

— Elvesztettem valamit és keresem . . . Ez az öregasszony az én lelkiismeretem . . . Memento . . . Oh, ezek az átkozott hangverseny-körútak . . . ezek a tapskísérte diadalok, melyek sokkal inkább szólanak ujjaim fürgeségének, mint lelkemnek . . . Nem akarok addig meghalni, míg azt a másikat nem hallom . . . Alkotó géniuszomnak ünneplését . . .

Bim-bam . . . Bim-bam . . .

Tito felriadt gondolataiból.

— Delet harangoznak odaát, — mondotta a sofőr, — a komp megindult a túlsó partról.

Tito szeme az úszó alkotmányra siklott. Majdnem elállott szíve verése . . . az a karcsú alak, ott a komp elején. Kezét szeme elé emelte, hogy jobban lásson . . . Mintha a vízből nőtt volna ki fehér virágként . . . és az égből arany hull rá . . .

A levegő szikrázott és finom fátyolként takarta el a leány arcát . . . Hirtelen előrenyújtotta két karját . . . Tito felé . . .

A mester hirtelen behúnyta szemét és úgy suttozta:
— Mária! . . .

Aztán rámeredt a kompra, amely mind közelebb
jött a part felé . . . Megdöbbenve látta, hogy a női alak
eltűnt a komp elejéről . . .

Tito megdörzsölte a szemét . . . Szédült, mint aki
nehéz álomból ébredt fel. Részegen nézett a vízre . . .
A víz közepén pedig valami zúgott, zakatolt . . . Egy
motoros, amely a víz közepén átvette utasát a kompról.

11.

Tito Sacchi harmincötödik születésnapját ünne-
pelte.

Ezt az egy estét magának tartotta, akárhogyan kor-
holta is érte impreszáriója, aki azt szerette volna, ha
esti hangversenye után azonnal tovább utazik és más-
nap egy matinén vesz részt. Ezúttal nem engedett. Ma-
kacsul megmaradt amellet, hogy csak másnap reggel
utazik tovább. Egyszer pihenni akart, barátaival nyu-
godtan megvacsorázni.

Amint a megbeszélt vendéglő felé haladt, harmincöt
évére gondolt. Ifjúságára, melyet nem élt, és arra a
himnuszra, amelynek akkordjai gyermekkorától zson-
ganak benne és amelyet mégsem írt meg. Nem hitvá-
nyabb-e a gyilkosnál az az ember, aki megöli a gondo-
latot, az érzést és az ifjúságot? A tömeg tapsa, a sárga
aranyak csengése kárpótlás-e mindezért?!

Kifogásokat keresett. A jó dolgoknak meg kell érniök. A nagy műveknek hosszú a vajúdása.

Vacsora közben egyik barátja megemlítette, hogy Luigi, aki együtt járt vele a konzervatóriumba, új muzsikával tűnt fel; kompozíciójáról lelkesen beszélt.

Tito kicsinylően biggyesztette le ajkát:

— Ugyan kérlek! Erőszakolt kísérletezések! Nincs jövőjük!

De azért bosszankodott. Fájt, hogy más művésztől beszélnek, hogy más muzsikáját dícsérték. Hiszen ő a legünnepeltebb virtuóza Európának; az ő hangverse nyét és az ő grammofónlemezeit fizetik a legjobban. Meg lehet elégedve önmagával. Boldog is. Csak ne lenne olyan babonás! Ha öregasszony kerül eléje, ki nem is tudja róla, kicsoda, menten elveszti nyugalmát. Ez történt az imént is... Valósággal menekült előle... Ahelyett, hogy adott volna neki valamit. Neki és a többinek. Aranyat, sok-sok aranyat, hogy hagyják békében. Igen, kötényükbe kellene szórnia fél vagyonát, hogy kerüljék el messziről... Mindegyikben azt az elsőt látja, aki őt a római erdőben biztatta, hogy menjen át a túlsó partra... Álomkirály országába... A teremtő Művészet földjére. És azóta egyre jönnek. És mindegyik lelke mélyéről szól fel hozzá. Onnan beszélt hozzá az imént is egy banya... Hiába szalad el előle, hallja rikácsoló hangját:

— Tito Sacchi!... háromszor találkoztál génuszoddal és egyszer sem tudtad magadhoz láncolni. El en-

gedted suhanni . . . Mint az árnyékot . . . Mert utána való vágyakozásod gyengébb, mint az akaratod... Mert jobban szereted az aranyat, mint igazi hivatásodat. Azt, melyet a Teremtő rendelt számodra . . . Tito Sacchi! Magad és a Teremtő ellen vétkezel! Tito Sacchi! A világ minden aranya és minden tapsa nem ér annyit, mint megtagadott ifjúságod és művészeted, az a másik, az az igazi, melyet cserbenhagytál . . . Mert az arany elhagy, a tapsok elnémulnak utolsó fellépésednél, de az a dicsőség, melyet alkotásaiddal szereztél volna, ott ragyogott volna sírod felett még évszázadok múlva is, örökkön világító csillagként . . .

Tito Sacchi megborzongott. Aztán dühösen dobbantott lábával. Megint hallucinált! Úgy látszik, igaza van orvosának, idegei nem bírják az iramot. Pihennie kell. Pihennie legalább egy szezonn át. Vagy kényelmesebb beosztással kellene a hangversenyeket elvállalnia. Úgy, hogy legfeljebb három hangverseny jusson egy hétre. Esetleg minden másodnapra egy. A szabadnapokon pedig pihenne . . . csöndes szobában, puha ágyban aludna, ahol tükör lóg a falon és az ablakon friss levegő árad be . . . és közben a nagy művön dolgozna . . . Igen, igen, így lesz. Így fog cselekedni. Csak még ezt a hangversenyturnét fejezi be . . . Ezt az egyet . . . suttogta félálomban . . . Ezt az egyet . . . mondotta másnap reggel, míg a hideg víz enyhe zuhanyként hullott meztelen hátára, mellére . . . Ezt az egyet . . . kattogták a vasút kerekei, mely a legközelebbi metropolis felé röpítette.

Tito Sacchi világkóborlásában eljutott szülővárosába. Valahányszor messze volt tőle, mindig idevágott és most, hogy itthon van, már újra utazni szeretne tovább.

Melegen süt az olasz nap és bódító a virágok illata. Cél nélkül sétált a népligetben, ahol pántlikás parasztlányok szerelmesen hancúroztak legényeikkel. Az egyik csoportban francia matrózok énekeltek. Valami régi francia nótát.

Si le roi m'avait donné
Paris sa grand'ville
Et qu'il me fallut quitter
L'amour de ma mie,
Je dirai au roi Henri:
Reprenez votre Paris!
J'aime mieux ma mie!

Tito Sacchi nem tudta nézni a boldogan hancúrozó parasztlányokat, sem a francia matrózokat, akik még innen is hazadalolnak otthon maradt párjukhoz . . .

És lelkiismerete megint megmozdult . . . Mint az utóbbi években annyiszor. És újabban mind gyakrabban. Míg régebben csak az elébe kerülő öregasszonyok zaklatták fel, mostanában mindjobban szaporodik azoknak a jelenségeknek a száma, melyek, mint a sötétben nyilaló fénysugár, lelkének legrejtettebb

zugaiból felriasztják az önvádnak denevéreit. Néha egy hangversenyplakát, néha egy melódia foszlánya hozza ki sodrából, máskor egy zenemű a kirakatban, valamely régi mester arcképe, szobra, egy ujsághír . . . és az imént az éneklő lányok és legények . . .

Ilyenkor úgy érzi, hogy nyugalma, megelégedettsége nem egyéb, mint enmaga áltatása. Üres káprázat . . . Annak a hazugságnak a szuggeszciója, hogy a pódium kárpótolja mindenért, mert Paganini, Sarasate mellé emeli. Nem Beethoven, Bach mellé, zúgta rá ilyenkor egy sötét hang lelkében. Elfutotta a szégyenpír, melyet, mint most is, csak a feltámadó dac mosott el homlokáról:

— Még nincsen késő! Nem igaz, hogy csak nyomorúságon át produkálhatunk igazi művészetet — védekezett egy láthatatlan támadás ellen — én a kastélyom, — igen, igen, a saját kastélyom — legszebb, legékesebb termében fogom halhatatlan műveimet megírni!

És szentül hitte: így is lesz!

Miután így megnyugtatta magát, hazafelé indult.

13.

Bent a városban megállott a régi, nemes tradícióktól átítatott Színház épülete előtt.

Milyen nagy áhítattal hallgatta itt kora ifjúságában a színészeket! És mennyit ábrándozott arról a sikerről, amely innen emeli szárnyára!

Sorsa kedvezőbb volt. Hiszen mingyárt Rómába került. Előkelő szálloda hangversenytermébe, ahol díszes csillárok ezer lángja ontotta a fényt. Igaz, hogy köröskörül szállodai vendégek, unatkozó turisták hallgatták, de azért mégis csak szebb helyen játszott, mint ebben az ódon színházban, ahol minden héten egyszer van hangverseny.

A színház kiskapuja előtt ismerős arc bukkant eléje. Igen, ezt a rosszul szabott fekete ruhába öltözött, beteges, vékony embert látta már valahol . . . Tekintetük hirtelen találkozik. Megismerik egymást.

— Tito Sacchi, te vagy az?

— Én vagyok, Luigi, holnap nagy hangversenylevél lesz Rómában, a mai estém szabad és itt töltöm szülővárosomban, ahol együtt játszadoztunk és szép terveket szőttünk. Emlékszel-e még?

— Igen, Tito, emlékszem. Én azóta sem szüntem meg álmodozni és álmaimat beleírtam abba a művembe, melyet ma fognak itt a színházban előadni . . .

Tito kissé fölényesen nézett végig a rongyos, kopott művészen . . . Ez az ember alkotott volna remekművet? Szánakozva mosolygott, de mert nem akarta megbántani, másra terelte a szót:

— Gratulálok . . . sajnos, én nem jutottam hozzá, hogy leüljek íróasztalomhoz és valami eredeti kompozícióval lepjem meg a világot . . . városról-városra, országból-országba hurcolnak . . . Nemrég jöttem vissza Amerikából . . . Micsoda nők, barátom! És micsoda sikerek!..

De erről bizonyára hallottál már ... hisz a lapok tele voltak vele ... Sokat írnak rólam ...

Luigi zavartan dadogta:

— Én nem olvasok ujságot ... nem szeretem a lapokat ... csupa vér ... szenzáció és politika ... csak a muzsika érdekel ...

És fáradtan hozzátette:

— Éheztem, rongyosan jártam, mindig csak erre a mai estére vártam, türelmetlen türelemmel, és nem tudtam lefeküdni egyetlen este sem, anélkül, hogy ne formáltam volna azt a muzsikát, amely ujjongott és sírt bennem ... most hallani fogják és az emberek ítélete halálom vagy felmagasztalásom lesz.

Tito Sacchi ottmaradt barátjával a színházban.

Az első néhány taktusnál még mozogtak, itt-ott beszélgettek az emberek, de amikor kezdett kibontakozni a kompozíció hatalmas első tétele, halálos csönd támadt az egész színházban.

A szimfónia megrázó erővel szólaltatta meg az emberi szenvedést, melynek sírása, jajgatása lassan halt bele a második tétel lágyságába, az emberi szív megváltó szeretetébe, hogy azután a harmadik tétel szeszélyes csapongása végsőkéig fokozza az emberek érdeklődését. Azután jött a szimfónia negyedik tétele: az Apotheosis, a mindent magába foglaló örök-emberi, amelynek hangjaiból ugyanazok az érzések és vágyak szólaltak meg, melyek Titóban is éltek, de amelyeket ő elárult, mert örök némaságra kárhoztatta őket.

Tito Sacchi a műértő biztos ítéletével állapította meg, hogy barátja — győzött. És szívéen kimondhatatlan fájdalom nyilallott át.

Ez a muzsika a megsemmisülés és megdicsőítés, a kegyetlen, pogány riadó, a teremtés bő tüdejű harso-
gása, mégis cirógat, akár a szerelmes leány keze ...

A közönség elbűvölten hallgatta a muzsikát. Se látott, se hallott. A zene a szívébe kapott, felszakította a gondolat nyugalmas zsilipjét és gügyögő gyermekké bénította öntudatát.

A nézőtér lázas lelkesedéssel tapsolt.

Tito a művészkapuhoz sietett, hogy gratuláljon barátjának.

Hirtelen megtorpant. Egy oszlop árnyékában fehér ruhás leány állott. Könnyű, karsú és finom ... Arcának alig negyed profilja sápad elő a homályból ...

— Mária! — dobbantja Tito szíve és feléje akar sietni. Ebben a pillanatban ér oda Luigi és a két fiatal egymásra borul. A kopott ruhájú, beesett arcú ember és a gyönyörű szép leány! Tito lelkében vádoló hangok szólalnak meg ...

... És lehorgasztott fejjel indul szállója felé ...

14.

Tito Sacchi feldúltan érkezett haza és a szálloda portása, amint mélyen megsüvegelte, szinte ijedten nézett sápadt arcába.

— Mi baja lehet a mesternek? Hát még neki is lehet rossz napja? — gondolta és szótlanul nyujtotta át a szobakulcsot.

Tito vacsora nélkül feküdt le. Eloltotta a lámpát és belebámult a sötétbe. Oszlopemelkedett eléje. Mögötte karcsú leány körvonalai . . .

— Mária! . . . — suttogta . . . épúgy, mint délután a színház kapuja előtt. És azok ketten újra egymásra borultak. Aztán elnyelte őket a sötétség . . .

— Örökre! — zúgta a némaság.

— Mária! A Művészet! A Szerelem! Mind a három egyszemélyben . . .

A sötétből asszonyok bontakoztak ki, fehér vállak . . . buja testek . . . keblük beleliheg a csendbe . . .

— Csak testük volt, csak gyönyört adtak . . . — nyöszörgi Tito lelke . . . Egy éjszakára . . . Mert másnap reggel már rohant tovább, a pénz és a tapsok után.

Aztán városok zúgtak fel. Páris, Berlin, New-York, London, Bécs, Budapest . . .

Üres nevek . . . A hotelszobákban ugyanaz a ridegség, a hangversenyteremben ugyanazok a frakkok és ugyanazok a mélyen kivágott estélyi ruhák és arcok . . . Nagyritkán egy-egy új szín . . . Keleten: pagodák, piramisok, szfinxek . . . Szfinxek, — suhogott át a szó Tito lelkén, neki nem feleltek . . . soha!

Számára szfinx volt az egész élet. Néma és titokzatos . . . Az igazi élet az lett volna, amely a lelkében zsongott, amelyet nem engedett megszólalni . . .

Mennyi szépséget ölt meg! Ott kezdte a gyilkos munkát Rómában, amikor néhány arany miatt nem ment át a túlsó partra, hogy álmodjon és álmainak szárnyat adjon a természetnek abban a nagy szimfóniájában, mely ott ujjongott fiatal lelkében.

— Óh, mennyi ideje már, — szállt a sóhaj Tito ajkáról.

És újra emlékezett . . . Oly régóta nem tette ezt. Visszagondolt gyermekkorára, mikor végeszakadatlan vándorutakra kergette fiatal vére: gyalog a télben, gyalog a nyárban, farkasok közt, félelmek közt, mezőkön, folyókon, falvakon . . . esztendőkön át. Éhségben, bőségben, Isten kegyelmével, Isten haragjával. Járt a hegyek között, melyek engedelmesen feküdtek lába elé és később városokban, melyek bálvánnyá növesztették. Óh, micsoda hajsza! Idegen házakban, szállodákban, cifra ajtók mögött, sötét boltozatok alatt, fullasztó, párnás ágyban . . . és az ágy alatt és a szögletekben rémek kuporogtak.

De legalább álmaiban erős maradt!

Erős és jóságos! Szárnyai voltak, mint a sebes madaraknak. Álmában tudta, hogy álmodik és ez bátorságot adott a halálhoz. Rengeteg csodát és hőstettet vitt véghez. És ha megölték százszor is: százszor feltámadt.

Óh, ha újra kezdhetné!

Felnyögött . . . akik hallották, ijedten siettek tovább ajtaja elől.

— Óh, én szép belső arcom! Évszakok váltakoztak bennem, telek, tavaszok, nyarak és ősök, zivatarok és derűs égboltozatok! Nagy, gazdag hajók úsztak a tengeremen, kikötöttek és elsúlyedtek, mindenféle hajók, kalózgályák és kalmárgőzösök, nőkkel, gyermekekkel és barátokkal, kiket már rég elsirattam és akik visszajárnak most a mélyből kísértetni! Egész a kikötőig megszállnak, ahol a szívem horgonyoz!

Tito az öklével verte a mellét:

— Mennyi kikötő és mennyi zátony van az én lelkemben . . . és mennyi akna! És most aknára futok a szívemmel . . .

— Nem, nem . . . — sikoltotta benne a feltápaszkodni próbáló életösztön, hogy a másik pillanatban magába roskadjon, mert újra az oszlop mögül előfehérlő leány, Mária, rémlett eléje, amint arra a másikra borult . . .

— Hozzá szegődött . . . hiszen én eladtam őt az öt aranyért! A sárga fém üres csengéséért az ég magasztos hangjait, a művészetet, a szerelmet, a boldogságot! . . .

— Késő! Késő! — zokogta hangtalanul és nyöszörgőve hánykolódott ágyában . . .

A sötétből megint felszínesedtek a mult képei . . . most még régibb időkből kúsztak elő . . .

Az egyik kép megrögződött előtte:

Tizenötéves, fiatal, erős gyermek . . . Tíz pajtásával nagy útra indul . . . A Triglav csúcsát akarják megmászni . . . Mindegyikük izmos, mindegyik arcán piros

rózsává nyílik az egészség és . . . mégis sorra lemaradnak. Az első menházban hárman adták fel a küzdelmet, nekik elég volt . . . nem mennek tovább. Néhány száz méterrel feljebb, ami persze sok órás, nehéz mászást jelentett, megint visszamaradtak néhányan . . . az utolsóelőtti menházba, a csúctól mindössze kétszáz méternyire, már egyedül érkezett. Holtra fáradtan, kimerülten, Ő is arra gondolt, hogy elég volt, hisz a kilátás már innen is csodaszép, a szemhatárt nem zárja el semmi. A menház mintha máris a csúcson lenne . . . A levegő csodálatosan tiszta és éles. Emlékszik, mohón szívta tüdejébe az erős, balzsamos levegőt. Letette hátizsákját, megpihen, gondolta. A vezető néhány pillanatig hallgatva nézte. De aztán, mintha olvasott volna gondolatában, egyszerre csak kérdezetlenül beszélni kezdett:

— Fáradt vagy, de még sem fogsz megállani, mert feljebb ott látod a Triglav csúcsát és nem nyugodhatsz addig, míg fel nem érsz a csúcsra!

Akkor aztán, minden átmenet nélkül, elmondotta, hogy a Triglav csúcsán, a monda szerint, tündérek laknak, akiknek egyike, Rojanice, leszállott a földre, hogy az éjszaka csendjében végigjárja a nagy házakat és kisse az emberek álmait. Szegény tündér! Az emberek nappal dolgoztak és éjjel olyan mélyen aludtak, hogy nem voltak álmaik. És Rojanice tündér keservesen sírt. Siratta az embereket, akiknek nincsenek álmaik. A szobákban pedig egy-egy bölcső állott, bennük gü-

gyögő gyermekek, akik még nem ismerték a gondokat. És ezek a gyermekek mosolyogtak, kezük a levegőben össze-vissza kalimpált, láthatatlan tündérekkel játszadoztak és . . . álmodtak . . . A nagy házak apró kamráiban, lefüggönyözött ablakok mögött álmodoztak a gyermekek, a rácsos folyosókon és a külvárosi tanyák sötét fekhelyein . . . álmvilágban éltek . . . a mesék megszépítették a zord nappalokat és elviselhetővé tették a hideget és az éhséget . . . De elszomorodott a tündér, mert arra gondolt, hogy ezek az apróságok is felcseperednek majd, megismerik a munkát, a gondot és a robotot . . . És látta Rojanice a pufók csecsemőarcokon kirajzolódni az elkövetkezendő férfit és aszszonyt, aki majd az ártatlan csöppségből lesz, egyik rideg, kopasz villamosellenőr . . . a másik pöffeszkedő, hatalmaskodó nagyúr . . . egyiket a szenvedély vakítja el, másikat a pénz . . . és egyikük sem fog majd emlékezni arra az időre, amikor még ártatlanság lakott a lelkükben, derű és tisztaság, amikor nevettek, játszadoztak és álmodtak . . . Sírt a tündér bánatában, lágyan permeteztek könnyei és ahogy elsuhant nesztelenül a bölcsők ezrei fölött, némelyik könnycsepp gyermekarcra hullott . . . Ez a könnycsepp aztán örökké égette a gyermek arcát, soha többé békén nem hagyta . . . A bölcsőben gügyögő gyermekekből nagyobbára munkás, dolgoz emberek lettek, akiknek nem volt többé álmuk. De azokból a gyermekekből, akiket a bölcsőben a Rojanice könnycseppje ért, örökké-álmodó em-

berek lettek. Örökké-álmodók, akiket hiába tör fáradttá a munka, éjszaka mégis színes álmok szárnyán szállnak egy szebb világba . . .

Tito Sacchi úgy emlékezett erre a mesére, mintha tegnap hallotta volna. Pedig már milyen régen volt! Milyen régen volt, mikor a vezető azzal végezte be meséjét, hogy az ő, Tito arcára is ráhullt Rojanice tündér könnye, azért nem tudott megállni egyik menházban sem, azért nem fog megállni itt sem, mert hiába szép már itt is, ő feljebb vágyódik, fel a csúcsra, ahol a tündérek laknak.

És Tito Sacchi keserűen gondolt arra, hogy megcsalta az álmát, mert mindig másnapra halasztotta a csúcs megmászását . . .

. . . Hajnalig hánykolódott ágyában. Akkor aztán hirtelen felugrott, magára kapta ruháját és az erdő felé rohant.

15.

. . . A helyi lapok reggeli kiadását egykettőre szétkapkodták. Nagy szenzáció: Az első oldalról vastag betűkkel feketélik a hír:

Tito Sacchi, a nagy művész, aki ebben a városban született, itt tanult a konzervatóriumban, öngyilkos lett.

Délután még jókedvűen sétált a ligetben, mosolyogva nézegette az egyszerű emberek vídámságát, aztán betért a színházba, ahol ifjúkori barátjával talál-

kozott, aki ezen a napon lépett az emberiség nagyjai közé, hajnalban pedig kiment a várost övező erdőbe, ahol éppen virágoztak az olajfák és a kis csermely partján, éppen ott, ahol egy keskeny palló vezet át a másik partra, főbelőtte magát.

Amikor az erdőőr rábukkant, már megelőzte valaki... A halott fölé egy öreg anyóka hajolt, akinek görnyedt hátán meg-megmozdult a rőzsecsomó, amint imádkozott. . . A városból pedig odahallatszott az öt órai hangszó:

Bim-bam . . . Bim-bam!

Az erdőőr levette kalapját . . .

**A HOFFER-CÉG
TÜNDÖKLÉSE ÉS BUKÁSA**

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1.

JOHANN HOFFER BOLDOG ÉLETE ÉS HALÁLA

Hoffer Henrik vászonnagykereskedő volt a Sas-ucában. Üzletét még az apjától örökölte, az öreg Hoffer Johanntól, — mert abban az időben Pesten még Johannak hívták a Jánosokat és a keresztnév a családi elé tolakodott. Ennek a Johann-Jánosnak szorgalmáról és szerencsés kezéről még ma is legendák keringenek a sasuccai boltosok közt. Persze, ezeknek a legendáknak a felét csak utólag találták ki és fonták Hoffer Johann alakja köré. Mert hát ez a Hoffer Johann is csak úgy kezdte, mint annyian mások, akik a külvárosok, falvak homályából indulnak el, fiatal inakkal, húsz esztendő könnyű terhével a vállukon és vándortarisznyájukban nagy önbizalommal. Az igaz, hogy Hoffer Johann azok közé tartozott, akiknek minden sikerült. És ezt nemcsak nagy szorgalmának, igénytelenségének köszönhetette, hanem kitűnő szimatjának is. Hogyan, hogyan nem, de valahogyan előre megérezte a sorsdöntő eseményeket, akár a levelibéka az esőt. És a leg-

válságosabb időkben sem vesztette el a fejét, mindig tudta, mit kell tennie és ösztöne a legkuszább helyzetekben is a helyes útra vezette. Amikor a forradalom szele borzolta végig Európa vizeit és Budapesten mozgolódni kezdett az ifjúság, Hoffer Johann nyugalmal nézte az uccai tüntetéseket, maga is kiállott az uccára és szinte örült a hangos életnek, a tarkabarka színeknek, mint aki biztosan tudja, hogy egyelőre még csak szónoklatok lesznek . . . de rá néhány hónappal, pontosan amikor kellett! — szépen lecipelte a szepesi és rumburgi vásznakat, meg a nehéz damasztokat a boltíves dohos pincébe, mert megérezte, hogy amik most következnek, azok már komoly dolgok és helyén való az óvatosság. Igaza is lett. Aminthogy mindig igaza volt. Hiába: Hoffer Johann tudott alkalmazkodni a felfordult világ sakkszabályaihoz!

Így, azt is mesélik, hogy amikor Pest kereskedői sorjában elvesztették vagyonukat a Kossuth-bankókon, Hoffer Johann kasszája üresen ásítózott, akár egy fogatlan oroszlán . . . Mert az öreg Johann bácsi akkor már hónapok óta nem adott el Kossuth-bankóért egy fia szalvétát sem és a falragaszok, melyek a Kossuth-bankók beszolgáltatását rendelték el, őt nem izgatták; ő nem jajveszékelt, nem tördelte a kezét, mint a szomszédjai, akik egyetlen éjszakán át koldussá lettek. És Hoffer Johann a házmestertől kért emlékebe egy tízforintos Kossuth-bankót, hogy eltegye a gyermekei számára — mementónak.

Ez a gyűrött, megfakult bankjegy később a „Főnöki szoba“ felírású üvegkalitka falára került és a cég barátai, vevői, az öreg Hoffer bácsi negyvennyolcas érzelmeinek dokumentumát látták benne . . .

Az „öreg“ Hoffer bácsi egyébként ebben az időben még nem is volt olyan — „öreg“, csak annak szólították. Valójában a legszebb férfikoron is innen volt, de aki látta jönni-menni, dolgozni, tárgyalni, — mindent szívósan, de szótlánul, kissé meggömbült háttal — öregnek nézte. Nem volt színházban soha. Úgy élt, mint egy szerzetes.

Nem, Johann Hoffer nem volt fiatal. Talán nem is volt sohasem . . . Megállapodott volt ő már tízéves korában is, amikor apja először vitte magával a pest-környéki falvakba, portékával felbatyuzva . . . és a koravénség álarca kendőzte, amikor harmincéves korában feleségül vette főnöke leányát és a hozományul kapott sasuccai üzlettel legmerészebb álmai beteljesültek.

Pedig különösebb események nem rázkódtatták meg az öreg Hoffer Johann élete fundamentumát. Semmi olyan nem történt vele, ami idő előtt megvéníthette volna. Reggel, elsőnek nyitotta ki boltját a Sas-uccában és este a legkésőbbben ő csukta be. Délben, amikor a segéd és inas hazament, hátul, a bolt mélyén gyorsan, szinte habzsolva fogyasztotta el egyszerű, sovány ebédjét. Mert az idő pénz! És hiába, az öreg Hoffer bácsi szerette a pénzt. Ebéd után rendezgette

a kövér, pocakos végeket, a súlyos damasztokat, úgy teregette szét őket, hogy egzotikus madárdíszek minél kíváncsabbban, magukat kelletően tűnjenek szembe . . . majd ellenőrizte a kasszát, a számlákat, a raktárkönyveket . . . Nem bízott senkiben.

Így élte le Hoffer bácsi a maga egyszerű életét. Amikor pedig hetvenéves korában, betegeskedés, panasz nélkül, szép csendben elment, hogy odafent számot adjon földi sáfárkodásáról (akkor maradt ki először az üzletből) — kiderült, hogy őt még a halál sem tudta „meglepni.“ A kasszában hat darab lepecsételt vászonborítékot találtak, öt leánya és egyetlen fia nevére címezve. Az öt leány borítékjában igazságosan és pontosan elosztva a készpénz, a hatodikban az üzletről végrendelkezett, melyet fiára hagyott.

Szombaton halt meg, mintha még ezt is „elrendezte“ volna. A vasárnapot a gyászra hagyta, hogy aztán hétfőn reggel fia époly pontosan nyithassa ki a boltot, mint annyi évtizeden át ő . . .

Az élet pedig épúgy folyt tovább a Hoffer-cégnél, mint addig.

Reggel leszedték az ajtóról a vaspántokat, este felrakták és lelakatolták.

Az üzleti morál sem változott. Az öreg mottóját, amelyet Hoffer mama még a „Házi áldás“-ba is belehímezett, átvette a fia is: „Légy becsületes!“ A cég csak jó árut tartott, főnök, segéd értettek a vevők nyelvén, kitalálták titkos gondolataikat, vágyaikat és óha-

jaikat. Át is ment a köztudatba, hogy amire a Hoffer-üzletben azt mondják, hogy „príma minőség“, azt nyugodtan haza lehet vinni.

És egyszerre csak kitört a háború! . . .

2.

FELHŐK GYŰLÉSE ÉS OSZLÁSA

Jobbról, balról új üzletek nyíltak. Mint az eső a gombát, úgy dagasztotta a vérfürdő a konjunktúrát. Fiatalok törtek előre. Mohók voltak, erőszakosak és nem mindig válogatosak a vevőért folytatott küzdelemben. Mindent szállítottak, hangzatos címek alatt, tetszetős csomagolásban. Boltjaik fölé aranybetűs cégtáblákat raktak s ezek a táblák ordítottak, mint a vásári kikiáltók, ígértek teliszájjal és valósággal mellen ragadták és behúzták a kábult vevőt a boltba . . .

Hoffer Henrik csak csóválta a fejét.

Nem értette ezeket az embereket. Mit képzelnek? Hát így is lehet kereskedni?

Egyelőre azonban a fiatal konkurrenciának lett igaza. Az újdonsült kereskedők üzletei fellendültek és ömlött hozzájuk a pénz. Elegánsan öltözködtek, autón jártak és esténként a fényes bárókban, mulatókban pihenték ki fáradalmaikat.

Hiába figyelmeztették Hoffert, hogy neki is modernizálnia kellene üzletét, ő nem akart sodródni az árral.

— Én már csak ilyen vagyok, — mondogatta és továbbra is csak jó árut adott, ott ebédelte a pult mögött és amikor a felesége meghalt, még szorgalmasabb és még takarékosabb lett. Ha keveset keresett, — még kevesebbet költött. Adósságot a világért sem csinált és arra mindig vigyázott, hogy a boltban ki ne fogyjon a jó áru.

A végén az idő Hoffer Henriket igazolta, mintha csak meg akarta volna jutalmazni kitartásáért.

Az ifjú szomszédok sorra becsuktak, vagy — őket csukták be különböző „szabálytalanságok“ miatt, melyek a szállítások körül felmerültek . . . Másoknak a túlzott spekuláció okozta a veszét. És a Hoffer-ház a régi kereskedő cég fémjelzett becsületességével és ha nem is nagy, de azért elég szép vagyonkával került ki a háborúból.

Akkor már ő, a fiatal Hoffer is, „Henrik úr,“ hetvenéves volt. Születésnapján az ucca régi kereskedői gratuláltak. Mert szerették. Kevés irigye akadt. Hisz folyton dolgozott és ha tudott, szívesen segített a bajba jutottakon. Szerették a fiát is, Bélát, aki époly dolgos és szerény volt. Csak a lánya férjéről nem volt osztatlanul jó vélemény.

Lánya egy tőzsdéshez ment feleségül és a férjről sok mindent rebesgettek, veszedelmes hazardőrnek mondták, aki mindent képes egy lapra feltenni . . . de

lehet, hogy az egész csak afféle szóbeszéd volt ... Mert sokat keresett, sokat költött és a Sas uccában az öreg generációhoz tartozó kereskedők nem szerették azokat, akik hirtelen gazdagodtak meg és túl jól éltek. ... Este, amikor együtt ült a család és néhány jóbarát, az öreg Hoffer elmondotta, hogy az apja, nagyapja mind hetvenéves korukban haltak meg ... úgy érzi, ő is követi őket rövidesen ...

— De legalább szép volt ez a hetven esztendő ... csak a boldogságot ismertem és a szerencse sohasem hagyott cserben ...

Háziorvosa letorkolta:

— Amilyen makkegészséges vagy, még legalább harminc évig megélsz anélkül, hogy engem hivatnál!

És a sors kegyesnek mutatkozott. Ha harminc évig nem is, de két esztendeig prolongálta még ezt a lejáróban lévő életváltót ...

De ezért a két évért kegyetlen uzsorakamatot szedett az Élet: fájdalommal és rettegéssel fizetett érte Hoffer Henrik.

Mert különös idők következtek. Régi, évtizedes cégek omlottak össze, gyárak álltak meg, becsületben megőszült családapák sikkasztottak és földönfutókká váltak, a Duna naponta szedte áldozatait, az öngyilkosokat, akiket az éhség és a munkanélküliség sodort a halál karjába. Az emberi élet egyre hitványabb prédája lett a halálnak és a kenyér egyre ritkább és féltettebb kincs, melyért körömmel és foggal kellett harcolni.

És nemcsak a vállalatok, a városok, de az országok is veszedelembe sodródtak. Az óvatosak, akik a sorozatos földrengések kezdetén úgy akarták biztosítani magukat, hogy angol fontot, vagy svájci értékpapírokat vásároltak, vagyonuk felét elvesztették, mert a font is megingott, — Hoffer Henrik életében ez volt az első, amit nem értett meg, — a svájci értékpapírok ára pedig a felére esett, a legjobb svájci bankokról is rossz hírek jártak és a rémült emberek nem találtak egyetlen fix pontot sem, amelyhez hozzáköthették volna sorukat.

Az öreg Hoffer — életében először tanácstalanul állott a fergetegben. Felesége, aki azelőtt sok józan tanáccsal látta el, a legkritikusabb időben meghalt, Béla fia pedig csak a vállát vonogatta. Hiába, csak a munkához értettek a Hoffer-familiában . . . Hogy tudhatta volna, mit kell most tenni? . . . Oroszországban már másfélévtizede tart a kommunizmus, holott a Hoffer-családban két évet sem adtak neki, Németország — a Hoffer-család szemében az államok ideálja — polgárháború előtt áll és a leggazdagabb országok összehúzták magukat . . . féltek. Nem volt biztos a svéd, dán és norvég pénz sem . . . suttoztak már a líráról is . . . Istenem, mi lesz?!

Egy nap azután Hoffer veje jelentkezett a mentőötlettel. Igazán szenzációs gondolat volt! Hoffer meg is ölelgette érte az „okos fiút“.

— Kérlek, kedves papa, aranyat kell venni!

— Mit?

— Aranyat! Színaranyat! — súgta az öreg fülébe, — csak az arany értéke nem változik. Az arany arany marad, a deflációban, inflációban és az arany értéke nem inog meg a háborúban, a háború után és akkor se, ha megindul a föld, vagy akármi más istencsapása szakad a világra. A ház, mint tőkebefektetés, rossz, mert a lakók nem fognak bért fizetni, a boltosok, kereskedők azért nem, mert nem lesz miből, a kislakók azért nem, mert nem akarnak . . . A földre már most is rá kell fizetni, hisz a búzának nincsen ára és ha így folytatódik, még olyan idők is jöhetnek, mikor a kenyér nélkül szűkölködő és különben is földéhes parasztok elsősorban azokra vetik rá magukat, kik a földbe — az ő földjeikbe — akarták átmenteni vagyonukat. A részvényekről jobb nem beszélni . . . miből fizessenek a vállalatok osztalékot . . . az adók, a költségek elnyelnek mindent . . . minden érték megsemmisül, csak az arany marad meg . . . a színarany . . . Azt kell venni! Most még eléggé kedvező áron juthatunk hozzá!

— És te . . . te tudnál aranyat szerezni? Színaranyat?

— Ép most kaptam egy remek ajánlatot! Alkalmi vétel! A napi áron jóval alul!

A vő nyélbe is ütötte a nagyszabású tranzakciót.

MEGVILLAN
A SÁRGA SZEM

Hoffer Henrik ezekben a napokban sokat sétált át a Ferencvárosba és hosszan álldogált egy épülő ház előtt. Eldiskurálgatott az egyik kőművessel és a szokatlanul előzékeny öregúr addig-addig érdeklődött a kőművesmesterség tudománya iránt, míg több más szerszámmal együtt jó pénzért végül még a vakoló kanalat is megvásárolta . . . ezenkívül vett egy vésőt, malterhoz való keveréket és gipszet. Így felszerelve, este zárás után bezárkózott fiával az üzletbe.

Az aranyak akkor már ott lapultak a Wertheimkassza mélyén. De ki bízná vagyonát a kasszára?! Mindig ottan van mindenki szeme előtt! Olyan helyre kell elrejtteni, ahol nem sejtheti senki!

A falba! — tanácsolta már a fia . . . és most azon törték a fejüket, melyik helyére a falnak?

Hová rejtsék?

— Ide, a főnöki szobába . . . az irattár mögé . . . itt nem fogja senkisémm gyanítani.

A hatalmas szekrényt eltolták helyéről.

Mögötte boltíves üreg tátongott.

Régi, hatalmas falak, melyeket százötven évvel ezelőtt emeltek . . . bástyának is beillettek volna . . .

A fiatal Hoffer kivájt a sima falból egy csomó téglát,

az öreg gondosan összegyűjtötte a törmeléket, hogy semmi áruló nyoma ne maradjon munkájuknak. Szeretettel emelték az aranyrudakat a kőtéglák mögött ásító üregbe, aztán a pénztárszekrénybe dugták vissza a drága kincset és . . . vártak néhány napig, míg egy vándorasztalos haladt el boltjuk előtt. Azt estére magukhoz rendelték és az előre kikészített méreteknek megfelelő ajtót csináltattak vele. (Azt mondták neki, otthon kell az éléskamrába.) Lakatost már nem hívat-
tak, a város különböző részeiben vásárolták a sarkakat, a titkos járású zárat és addig fúrtak-faragtak, ügyes-
kedtek, míg készen és helyén volt az ajtó. Miután meg-
felelően befestették, befüstölték, bekormozták, szóval
olyan piszkossá tették, mint amilyen a többi fal volt,
gondosan bezárták, aztán egy ócska plakátot ragasz-
tottak rá, melyet azon a helyen, ahol a finom, picike
zár volt, átlyukasztottak, tussal bemázolták, úgy, hogy
a parányi kulcslyukat szinte lehetetlen volt észre-
venni . . . Miután mindezt elvégezték, az iratszekrényt
visszatolták a helyére.

Senki az égvilágon nem sejtette, hogy a vén falak
aranyat őriznek . . .

A SÁRGA ZSARNOK IGÁJÁBAN

Budapesten pedig a gazdasági viszonyok egyre rosszabbodtak.

A kereskedők sorra buktak és amikor egy-egy ilyen viharosabb összeomlás megremegtette a fővárost és az országot, Hofferék megkönnyebbülten, hálás szívvel néztek össze. Mintha ezt sugározta volna a tekintetük:

— Mi okosabbak voltunk!... Idejekorán és jól átmentettük a vagyónunkat!

Igaz, a fiatal Hoffernek sokszor fájt a tétlenség és egyszer panaszkodva meg is említette, hogy a pénz gyümölcsözetlenül fekszik... az események azonban az öreg Hoffer eszejárását igazolták. Az arany ára állandóan emelkedett és a különbözet, amellyel most többet ért az eredeti vételárnál, olyan horribilis összeggé rúgott, amelyet még húsz százalékos haszonnal sem tudtak volna megkeresni.

De azért mintha komorabb lett volna a Hoffer ház levegője... amelyet a vígság azelőtt sem igen vert fel — csak egy ember, a vő, élt jól a házban. Sokat utazott, rengeteget költött. Tudták: valutákkal spekulál és beszéltek, hogy a szerencse melléje szegődött. Apósa többször figyelmeztette:

— Nincs az a konjunktúra, amely örökké tartana...

hallgass rám, most én adom vissza a te tanácsodat . . . végy aranyat! Ne bízz a pénzben! Így volt ez a háborúban is és most is jön, biztosan jön az infláció, a pénz elértéktelenedik, gondoskodj a vagyonod átmentéséről.

De a veje csak mosolygott és azzal ütötte el a dolgot, hogy egyelőre még tart a konjunktúra, egyelőre még tetézni lehet a vagyont.

Egy este, éjfél tájban, megszólalt a telefon a Hoffer lakásban. A Sas uccai házmaster jelentette, hogy a szomszédos üzletben tűz ütött ki, a tűzoltók remélik, sikerül lokalizálni . . . de mégis jelenti, mert erős északi szél fúj és a szikrákat a bolt felé fújja . . .

Az öreg Hoffer köszvényes lábát kínosan kapkodva, az ijedtségtől félőrülten rohant az ablakhoz. Aztán öltözni kezdett. Hiába nyugtatta a fia:

— Majd utána nézek én, te csak feküdj vissza apám!

— Nem, nekem most ott a helyem az üzletben!

— De minek, mit segíthetsz te apám, a tűznél, majd én megyek . . . feküdj vissza nyugodtan ágyadba.

Az öreg Hoffer csodálkozva nézett fiára:

— Hát az aranyakra nem gondolsz? — mondotta szemrehányóan és magára kapta a ruháit.

Szakadt az eső, mintha dézsából öntötték volna, a hideg novemberi szél kékre csípte az arcát és az uccák néptelenek voltak. Az ernyőjét nem tudta kinyitni nagy izgalmaiban . . . autótaxit sem kaptak. Gyalog-szerrel, holtrafázva értek az üzlethez, a tűz már utol-

sót lobbant akkor . . . a Hofferék boltját nem fenyegette többé veszedelem.

De azért csak hajnaltájban vetődtek haza. Mert utolsónak mentek el a helyszínéről. Jó az óvatosság! Hátha valaki ki akarja használni a zavaros helyzetet.

Otthon nehezen aludt el az öreg. Izgatott volt és átfázott. Másnap köhögni kezdett. Harmadnap az orvos megállapította a tüdőgyulladást. Öreg embernél nem veszélytelen betegség! Hetekig lebegett élet-halál között. De szívós szervezete legyőzte a halált . . . Vagy talán azért kellett életben maradnia, mert a sors még tartogatott számára egyet-mást?

Az általános pangás és az üzleti élet tengődése több adósukat tönkre tette. Mindennap újabb veszteségek érték. Nem tudtak árut venni, hiányzott a forgótőke. A fiú azt ajánlotta, hogy adjanak el egy darab aranyat. Ily módon biztosíthatják az üzlet régi vezetését. Az öreg úgy nézett rá, mintha gonosztevő lenne:

— Megőrültél? Az aranyhoz hozzányúlni? Várd meg ennek a gazdasági krízisnek a végét! És akkor te leszel majd a leggazdagabb minden gazdag között! Az aranyhoz nem nyúlok, inkább összehúzzuk magunkat!

Hofferék tehát összehúzták magukat. Hiába rendelt az orvos az egyre gyöngülő öregnek jó erős húsveseeket, csirkét, vörösbort és hiába sürgette, hogy utazzék délre a tenger mellé, az öreg rá se hederített. Orvosság! Minek? Az ő igazi orvossága, gyógyító és

életet adó talizmánja az arany . . . Amíg az megvan, nincs baj!

Így mult el az ősz, a tél és közeledett a tavasz.

Az öreg Hoffert a famíliában is baj érte. Veje, aki eddig nagylábon élt és valóságos bűvész módjára varázsolta elő a szükséges összegeket, egyszerre csak meg-ingott. Autóját, villáját eladta és bejelentette, hogy kivándorol. Elmegy máshova, ahol még lehet dolgozni. A szomszédok mindenféléről suttogtak. Arról is, hogy más oka is van a hirtelen elutazásnak. És hogy csak az öreg Hofferre való tekintettel nem tettek feljelentést. No meg azért, mert a károsultak is féltek . . . tilos volt a valuta-üzlet, aranykereskedés és a károsultak féltek bevallani, hogy efféle üzletekben csapódtak be.

Az öreg Hoffer adott valamit a lányának, aztán még jobban összehúzta magát. Lemondott lakásáról, a leg-szükségesebb bútorait lehordatta az üzletbe és a Főnöki szobát, amely azelőtt iroda volt, rendezte be kettőjük lakásának. Közben a bolti személyzetet is elküldték, a könyvelést Béla végezte és ő maga szolgálta ki az egyre ritkábban jelentkező vevőket.

A polcok üresen sorakoztak, áru már alig volt, a raktárt teljesen felélték.

Az öreg Hoffer, amióta lánya és veje Délamerikába utazott, egyedül maradt a fiával, akit lassan-lassan ép úgy rabszolgájává tett az arany, mint az öreget. A gondosan zárt ajtók mögött együtt hódoltak Arany őfelségének.

. . . Egy éjjel kimaradt a fiú. Barátai meghívták, nagyobb társaság volt együtt; össze akarták boronálni egy gazdag özvegyasszonnyal, aki érdeklődött iránta és hajlandó lett volna hozzá feleségül menni. Forgótőkét hozott volna az üzletbe.

Mikor Béla éjfélkor hazavetődött, szokatlan rendetlenséget talált . . . hátra sietett, apja ágya fel volt dülva és az öreg a földön feküdt mozdulatlanul.

— Betörők jártak a boltban! — dobbant meg a szíve a szörnyű balsejtelemtől és nyomban a titkos szekrényhez futott. — Biztosan kifosztották! Rémes másodpercek. — Meghalok, ha elrabolták! Nem tudnék tovább élni, ha elvitték volna az aranyainkat! . . .

A fal sértetlen volt.

Megkönnyebbülten lélegzett fel és visszarohant apjához, hogy magához térítse. Átkarolta és rémülten érezte: a teste hideg.

Fellármázta a házban lakó orvost, aki megállapította, hogy az öreg halálát szívszélhűdés okozta.

5.

TELJES MEGHÓDOLÁS

A temetés csendben folyt le.

Apja halála után Béla, aki teljesen egyedül maradt, az üzletet nem tudta tovább vezetni, nem volt forgótőkéje, bizományba vett át más cégektől árut és azzal

házalt, mert arra, hogy az aranyhoz nyúljon, — gondolni sem mert, annál kevésbé, mert apja különben is megeskette, hogy az aranyat érintetlenül hagyja!

Végigjárta a bankokat, miniszteriumokat, a nagy üzemek irodáit, ahol a tisztviselők előtt kipakolta kis kofferjét és elébük rakta a különböző csábító mintákat. Megszokták és megszerették a különös öreget, aki szótlanul, szerényen kínálta áruit. A boltosok pedig bíztak benne és részvéthől is hiteleztek neki.

Így élte le a nappalokat Hoffer Béla. Éjjel aztán, amikor csend borult a városra, kitárta a falbaépített ajtót és gyönyörködött az aranyakban... sárga csillogásuk megbúvólte, akár a pillangót a lámpafény... Maga elé rakta az aranyrudakat... sorba... egymás mellé... nézte, simogatta... időnként rájuk lehelt. Ijedten nézte, hogy a szép sárga fényt belepi a pára... gyorsan letörölte egy puha kendővel, amelyet erre a célra tartott... Akkor aztán arra gondolt, nem koptatja-e ez a törlés az aranyat... Megmérte és boldogan állapította meg, hogy minden rúd egy kiló... Becsületes arany, nem csalja meg az embert... Mindig egy kiló marad... De azért másnap megint feltámadt a kétség... hátha most kevesebb, mert most erősebben törölte... Ijedelem és megnyugvás... Így teltek Hoffer Béla éjszakái.

Reggelre mindég fáradtan kelt. Minden éjszaka mélyebb karikák rajzolódtak szeme köré. Pedig a nappalok mind nehezebbek lettek. Szinte megállt minden

gazdasági élet Budapesten. Nem dolgoztak a gyárak, a vonatok üres kocsikkal futották végig pályáikat és a boltok üresek voltak. Nem akadtak vevők. Az emberek kifordították régi ruháikat, letaposott cipőkkel rótták az uccákat és loholtak apró üzletek után . . . Milyen üzletek voltak ezek! A szemfülesség raffinált trükkjei, hogy a másik vigyázatlanságáért neki jusson egy falatka kenyér . . . Hoffer Béla ilyenre a legnagyobb nyomorban sem volt kapható. Ő dolgozni tanult meg, ő a pénzszerzésnek más módját nem ismerte és nem is akarta megismerni, azért, úgy, ahogy tőke nélkül tudott — most is csak dolgozott, mint ahogy a vak ló is járja a régi ösvényt, ha a kocsis el is aludt a bakon . . . Trükkökhöz nem értett . . . A Hofferek sosem csaltak meg senkit . . . Legfeljebb önmagukat . . .

Azért mégsem panaszkodott, másokat meg éppen-séggel vigasztalt. Majd jobb lesz! Jó! Magának pedig apja régi mondásait ismételte: még jobban összehúzódni! Össze is húzódott. Kopottan járt, keveset evett és ha akár a Tisztviselőtelepre vagy Újpestre kellett is árut szállítania, — oda is gyalog ment. Mindenről lemondott, szinte semmi kiadása sem volt. Csak a bolthelyiséghez ragaszkodott.

A szomszédok nem értették meg, miért tartja meg Hoffer a bolthelyiséget, mi szüksége van rá, hiszen alig van áruja . . . Tanácsolták is neki, hogy mondja fel, kár a bérért, vagy legalább ossza fel két vagy több részre, ahogy mostanában szokták . . . Hoffer kitérően

válaszolt ezekre a tanácsokra. Inkább nem evett. De a helyiséghez ragaszkodott és a bérrel soha sem maradt adós. Nehogy felmondjanak!

... Egyszer azonban mégis hiába várta a háztulajdonos a bért. Elmult az ötödike is, Hoffer nem jelentkezett. Hatodikán este a házmester bekopogott az ajtón. Nem jött válasz. Másnap reggel megint kereste. Most sem adott életjelt. A házmester gyanút fogott. Rendőrt hívott és lakatossal felnyitatta az ajtót. Penetráns bűz áradt kifelé. Mintha elhagyott várrom pincekamrája lenne. Sehol semmi jele, hogy ember él itt.

Hátul szegényes ágyában felöltözve feküdt Hoffer Béla. Üveges szemét fáradtan felvetette.

— Tudom, a házbérért jöttek ... meg fogom fizetni ... két napja nem dolgozhattam ... kis haladékokat kérek ... és erőtlenül hanyatlott vissza.

A házmester látta, hogy baj van. Orvosért küldött, aki néhány perc múlva megállapította, hogy a beteg szíve alig dobog már ...

Be akarták vitetni a kórházba.

Hoffer mint az eszelős védekezett. Gyenge teste megfeszült, görcsösen belekapaszkodott a vaságyba.

— Nem megyek ... Itt maradok ... csak néhány napi halasztást kérek ...

De ezzel ki is merült ereje ... visszahanyatlott.

Az orvos a szívéhez tartotta a fülét.

— Alig ver ... minden percben vége lehet.

Ebben a pillanatban a beteg feltápászkodott, reszkető

inakkal lelépett az ágyról, az iratszekrényhez vánszor-
gott, mind a tíz körmével belekapaszkodott, nyögve,
hörögve félretaszította, egyik zsebéből kulcsot kotort
elő, nagy erőlködéssel a titkos ajtó zárába illesztette,
felnyitotta, egy pillanatig eszelősen meredt a sárga ru-
dakra, majd védőn tárta feléjük két karját:

— Nem adom!

Aztán összeesett és meghalt.

A rendőri bizottság meglepetten állt meg a kincses-
kamra előtt.

— Milliókat érő aranyrudakat rejtegetett ez a sze-
rencsétlen! — kiáltotta a rendőrtiszt.

— Éhenhalt a kincsei között! — csóválta fejét az
odahívott szakértő, de amikor kettéreszelte az egyik
darabot, csalódottan nevetett fel:

— Ólom!

És sorra kettéfűrészelték valamennyit.

— A tetején vékony aranyréteg, összesen sem tesz
ki félkilót az egész, — biggyesztette le az ajkát a szak-
értő.

— Vajjon mi az ördögnek őrizte ezeket az ólomtöm-
böket? — kérdezte a nyomozást vezető rendőrtiszt.

A holttestet elszállították a hullaházba, a szobát lepe-
csételték. Távozóban még megjegyezte a rendőrorvos:

— A temetésre és a házbérre éppen kifutja . . .

AZ APOSTOL

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Sergej Ivanov népbiztos volt Leningradban.

A nagy forradalom előtt, amely oly magasra vetette fel, középiskolai tanár volt és földrajzra, meg természetrajzra tanította egy kis város vásott gyermekeit. Akkor minden ambíciója az volt, hogy az iskolaszéki elnök megelégedését kiérdemelje és a mamák, amikor érdeklődnek fiaik iránt, így búcsúzzanak el tőle: „Kedves Sergej Ivanov, jöjjön el valamelyik délután teára.“

Hová tűntek el ezek az idők!

Az első forradalomban az iskolafelügyelőt — nemesi előneve volt! — elkergették és úgy látszott, hogy Sergej Ivanov kerül a helyébe. De egy élelmesebb kollégája megelőzte. Szerencséjére. Mert így Sergej Ivanov, amikor a második forradalom söpörte végig Szent Oroszországot, hivatkozhatott „tiszta multjára“ és ő lett a kis városka kultúrnépbiztosa. Aztán megint ölébe kapta a szerencse, a fővárosba rendelték, itt alázatos, szófogadó szolgának bizonyult, aki tud vak eszköze lenni a felsőbbségének. Fokról-fokra haladt előre és

a forradalom harmadik évében azon vette magát észre, hogy népbiztosnak titulálták.

Hogy nagyságát és hatalmát teljes mértékben kiélvezhesse, hazament szülővárosába, ahonnan karrierje elindult.

Fényes ünnepséggel fogadták, a kultúrházba vezették, ahol előadást tartott a forradalom vívmányairól.

Fellengős, sistergő szavakkal beszélt azokról a veszedelmekről, amelyek a dolgozó emberek uralmát még mindig fenyegetik. Vézna, szögletes termetével, hegyes, fekete szakállával, szűrös szemével és még szúrósabb ceruzájával, melyet időnként vadul az üres levegőbe szúrt, mint tört a képzelt ellenség szívébe, valóssággal lenyűgözte a hallgatóságot.

Egyébként ezzel talán nem is mondtam sokat, hiszen a közoktatásügyi népbiztostól sok minden függ és a vezető állásban levő hivatalnokoknak Oroszországban sem kell attól félniük, hogy nem akad hallgatóságuk, ha beszélni akarnak. Sergej Ivanov népbiztosnak azonban nemcsak ezért voltak hallgatói, hanem azért is, mert az volt a híre, hogy nem célszerűségi okokból szegődött az új világfelfogáshoz. Ő maga gondoskodott róla, hogy ez a hír minél szélesebb rétegekben terjedjen el és hogy a kommunizmus legfanatikusabb hívének tartsák, akinél jobban senki sem gyűlöli a régi rendet.

Igaz, egyesek emlékeztek még rá, amikor Sergej Ivanov egész más elveket vallott és lakásából az iskolába

menet betért minden templomba, sőt a Pál apostol katedrálisa kedvéért jókorát került is, az útszéli keresztetek és ikonok előtt alázatosan vetette magára a kereszteteket, — dehát ez régen volt és ki mert volna ezekről az időkről beszélni! Meghalt a mult minden emlékével együtt.

Most mindenki nagy respektussal nézett Sergej Ivanovra, tudták róla, hogy kíméletlenül eltaposná azt a gyalázatos ellenforradalmárt, akinek a régi idő csak eszébe is jutna.

... Sergej Ivanov előadásában bejelentette, hogy sikerült megtalálnia az utat, amelyen haladva boldoggá lehet tenni az emberiséget és meg lehet szervezni azt a társadalmat, amelyben a szenvedés, a gond és a baj teljesen ismeretlen lesz.

— Figyeljetek jól, elvtársak! — mondotta széles, nagy gesztussal, — nem bizonyos-e, hogy az emberek boldogságra születtek és hogy a természet, mindannyiunk drága, jó anyja, minden embernek egyforma nyugodt életlehetőséget szánt. Ha nem így lenne, mi célja volna annak, hogy születtünk? Igen, igen, — ismételte fanatikusan, — az emberek nyugodtan és boldogan élhetnének, ha mindenki csakis arra törekednék, hogy a maga becsületes munkájával biztosítsa megélhetését... Csakhogy az emberek nem elégszenek meg annyival, amennyi ily módon jutna rájuk, többre vágyanak, egymás fölél akarnak kerekedni, vagyis rosszakká válnak, mert a maguk kis hasznáért másoknak

mérhetetlen bajt okoznak. Így van ez évezredek óta. Csakhogy kérdem: miért van ez így? Igen, igen, elvtársak, miért lett az ember, aki jónak született, rossz, miért lettek az emberek, akik egyforma testtel, egyformán ruha nélkül születtek, kapzsik, cifrálkodók, erőszakosak és nagyravágyók?

Itt hatásos szünetet tartott, várta a közbeszólásokat. De senki sem mert közbeszólni.

Sergej Ivanov tehát maga adta meg a feltett kérdésre a választ.

— Megmondom, elvtársaim, miért lett rossz az ember. A régi rendszer nevelése tette azzá, sőt merem mondani, hogy a régi rendszer igyekezete tudatosan irányult arra, hogy az embereket egyenlőtlenné tegye és rosszá gyúrja. Már pedig az emberiség boldogságának az az előfeltétele, hogy minden ember egyformán jó legyen, de egyformán jó csak úgy lehet, ha a többivel egyformán dolgozik, ha megelégszik a maga munkája eredményével és nem fogyaszt többet a földi javakból, mint amennyi őt ezért a munkájáért megilleti, vagyis ugyanannyit fogyaszt, mint a többi. Értsétek meg jól, amit mondok: teljesen egyformán kell dolgoznia és fogyasztania minden embernek. Ezzel szemben a különböző nevelés, a különböző táplálkozás és a különböző életkörülmények, amelyekkel a burzsoázia az embereket születésük napjától kezdve elválasztotta egymástól, tudatosan odairányultak, hogy a földön élő kétmilliárd embert kétmilliárd külön világgá ala-

kítsanak. Ha azt akarjuk, hogy az emberiség annyi évszázados harc és nyomorúság után végre nyugodtan élhesse le a maga életét, vessünk véget ezeknek a különbségeknek. Avagy talán a természet nem alkotott-e mindannyiunkat egyformára? Nem egyformán jöttünk-e a világra és nem csupán a szülői ház, az iskola és a társadalmi élet fejlesztették-e ki a különböző értelmi és érzelmi képességeket? Ha elfogadjátok azt a tételemet, hogy az emberek egyformán boldogságra születtek, el kell fogadnotok azt a célkitűzést is, hogy egyformává kell nevelni az embereket. Nem szabad megengedni, hogy a szülő, a tanító, az egyetem tanára, vagy akár az újságíró, a maga egyéni felfogása szerint befolyásolja az emberi agy működését. Ki kell építeni azt a nevelési rendszert, amely minden emberben egyformán neveli ki a helyes ösztönöket és vigyázni kell arra, hogy minden nevelés ezt az egyetlen célt szolgálja. Az újságokban nem szabad mást írni, a szovjetüléseken nem szabad mást hirdetni, mint azokat a tanításokat, melyek minden emberből ugyanazokat a hatásokat váltják ki. És végül, de nem utolsó sorban, ne feledkezzünk meg, elvtársaim, a táplálkozásról! Bizottságot kell összeállítanunk, pedagógusokból, orvosokból és kémikusokból, akik kidolgozzák az emberek egyenlő táplálásának azt a rendjét, amely a csecsemőkortól a legmagasabb öregkorig teljesen egyenlővé fejleszti nemcsak a fizikumot, hanem az értelmi képességeket is. A kommunizmus egész rendszere azzal áll

és bukik: sikerül-e egyformává tennünk az embereket, olyan egyformává, mint a kronométer-órákat, amelyek rúgói és fogaskerekei halálos pontossággal egyformán működnek, bár millió és millió példányban a legkülönbözőbb műhelyekben készítették is őket. Ezek a kis, ketyegő, tiktakoló masinácskák, amelyek minden ember zsebében, minden lakás falán, minden országban és minden éghajlat alatt, minden egyéni különbséget kizárva, egyenlően mutatják a másodperceket, — ezek az órák, elvtársaim, vörös fénnel világítanak előttetek! Ha látjátok a sokféle, széthúzó, különbözőkép gondolkodó embereket, jusson eszetekbe, hogy a kronométerek halálos pontossággal egyformán járnak, és dolgozzatok velem együtt a nagy cél érdekében: tegyük ilyen élő, precíz, eleven órákká az embereket, akik halálos pontossággal egyformán gondolkodnak, cselekszenek... az ilyen órák legyenek a ti mintaképetek!...

... Sergej Ivanov népbiztos hallgatói áhítatos tekintettel néztek a mester átszellemült arcára. Lelki szemükkel már látták az új társadalmat, amely bolder lesz, mint Plato, Morus, Fourier és a többi nagy utópista megálmodta társadalom, hiszen abban minden ember nemcsak egyforma érzésű, gondolkodású lesz, de egyforma külsejű is.

Az igazi krisztusi állam!

És milyen egyszerű a nagy mű titka!

Az ész és a fegyelem segítségével két lábon járó,

lelkiismeretes, megbízható kronométer-órakká kell változtatni a tömegeket!

... Sergej Ivanov befejezte előadását. Hallgatósága tombolt lelkesedésében. — Éljen! Éljen! — kiáltották. — Éljen az Új Megváltó!

Sergej megelégedett és boldog volt. Érezte, hogy neve a legnagyobb államfilozófusok mellé került. De ez neki nem elég! Lenéző mosollyal gondolt Platóra és Morusra, akik nem jutottak tovább, minthogy gondolataikat papírra vetették. Neki merészebb tervei vannak. Meg akarja valósítani álmát . . . Igen, igen, megszervezi az egyenlően gondolkodó és cselekvő emberek társadalmát! A munkához erélyes kézzel azonnal hozzá is kezd . . . Ezért siet vissza Leningradba, ahol holnap reggel lesz az oktatásügyek vezetőinek konferenciája. Sok függ attól, hogy megnyerje eszméinek a tanítás embereit . . . De miért is ne nyerné meg? Hiszen olyan magától értetődő, amit hirdet. Legyenek az emberek teljesen és tökéletesen egyenlők . . .

Az előadás után még sokáig ünnepelték az Apostolt, aki megvacsorázott, kicsit elbeszélgetett régi barátai-val, majd mintaképére, kronométerére pillantva, elbúcsúzott tőlük és kisietett a pályaudvarra . . .

... A városka állomásfőnöke barátságos mosollyal sietett a hatalmas népbiztos elé, aki nyugodt, méltóságos lépésekkel jött a perronra.

— Üdvözlöm, népbiztos elvtárs! Talán vár valakit a tíz perc múlva befutó vonattal?

— Dehogy, a tíz óra tizenhármassal visszautazom Leningradba.

Az állomásfőnök — köpcös, joviális külsejű ember, akiről lerítt, hogy a világ sorsával nem sokat törődik és éli a maga nyugodt életét, — fejét rázta:

— Akkor korábban kellett volna kijönnie, elvtárs, most tíz óra tizennyolc perc van, a leningradi gyorsot öt perccel előbb indítottam.

Sergej Ivanov haragra gyulladt. Dühösen kiáltott az állomásfőnökre:

— Ön téved, elvtárs, itt az óráam, svájci kronométer, pontosan tíz óra tizenegy perc van, a leningradi pedig tudtommal tizenháromkor megy, szóval nemcsak pontos vagyok, de még két perccel korábban is jöttem...

Az állomásfőnök lassan kigombolta kabátját, óvatosan kivette zsebóráját és nagy kényelmesen lehúzta szarvasbőrfedőjét.

Mindezt isteni nyugalommal.

Sergej Ivanov türelmetlenül nézett az állomásfőnökre, de ez egyáltalán nem zavartatta magát. Felvette fekete keretes orrcsíptetőjét és csak azután patintotta fel órája fedelét.

— Nekem volt igazam, elvtárs, — mondotta diadalmasan, — most tíz óra tizenkilenc van, sőt kis híján húsz. Ha tehát le is számítok egy percet vitatkozásunkra, öt perccel akkor is lekészte elvtárs a leningradi vonatot... Óráam szintén svájci kronométer, — tette hozzá gúnyosan.

A vitázó csoporthoz széles üdvözlő mozdulattal közeledett az állomás katonai parancsnoka.

Sergej Ivanov is, az állomásfőnök is, egyszerre szólították meg.

A népbiztos dühösen, türelmetlenül, az állomásfőnök nyugodtan. De mind a ketten a maguk igazáról egyformán meggyőződve.

— Mennyit mutat az órája, elvtárs?

A parancsnok katonás gyorsasággal nyúlt órája után. Sergej Ivanov izgatottan megjegyezte:

— Az én órámon most tíz óra tizenkét perc van!

Az állomásfőnök vállvonogatva szólott közbe:

— Vasúti pontos idő: tíz óra húsz!

A parancsnok megnézte óráját, azután katonás rövidséggel kihirdette:

— Tíz óra hét!

A népbiztos meredten nézte a három zsebórát, amelyek három különböző időt mutatva ketyegtek a három ember kezében, aztán szinte félve kérdezte a parancsnoktól:

— Miféle gyártmány?

Az öreg katona hangosan, jókedvűen elröhögte magát:

— Svájci kronométer. Dehát min csodálkozik olyan nagyon, elvtárs? Látott már maga három olyan órát és ha százszor kronométer is, amelyik egyformán jár?

A népbiztos lehajtotta fejét, mintha eszébe jutott volna valami, azután szelíd melankóliával legyintett:

— Mindenesetre lekéstem a vonatot és a holnapi kongresszuson már nem adhatom elő tervemet az új nevelésről . . . de talán nem is olyan nagy baj . . .

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**JUDEÁBAN
SZOMJAS A FÖLD . . .**

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I.

Város Judeában. A sötét háttérben egy régi templom elmosódott vonalai. A templom színes üvegablaka világos. Belülről imádkozók moraja hallatszik. . . . Lassan világosodik. Asszonyok, férfiak jönnek és a templom bejárata előtt imádkoznak. Oldalt kút, mely előtt két római katona áll őrt; az egyik öregebb, a másik egészen fiatal.

Férfi (földre borulva halk imába merül, időnként felegyenesedve hangosan fohászkodik): Már hat hónapja tart ez a szörnyű szárazság Judeában. Hiábavaló minden munkánk a kenyérért . . . nincs eső, elszárad minden vetésünk. Hatalmas Isten! Izráel Istene! Könyörülj rajtunk! Adj nekünk vizet, miként vizet adtál őseinknek a pusztában, amikor kivezetted őket Egyiptomból, a rabszolgaság házából . . .

Asszony (földre borulva halkan imádkozik, majd felegyenesedik): Három fiam és két lányom volt. Erősek, szépek és jók. Te adtad őket . . . áldassék a Neved értük . . . és ki merne perbe szállni Veled, ha szent

akaratedből visszaveszed, amit adtál . . . (Sír) Néma alázattal hajtottam le fejemet, amikor kikísértem őket a temetőbe . . . Adonáj, Te adtad, Te elvevéd, Tiéd az élet és a halál is a Tiéd! De most már könnyörülj rajtam, ne vidd el legkisebb fiamat is, szívemnek legkedvesebbjét . . .

Öreg ember: Szárazság és halálhozó betegség pusztítja Judeát, pedig megmondtad őseinknek a pusztában, amikor harmadnapig mentek vala és nem találtak vizet, csak a Márah vizeit, melyek keserűek valának: Ha a te Istened beszédére hallgatsz és azt cselekszed, ami kedves az ő szeme előtt és az ő parancsolatait figyelembe veszed, minden ő szerzését megőrized, nem bocsátok te reád a betegségek közül egyet sem, mert én vagyok az Úr, az én engedelmes népemnek gyógyítója . . . Miért, hogy most mégis így büntetsz bennünket? Nem várjuk-e már kora hajnaltól a reggelt, hogy elsőik lehessünk házádban, kik oltárod előtt hangosan hirdetjük dicsőségedet. *(Leborul; néhány percnyi csendes ima után újból felegyenesedik és keservesen feljajdul)* Népemnek kezdettől való hatalmas Istene! Légy irgalmas és ne vedd el egyetlen unokámat, öregségem minden vígaszát . . . Ha vétkezett volna is atyja a Te szent parancsolataid ellen, irgalmazz meg neki érettem, ki egyetlen parancsolatodat sem szegtem meg soha . . .

Asszony (korsóval a kút felé jön és az őrt álló katonákat kérő hangon megszólítja): Engedjétek, hogy

egy korszónyi vizet merítsek a kútból . . . lányomat a forráság gyötri és minden más kút kiszáradt.

Első katona (ridegen): Ez a kút a rómaiak kútja, menj a templomba, ott a zsidók kútja . . .

Fiatal asszony: A templom forrása, mely még tegnap vizet adott, kiapadt az éjjel . . . Római! Légy könnyörületes . . .

Első katona (gúnyosan felkacag): Egyik jel jön a másik után . . . Ha nem lennétek teljesen vakok, rég látnátok, hogy nincsen többé hatalma a zsidók Istenének, de a ti szemeteken hályog van . . . Jöjjön meg végre az eszetek! Hagyjátok abba hiábavaló imádkozásokat és jertek a mi, kőből faragott Isteneink oltáraihoz, áldozatok a hatalmas Jupiternek . . . meglátjátok, a mi Isteneink majd segíteni fognak! . . .

Fiatal asszony (oda sem hallgatott, tovább könnyörög): Légy irgalmas, Római, lányomat két napja forráság gyötri, engedj legalább egy kortyra valót méritenem . . .

Második katona (eddig elgondolkozva nézett maga elé): Talán megengedhetnék neki . . .

Első katona (megvető pillantást vet társára, azután durván félrelöki az asszonyt): Eredj a pokolba . . . *(Büszkén)* Mondtam már, ez a kút a rómaiaké! *(Gúnyosan)* kérjeteek vizet a ti láthatatlan, hatalmas Isteneitektől! *(Az asszony sírva lassan el. A templomból kihangzó imák erősödnek.)*

Első katona (a másodikhöz gúnyosan): No né, tán megesett a szived rajta?

Második katona: Meg.

Első katona: Oh, te anyámasszony katonája!

Második katona (kardjára üt; szeme szikrázik): Azt hiszem, megálltam helyemet a csatákban!

Első katona: Csak csendesen pajtás! Vitézségednek magam is tanuja voltam, de mégis . . . olyan hamar ellágyulsz.

Második katona: Vitézség és irgalom jól megférnek egymással . . . Az a fiatal asszony gyermekéért könyörgött . . .

Első katona: Hát az én szívem sincs kőből, de ezekre haragszom, mert olyan nagyra vannak Istenükkel.

Második katona: Te is a tiéiddel! Csak az imént magasztaltad Jupitert!

Első katona: Mert az igazi Isten! . . .

Második katona: Ők meg a magukét tartják az igazinak . . . és amikor még az emberről sem tudjuk, melyik az igazi, hogyan tudhatnók az istenekről!

Első katona: Ők azt mondják, hogy az övék láthatatlan . . .

Második katona: Méltó Istenhez, hogy híjával legyen a test gyarlóságainak . . . aztán meg a lélekben te is hiszel, pedig az is láthatatlan . . .

Első katona: Hát hogy lehet hatalma, ha láthatatlan?

Második katona: Mint a szélnek, amely játszva emeli fel a leghatalmasabb hajót is . . .

Első katona: Én nem tudok olyan jól bánni a nyelv-

vemmel, mint a kardommal . . . Te sokat tanulhattál, mielőtt közénk álltál . . .

Második katona: Sokat gondolkoztam . . .

Első katona (rábámul társára, aztán egy percnyi hallgatás után): Az ördögbe is! Már nem elég, hogy kora reggeltől késő estig óbégatnak, éjjel sem maradnak nyugton. Mintha bizony nem hallgathatná meg őket Istenük akkor is, ha csak nappal imádkoznának. Hát ha olyan erős és irgalmas, miért nem segít rajtuk?

Második katona (elgondolkodva): Isten eszejárása nem az emberé . . . És ereje és irgalma sem hasonlatos a miénkhez . . . Nem tudjuk megítélni cselekedeteit. Lám, ezek itt esőért könnyörögnek és láttam egy koldust, ki káromkodott, mert az eső ronggyá áztatta tarisznyáját . . . Egy római doktortól pedig azt hallottam, hogy van olyan méreg, amely megment a haláltól és van fájdalom, amelyik gyógyít . . .

Első katona (aki értelmetlenül hallgatta): Ni, ott jön a felváltás . . . Hála Jupiternek, mert már szédül a fejem . . . még egészen meggabalyítana fortélyos okoskodásod.

(Őrség-váltás)

Ősz férfi (felegyenesedve): Izráel Istene, könnyörülj rajtunk! Ne büntess tovább! . . . Szüntesd meg a szárazságot, mely elhervasztotta a mezők virágait, adj esőt, mint ahogy őseinknek is forrást fakasztottál a kősziklából!

Fiatal asszony: És parancsold vissza a betegségek

angyalát, engedd, hogy meggyógyuljon fiam, hisz elsőszülött . . . Neked nevelem, a Te dicsőségedre . . .

(Közben kivilágosodott; a templomból élénken vitatkozva jönnek ki a papok és írástudók. Mindenfelől özönlenek az emberek, különösen asszonyok, gyerekekkel; félve és aggódva néznek a templomból jövőkre.)

Osz férfi (a tömegből): Izráel vénei! Papok és írástudók! Szárazság és betegség pusztít Judeában. Szenvedünk és fiatalon elhalnak gyermekeink; az idegen hitűek pedig még gúnyolnak is bennünket . . . Éjszákákön át bezárkózva bújtatók a szent könyveket, hogy meglegjétek Isten haragjának okát. Szóljatok végre! A szenvedés türelmetlenné és kételkedővé tett bennünket. Hitünk *(habozva)* ingadoz . . . *(a római katonákra mutatva)* talán nekik van igazuk! Avagy nem áll-e a szent könyvekben, hogy esőt adok a ti földetekre a maga idején, hogy megérjen gabonátok, borotok és olajotok . . .

Felkiáltások: Úgy van! . . . Ez áll a szent könyvekben! . . . Miért nincs hat hónapja eső?!

Főpap (magas, komor alak, nagy nyugalommal beszél): Hallgassatok szerencsétlenek! Kishitűségtekért még nagyobb csapás érhet bennünket . . .

Felkiáltások: Többet már nem szenvedhetünk! . . . Nem tudunk túrni tovább! . . . Segítsetek rajtunk, akkor újból hinni fogunk!

Főpap (az ősz férfi felé): Jól idézted a szent könyvek szavait, csak hogy miért nem mondtad tovább, úgy,

amint az ott írva vagyon (*olyan hangon folytatja, mintha könyvből olvasná*): De ha az én rendelésimet megútljátok és nem aszerint cselekesztek, hanem felbontjátok a velem való szövetségteket, azonképpen cselekszem én is veletek, hogy elfogjon titeket a félelem. Megemésztő dögös betegségeket küldök rátok hidegleléssel, amelyek a szemeteket megemésztik és lelketeket gyötrik és hiába vetitek a gabonát a földbe, nem nyitom meg az égnek csatornáit és minden munkátok hiábavaló lesz, a föld nem termi meg az ő gyümölcsét és a földnek fáin nem adják meg az ő hasznukat . . .

Felkiáltások: De hát mi bűnt követtünk el?

Főpap: Írva vagyon: (*mintha olvasná*) Megemlékezzél a Szombat napról, hogy Jehova Istenednek Szombatja vagyon, semmi dolgot azon ne tégy, se te, se fiad, se leányod, se szolgád, se szolgáló leányod és se a te jövevényed, mely a te kapuid között vagyon . . . (*Emelkedett hangon*) És nem mondá-e az Úr Mózesnek: Az én Szombatomat megtartsátok, mert jel az én közötttem és ti közöttetek, nemzetségről-nemzetségre, hogy megtudjátok, hogy én vagyok a Jehova, ki titeket megszenteltelek . . . Megtartsátok ezért a Szombatot, mert szent dolog az ti közöttetek. (*Szünet. A nép halálos csendben figyel*) Megtartja-e Izráel a törvények parancsát? Nincsenek-e kapzsi emberek, akik Szombat napján is földi javakat hajszolnak és — oh borzalom! — megromtják az ünnepek ünnepét?!

Halk, beismerő hangok: Igaz . . . Úgy van! . . . Sokan vétkeznek Izráelben a Szombat rendelése ellen! . . .

Főpap (ünnepélyesen): Halljátok hát a papok rendelkezését: Valaki pedig ezentúl megrontja a Szombat napját, megöletessék, valaki ezen a napon bármi dolgot teend, annak lelke kigyomláttassék az ő népe közül!

Felkiáltások: Úgy legyen! Valaki Szombat napon bármi dolgot téssen, megöletessék!

Főpap (folytatva): Láttátok, egész éjszaka a templomban voltunk, imádkoztunk és kutattuk Isten haragjának okát. Mert nem gyúl haragra Ő — dicsértessék szent Neve! — csak ha nagyon bűnösök vagyunk. Izráel népe azonban bűnös és jaj nektek, ha meg nem tértek. Mert megmondta az Úr Mózesnek: Ha nem hallgattok reám, hétszerte keményebben ostromozlak titeket!

Felkiáltások: De hát olyan nagyok a mi bűneink?

Főpap: Nem figyelmeztette-e az Úr Mózes, mondván: Ezek azok az állatok, amelyeket szabad megennetek a földnek minden oktan állatai közül! És kihirdeté a törvényt a földi állatokról, a szárnyas állatokról, és minden élő állatokról, amelyek a vízben úsznak és minden élő állatokról, amelyek a földön csúsznak-másznak . . . Hogy választást tudjunk tenni a tiszta állat között, amelyet szabad megennünk és az olyan állat között, amelyet nem szabad megennünk. Betartja-e Izráel ezt a törvényt? Nincsenek-e Izráelben megtévelyedettek, akik megesszik a disznót, amelynek hasadt ugyan a körme és a körme hasadása kettős, de kérőt

nem rág?! És nem esznek-e egyes megátalkodottak olyan állatot is, mely a vizekben él, de szárnya és hétéja nincsen? Pedig megmondta az Úr — dicsértessék az Ő Neve! — ha mind az én parancsolataimat be nem tartjátok, azonképpen cselekszem én is veletek!

Felkiáltások: Igaz, úgy van!... Töméntelen azoknak száma Izráelben, akik nem tartják be a szent parancsokat!

Főpap (hangja mind haragosabb lesz): Kinyilatkoztatta az Úr Mózesnek, mondván: Én lakozom Izráel fiai között és leszek a ti Istenetek és adok jeleket, hogy azok örök időkre hirdessék, hogy szövetséget tettem Ábrahámmal és nemzetségével, örökké valót. Idegen népekkel ezért szövetséget ne tegyetek, sógorságot velük ne szerezzetek, leányaitokat az ő fiaiknak ne adjátok és az ő leányait a ti fiaitok feleségül el ne vegyék. Mert a te Uradnak Istenednek szent népe vagy te, téged választott a te Urad Istened, hogy saját népe légy neki, minden népek között... Érzy-e Izráel, hogy ő kiválasztott nép s hogy Isten véle örökké való szövetséget tett? Nem keveredtek-e más népekkel? Összeházasodván az ő fiaikkal és leányaikkal?...

Felkiáltások: Igaz... Úgy vagyon... Vagynak közöttünk, akik tisztátalan népekkel keveredtek.

Főpap (folytatva): Izráel vétkezett a tíz legszentebb parancsolat ellen és megérdemli a büntetést... de a mi Istenünk, az Egyetlen Egy, nem csak büntetni tud, hanem irgalmas is. Ha Izráel töredelmesen megbánja

bűneit és megtér az ő parancsolataihoz, visszafogadja kegyelmébe, de jaj neki, ha tovább is megmarad megátalkodottságában és nem őrködik a szigorú rendelkezések felett, melyek alól Izráel népének nincs feloldozása, mert ő a kiválasztott nép, akivel örök szövetséget kötött az Isten... Izráel Istene irgalmas, kegyelmes ahhoz, aki alázatosan meghajtja fejét előtte, de megemésztő tűz a bűnösnek... megbünteti az atyák vétékét harmadízíglén, mert ő a bosszúálló Isten!

Felkiáltások: Bűnbánóan meghajtjuk előtte fejünket...

Főpap: Mindent, valamit az Úr parancsolt nektek, mától kezdve szigorúan megőriztétek és megőriztesétek és úgy cselekedjete: semmit ahhoz ne tegyetek, sem abból valamit el ne vegyetek! Aki vét az Úr rendelése ellen, megöljétek!

Felkiáltások: Úgy legyen!... Aki nem teljesíti mindazt, ami írva vagyon, annak lelke kigyomláltassék Izráel kertjéből!

(Egy öreg férfi lihegve jön; félretaszítja az embereket és a főpap elé furakodik. Az emberek kíváncsian várják, mi fog történni.)

Lihegő férfi (a főpaphoz): Mind a ti rendelések hiábavaló!... Hiába imádkoztok!... Hiába szórtok hamut a fejetekre!... Jaj! Ezerszer jaj Izráelnek... Még nagyobb szárazság lesz, mint eddig és minden házba beköltözik a bosszúálló halál, mert nagyobb Izráel bűne, mintsem gondolnátok!...

Főpap: Mit beszélsz?

Lihegő férfi: Halljátok hát! Meg vagyok írva, — tudjuk valamennyien — hogy megmondá az Úr, — legyen áldott az ő Neve — mikor közöttetek jövődömondó vagy álomlátó támad és természet ellen való csodát mutat nektek, mondván: reám hallgassatok és engem tiszteljete, mert engemet Isten követül küldött hozzátok, — ne hallgassatok az ilyen beszédre, a csodatételekben csak a ti Uratok Istenetek kísért titeket, mert tudni akarja, erős-e a hitetek és nem hajlik-e szívetek idegen Istenek felé . . .

Főpap: Mire való ez a sok beszéd? Mit akarnak szavaid mondani?

Lihegő férfi: Hát nem tudjátok, hogy álpróféta jár Izráelben, aki csodákat tesz és jeleket ad! Aki meggyógyítja a vakokat és tisztává teszi a poklosokat, ha hitet vallanak előtte! (*Elszörnyülködés hangja a tömegben*) Pedig írva vagyok: Ha megtűritek magatok között a jövődömondót és álprófétát, aki az én törvényeim ellen beszél, összetöröm Izráelt, mint a vásári cserepet!

Főpap (megdöbbenve): De hát kiről beszélsz Te?

Lihegő férfi: Róla! Aki Galileából való és tanítványaitól Krisztusnak mondatik . . . Most itt jár Judeában, vámszedőkkel és publikánusokkal kísérteti magát és bár nem Áron háznépe közül való, eszik a szent állatok testéből, testét olajjal keneti és azokat, kik ott-hagyják házuk népét és őt követik, feloldozza a törvények alól, mondván: új hitet hozok a tévelygőknek.

(*A papok és írástudók megdöbben arccal hallgatnak*)

Felkiáltások: Haljon meg, akinek bűnei miatt szárazság pusztít Judeában! . . . Leányomat két nap óta forróság gyötri . . . Haljon meg, aki miatt kiszáradtak kútjaink! . . .

(*Távoli zaj, mind jobban erősödő felkiáltások halatszanak: Itt jön! . . . Erre! Az emberek hirtelen utat nyitnak, melyen át szelíd tekintettel jön: a Tanítvány. Az emberek hadonásznak és szitkozódznak. A Tanítvány szeretettel néz körül; a tömeg ettől a pillantástól hirtelen lecsendesül.*)

Első pribék (a Tanítványra mutat): Íme, ezt az embert is együtt láttuk azzal a galileabelivel, aki Krisztusnak mondja magát! . . . Nem is tagadja, hogy hozzá tartozik . . .

Főpap: Az Úr szent akaratából került ez az ember most elébünk, hogy végre ne csak kósza hírekből ismerjük annak a Galileából valónak tanításait . . .

Felkiáltások: Haljon meg, aki miatt Isten büntető keze ránk nehezedik . . .

Főpap: Előbb tégyen a Szinhedrion előtt vallomást, azután vezettessék Pilátus elé, mert mostani megaláztatásunkban ő mondja ki az utolsó szót élet és halál felett . . .

Fiatalasszony: Addig szomjan hal szeretett leányom!

Tanítvány (szelíden az asszonyhoz): Mondd néki, hogy higgyen és az ő hite meg fogja őt tartani . . .

Második fiatal asszony: Fiam felett a halál angyala lebeg . . .

Tanítvány (csendesen az asszonyhoz): Meg fogja őt tartani szereteted, mert a szeretet erősebb a halálnál és a sebes vizeknél.

Írástudó: Szólasz a hitnek és szeretetnek erősségéről, csak az Úrról nem szólasz, aki mindeneknél erősebb s hatalmasabb és aki a ti bűneitek miatt szárítja ki az életadó földeket és kútakat . . .

Tanítvány: Az én mesterem azt tanítja, hogy menyeyei atyánk feltámasztja az ő napját mind a gonoszokra, mind a jókra és esőt ad mind az igazaknak, mind a hamisaknak . . .

Főpap: Halljátok-e, hogy káromolja az Urat, meghamisítván az Írás szavait, melyek szólanak eképpen: És el ne távozzatok tőlem, hogy az Úrnak haragja tireátok ne gerjedjen és be ne rekessze az egeket, hogy eső ne legyen és a föld az ő gyümölcsét ne teremje . . .

Hangok: Haljon meg a gonosz, ki azt hirdeti, hogy az Úr egyformán kedvez az igazaknak és hamisaknak!

Főpap (a néphez): A ti megbotráncozástok igazságos, mivel, hogy az Úr maga adta tudtára Izráelnek, hogy még a fiaitokban is megbünteti az atyáknak vétkeit . . . Mindennek okáért, ti, akik idehoztátok, fogjátok meg ezt a káromlót, hogy a nagytanács előtt feleljen szavaiért és cselekedeteiért . . .

(A Tanítvány szelíden nyújtja oda kezét, hogy kötözzék meg. A papok és írástudók méltóságos lépésekkel

haladnak a templom felé. A Tanítvány pribékjeitől körülfogva követi őket. Az összegyűltek fenyegetődzve, szitkozódva utánuk tódulnak. Csak a két fiatal asszony marad ott.)

Az egyik fiatal asszony: A hangja olyan volt, mint halk ezüstcsengettyű . . . Leányom élni fog!

Másik fiatalasszony: A szeme símogatott, mint a bársony . . . Fiam megmarad!

II.

(A helytartó palotája előtt. Pilátus trónszerű székekben ül. Előtte a Tanítvány és a zsidó főpap, akik köré a papok és írástudók sereglenek. Kíváncsi tömeg.)

Pilátus (a főpaphoz): Mit vétett ez az ember, akit eléembe hoztatok?

Főpap: Mikor egybegyűjté Mózes Izráel fiainak gyülekezetét, kihirdette azokat a törvényeket, melyeket az Úr adott. És az egész nép egyenlő szóval felelvén, azt mondotta: Minden beszédek, valamelyeket parancsolt a Jehova, megcselekedjük! Azóta, valameddig csak Izráel megtartotta minden parancsolatát és a törvények ellen ha nem vétkezett: az Úr bővelkedővé tette Izráelt, megnyitotta az eget, hogy esőt adjon földjeinek alkalmas időben és megáldotta kezünk minden munkáját . . . De megmondotta az Úr: Ha nem engedelmeskedtek a ti Uratok Istenetek minden beszédének és nem tartjátok meg minden parancsolatát és rende-

lését: átkot bocsátok rátok, romlást és veszedelmet, mindenben, valamit csak kezdetek és cselekesztek; megverlek aszályal és szárazsággal, az ég, mely fejetek felett van, olyan lesz, mint az érc, a föld, mely alattatok vagyon, olyan lesz, mint a vas. És megtámad Egyiptomnak minden betegsége és rettegni fogtok éjjel és nappal . . . (*közel lép Pilátushoz*) Életet és halált tett elénk az Úr, áldást és átkot, — és rajtunk áll, hogy válasszuk az életet, vagy válasszuk a halált, miként megmondta Mózes: Vegyétek szívetekbe mindezeket az ígéket és parancsoljátok meg fiaitoknak, hogy megőrizzék és megtartsák a törvénynek minden szavát, mert nem hiába van az Íge, hanem az a ti életetek és e törvények által hosszabbítjátok meg napjaitokat a földön . . .

Pilátus (türelmetlenül): És mit vétett e törvények ellen ez az ember, kit elémbe hoztatok?

Főpap: Hat hónapja szárazság és betegség pusztítja Izráelt és mi a templomba zárkózva kutattuk az Úr haragjának okát. Mert nem gyúl haragra a mi Istenünk, hacsak sokszorosan bűnben nem találtatunk. De Izráel bűnös és jaj nekünk, ha nem térünk vissza a törvény szavához. Avagy nem mondja-e a törvény: a jövőmondót vagy álomlátót, aki a természet ellen való csodát mutat nektek, öljétek meg, mert elszakadást hirdet Jehova ellen, aki kihozott titeket Egyiptom földjéről és megszabadított benneteket a szolgaság házából!

Pilátus (még türelmetlenebbül): Mit vétett ez az ember, kit eléembe hoztatok?

Főpap: Ez ama Jézusnak, Galilea városából való prófétának a tanítványa, aki azt hirdeti, hogy Istentől való hatalma vagyon és keze érintésétől a vakok szemük világát veszik, a sánták járnak, a poklosok megtisztulnak, a siketek hallanak, a halottak pedig feltámadnak; ő és a többi tanítványok bejárják Judeát és azok ellen a törvények ellen szólnak és cselekesznek, amelyek követésére örök szövetséget tőn Izráel.

Pilátus (a Tanítványhoz): Beszélj!

Tanítvány (nyugodtan, csendesen): Ne gondoljátok, hogy Mesterem a törvényeknek és prófétáknak eltörlésére jött; nem jött, hogy eltörölje, hanem inkább, hogy betöltse azokat, — mert míg az ég és föld elmúlik, egy kis jotta vagy egy kis pontocska el nem múlik a törvényben, mígnem abban mindenek beteljesítetnek.

Főpap: De amit mestered mond és cselekszik, megszegése törvényeinknek!

Tanítvány: Ti szegitek meg azokat, a ti rendeléseitekkel! Mert Isten parancsolta: Tiszteljed atyádat és anyádat . . . Ti pedig azt mondjátok: Valaki ajándékot viszen a templomba, bűn nélkül való lészen, ha az ő atyját vagy anyját nem is tisztelte. Rólatok prófétált Ezsaiás, mondván: E nemzetség hozzám csak szájjal közeleg és csak ajkával tisztel engemet, szívük pedig tőlem távol vagyon!

Főpap: Íme! Most is becsmérel bennünket, kik Áron törzséből vagyunk és ügyelünk a törvények betartására.

Tanítvány: Mózes székében olyanok ülnek, akik nehéz terheket kötöznek egybe és azokat vetik az embereknek hátokra, de ők magok még ujjokkal sem illetik ezeket a terheket!

Főpap (haragosan): Mi minden törvényt betartunk!

Tanítvány: De elhagyjátok, ami a földolog lenne: az irgalmasságot.

Főpap: Becsmérlőleg beszéltél a nép előkelői és a gazdagok ellen, akik bőséges ajándékokat osztanak és drága oltárterítőkkel díszítik a templomot.

Tanítvány: Mesterem úgy tanítja: Mikor alamizsnát osztogatsz, ne tégy annak cégért sípolással, hogy az emberektől dicséretet nyerjél; amikor alamizsnát osztogatsz, ne tudja a te balkezed, mit cselekszik a jobb kezed . . .

Főpap: Becsmérelitek az istenfélőket, akik minden nap a templomba sietnek, hogy ott dicsőítsék az Urat...

Tanítvány: Akik a gyülekezetben és uccák szegletén imádkoznak, hogy az emberektől láttassanak — hallottam a Názáretitől, — máris elvevék jutalmukat ezért, amikor imádkoztok, menjetek be házatokba és az ajtót bezárva imádjátok a ti Atyátokat, aki titkon vagyon és Atyátok, aki reátok néz titkon, megadja nektek nyiltan, amit kértek.

Főpap: Esztek mindennemű állatot, olyant is, amely tisztátlan és megfertőzi az embert.

Tanítvány: Nem fertőzheti meg az embert, hirdeti a Mester, ami a szájon bemegy, hanem csak ami kijön a szájon, ha abban gonoszság van.

Főpap: Rontjátok a papok és előkelők tekintélyét!

Tanítvány: Nem feljebb való a tanítvány a tanítónál, sem a szolga az uránál! Valaki magát felmagasztalja, megaláztatik . . .

Főpap: Feleslegesnek mondjátok az elrendelt imák elmondását . . .

Tanítvány: Jól tudja a ti Atyátok, mi nélkül szűkölködtek, mielőtt kérnétek tőle. Ne legyetek tehát sokbeszédűek, mint a pogányok, akik azt hiszik, hogy az ő sok beszédjük által hallgattatnak meg. Ti azért úgy imádkozzatok, mint ahogy Mesterem tanított bennünket: Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a Te neved . . .

Főpap(félbeszakítja): Kell-e több bizonyosság? A nagytanács előtt azt vallotta, hogy a szombat lőn az emberért és az embernek fia ura a szombatnak is. És vallotta, hogy eszik tisztátalan állatot is, nem végzi el az előírt imákat, hogy nem ismeri el Áron törzsének papi rendjét . . . Íme, most pedig új imádságot hirdet! *(a Tanítványhoz fordulva):* Megvádollak: te egyike vagy ama varázslóknak, akik miatt szárazság és betegség pusztít Judeában.

Pilátus (a Tanítványhoz): Beszélj . . . miféle mesterről szólasz . . . Mit hirdet ez a te mestered?

Tanítvány: Mesterem a szeretetet tanítja és én, aki

melléje szegődtem, terjesztem az örömdetes üzenetet és véle együtt az Úr országának eljövételét hirdetem... Az emberek, akiket szerencsájuk, ügyességük és erejük gazdagságba emelt, megfélemltek arról, hogy valamennyien egy Atyának vagyunk a gyermekei. Az erősek elnyomták a gyengébbeket és kihasználták őket a magok javára. És a föld, amely ama égi Paradicsom helyett a második Paradicsom lehetne, ha az emberek békességgel megférnének hátán, a kínok, gyötrelmek és gyalázatok pokla lett. Akinek kamrájában véka-számra áll az arany, székérdéréknyit szeretne, akinek tíz marhája vagyon, kétszer tízre áhítozik . . . az éhezőknek nem mennek segítségére, akiknél sok van, elzárkóznak kőházaikba és ajtóikra rácsukják a reteszt... Minél gazdagabban ontja áldását a föld, annál fukarabbak, idegenebbek lesznek egymáshoz az atyafiak, testvérek, rokonok, barátok és szomszédok. A szív törvénye helyébe az írott betű törvénye lépett és a szenteskedők pénzen válthatják meg lelkük nyugalma... Az írásmagyarázók úgy suhogtatják a nép feje fölött a törvényeket, mint a korbácsot; aki tudva követ el bűnt, ügyes beszéddel és ajándokokkal megmenekülhet, de a jámbor hibázó halállal lakol . . . Mért nem közelednek a papok, kiket a nép vezetésére rendelt Mózes, jóssággal az emberekhez, mért akarjátok rettegéssel és fenyegetődzéssel kordában tartani a boldogtalanokat?... Az én Mesterem azt tanítja, hogy egy Atyának vagyunk a gyermekei mindnyájan és senki sem tolhatja fel ma-

gát bíról, parancsolól a másik fölé... és nem veheti ki kezéből a munkát, sem munkája gyümölcsét el nem orozhatja, csak azért, mert erősebb. Jót mívelhetünk szombaton is, de ne bántsuk meg felebarátunkat hétköznapon sem... Nem aszerint ítéli meg az Atya gyermekét, hogy azoknak az állatoknak, melyeket megesszik, benne vagyon-e vére, hanem aszerint, mennyire irtózik embertársa vérének ontásától, mivel hogy az, aki életet nem adhat, életet se vegyen el... És nem zúdítjuk magunkra az Úr haragját azzal sem, ha Izráel kebeléből való ifjú szívét valamely más néphez tartozó leányzó gerjeszti szerelemre, mivel hogy egy Atyának fia mindenki ezen a földön; és jaj annak a népnek, mely gyilkos módjára tör a másik nép békességes lakóira! Jaj annak, aki úgy akarja gyarapítani a maga kincseit, hogy a másiktól veszi el! Aki döllyfös tornyokat emel, míg más városok falaira üszköt vet. A mai gyűlölség és rombolás világa helyett az én Mesterem a szeretet és béke országát hirdeti és ez az ország magában foglalja széles e földnek minden emberét... Mert hiába hirdetik a zsidók, hogy ők kiválasztott nép és Isten vélők tett szövetséget, a mennyei Atyának minden ember egyformán kedves, aki meg akar tisztulni az igazi hitben.

Főpap: Hallottad, óh, Helytartó? Új országot akar alapítani! Lázadást szít!

Pilátus: Ez az ember nem Írásotok szelleme, hanem csak betűje ellen szól...

Főpap (eleintén csendes hangon, aztán mind indulatosabban; hangját lassan fanatikus hit tüzesíti át. Szeme villámokat szór. Az írástudók helyeslő gesztusokkal és fejmozdulatokkal kísérik szavait): Hódolat a hatalomnak, amelyet képviselsz, óh Róma küldötte! Vajjon, amikor a szellemet véded a betű ellen, gondoltál-e arra, hogy Róma világhatalmának szolgálatot tennél-e, ha a betű megvetésében jó tanítványként követnének Róma provinciái és megtagadván törvényeitek és rendeleteitek betűit, arra hivatkoznának, hogy a mögöttük világló szellem ellen nem vétettek? Nem gondolod-e, óh dicsőséges Pilátus, hogy a szellem olyan, mint a tenger és míg egyik bűvár csak értéktelen kavicsot hoz fel mélységeiből, addig a másik drága gyöngökkel emelkedik ki a szeszélyes vizekből... És olyan a szellem, mint az ezer kanyarulatú labirintus, százak eltévednek benne és ezrek közt is csak egy-egy kiválasztott akad, aki el tud igazodni ösvényein... És olyan a szellem, óh Pilátus, mint a szél muzsikája, mindenki mást hall ki belőle és olyan, mint az erős bor... egyik embert megszelidíti, a másikat megvadítja, az egyik embert arra készíti, hogy simogasson, a másikat hogy törjön-zúzzon, az egyik ajkán halk áldásokat szólaltat meg, a másikén Istenkáromló átkokat...

Hangok az írástudók közül: Úgy vagyon!

Főpap: A betű ellenben, óh Pilátus, olyan, mint az erős kőfalak közt tovanyúló keskeny út, mely egyenesen vezet a célhoz. Nem lehet kitérni sem jobbra, sem

balra és így a rajta haladó nem tévedhet mocsarakba csalogató mellékes ösvényekre . . . És melyik az a cél, amelyhez a betű egyenes útja vezet? Nálatok, óh Pilátus, Róma hatalmának fenntartása . . . Izráel számára az Egyetlen Egy Isten eszméjének a messihi jövő számára való megőrzése . . . Hát melyik útra terelnéd inkább Rómának vezetésedre bízott millióit, arra-e, melyen bizonytalan zsákmányú mélységekbe merül-nének minduntalan, melyen ezer kanyarulatban tévedhetnek el, melyen mindenki más-más parancsot vél hallani, melyen egyik ember báránnyá szelídül, a másik oroszlánná dühösödik, de valamennyi: tántorog? Vagy inkább arra az útra kényszerítenéd-e őket, melyen nyílegyenesen haladnak arrafelé, amerre Róma akaratából haladniok kell?

Pilátus (hallgat).

Főpap: És ne felejtsd el Pilátus, hogy míg számodra a világ leghatalmasabb embere, de mégis csak ember, jelölte ki az utat, melyen a rád bízottakat vezetned kell, addig mi a királyok és császárok urától, az Örökkévaló Istentől kaptuk a parancsolatokat . . . Kaptuk őket minden ércnél maradandóbb betűkbe öntve . . . Ezek a betűk határolják szent falként az utat, melyen Izráelt vezetnünk kell! Ezek a betűk a mi várunk, amelyben olyan biztonságban vagyunk, mint az Úr ölében! Ezek a betűk a mi erőnk és hatalmunk. Ezek a betűk azok a vasláncok, melyek majdan a föld minden tájkára szétszórt Izráelt szoros egységbe tartják

össze! Ezek a betűk a mi horgonyunk, amelyek hajónkat nem engedik sziklának sodródni, úgy hogy népek százai sülyednek el az idők mélységeiben, de Izráel népe felszínen marad . . .

Írástudók: Felszínen az idők végéig!

Főpap: Babilónia, Egyiptom, Káldea és Szíria már régen csak mint halovány emlékek fognak élni a születendő népek lelkében, mikor Izráel még mindig az ifjú erejével fogja hirdetni az Örökkévaló ígéit és további évezredek számára fogja őrizni az Egyetlen Egy Istennek eszméjét . . . Fogja őrizni azokban a betűkben, melyek túl fogják élni a mai és későbbi királyságokat és császárságokat és túl fogják élni talán Rómát is, mert azokban a betűkben az Úr lelke lakozik (*magánkívu, felemelt kézzel, végül mennydörgő hangon*) és aki azokat a betűket hántja, az az Egyetlen Egy ellen emeli szentségtörő kezét, az Úr ellen, aki, mint írva vagyon: az Isteneknek Istene, az Uraknak Ura, hatalmas és rettenetes, és harmad- és hetedízighen megbosszulja az apák vétkeit . . . (*Kifulladás, elhallgat. Feje lehanyatlik. Kezét leereszti. Melle zihál. Nagy csend. Hirtelen kiegyenesedik; harsogó hangon*) Pilátus . . . add ki nekünk ezt az embert, hogy a nagy tanács ítéletét végrehajthassuk rajta!

Írástudók: Halál reá!

Pilátus (elgondolkozva áll egy ideig, azután): Mielőtt átadnám néktek ezt az embert, kérdést teszek hozzád, Izráel főpapja és hozzátok, Izráel írástudói:

ha kertészem mérges virágok magját veti el földembe és ezekből a magokból mérges palánták kelnek ki, ki a büntetendő, vajjon a kertész-e, aki a magvakat elhintette, vagy a kert-e, amely őket virággá fakasztotta?

Főpap és az írástudók egyszerre: Bizonyára a kertész, ki a magvakat elvetette . . .

Pilátus: Hát akkor mért kívánjátok ennek az ifjúnak halálát, ki nem a magvak elhintője, hanem csak a föld, melyben a magvak kivirágzottak?... Várjatok, míg a magvető kerül elébem!

Főpap (indulatosan): Óvakodni fog, hogy színed elé álljon!

Írástudók: Elbúvik előled! El, mint a vad a vadász elől . . .

Hang a népből: Elrejtik elbolondított hívei és a Libanon barlangjai . . .

Tanítvány: Bizony mondom nektek, a Mester itt lesz, amikor eljön annak órája . . . Itt lesz, hogy beteljesedjék, aminek bé kell teljesednie . . . Itt lesz, mivelhogy nem azért gyujtanak mécszet, hogy véka alá tegyék, hanem a tartóra teszik, hogy világítson . . .

Pilátus: Te pedig itt maradsz addig túsznak és ha itt nem lesz, mikorra harmadszorra megújhodik a hold, átadlak Izráel véneinek, hogy tegyenek veled törvényeik szerint . . .

Írástudók: Addig a szárazság kiégeti földjeinkből az életet!

Tanítvány: Az Ember fia az Út, az Igazság és az

112

Élet . . . és ahogy a tengeren parancsolt a szeleknek és a vizeknek: szavára felsorakoznak a felhők is az égen, hogy eloltsák a föld szomjúságát . . .

(Hirtelen borulni kezd. A menny megdördül. Egy-másután többször villám cikkázik le a felhők közül. Világosságuk beragyogja a Tanítvány arcát, melynek vonásai elváltoznak és túlvilági fényben tündökölnek.)

Az egyik pribék (rémülten): A Galilei!

A másik pribék (reszketve): A Názáréti! (A villám-lás megszűnik. Ólmos szürkesség borul a városra. Der-medt csönd. A Főpap és az írástudók az előbbi fénytől káprázó szemmel, hunyorogva bámulnak a Tanít-ványra, kinek arcát a borulat tompító világításában megint a réGINEK látják.)

Tanítvány(szelíden, mintha a pribékek felkiáltására felelne): Úgy vagyon, amint mondtátok: a Názáréti itt van . . . Itt van láthatatlanul az én szívemnek szeretetében és itt leszen nemsokára halandó porhüvelyében is, hogy bizonyosságot tegyen a papok és írástudók ellen, kik azt hirdetik, hogy Isten a betűben lakozik . . .

Pilátus (ki, mióta a Tanítvány arca a villámok fényében annyira idegennek változott előtte, bizonyos elfogultsággal néz rá): És a te Mestered szerint hol lakozik?

Tanítvány: Mindenben, ami volt és van, és mindenben, ami csak ezután leszen megszületendő és minden dolgok lelkében: a szellemben lélekzik és lebegtetí szárnyait . . .

Főpap: Ne engedd, óh Pilátus, tovább beszélni, mert csúfságot tész en a szent könyveken, melyekben írva vagon, hogy az Úr megjelenék Mózesnek egy csipkebokorban és Mózes elrejté arcát, mert fél vala Istenre nézni . . . Isten azt akarja, hogy az ő népe, Izráel, nagynak, erősnek, hatalmasnak és félelmetesnek rettegje őt . . .

Tanítvány: Ti tesztek csúfságot az Íráson, papok és farizeusok, mert sötét betűivel elrettentitek atyátok gyermekeit, míg az én Mesterem azt hirdeti, hogy minden zörgetőnek megnyitvatnak a mennynek kapui . . . És ti csináltok labirintust a törvények könyvéből, melyben eltéved az igaz utat kereső, míg az én Mesterem szívének lámpásával a legrövidebb ösvényre világít rá, szolván: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat! Ez a parancsolat a törvény és a próféták foglalatja . . . És ez az a szellem, mely ellen a papok és írástudók a betűt szegezik és az én Mesterem azért fog ide színed elé porhüvelyében is eljönni, hogy felszabadítván Ádám fiait a betű béklyóiból, ez a szellem legyen Úrrá a lelkeken . . . örökkévaló időkig . . . És eljövend a Názáreti, óh papok és farizeusok, hogy bételjesedjenek az Írás szavai . . . Mert csak a halálból fakadhat az örökkévaló élet! És eljön, hogy a szellem az idők végéig ott ülhessen királyi trónusán és eljön azért is, mert annak, ami porból lett, újra porrá kell válnia és mert az igazság csak a szenvedések útján juthat el az utolsó győzelemig . . .

Főpap: Az ördög beszél belőle, Pilátus, az ördög, aki az imént mássá változtatta orcáját . . .

Pilátus (csendesen): Jó arc volt . . .

Első pribék: A Názarétié . . .

Második pribék: Akit vámszedőkkel és publikánusokkal láttunk együtt . . .

Tanítvány: Mivelhogy tanítása szerint az egészséges emberek nem szűkölködnek az orvos nélkül, hanem csak a betegek . . .

Első pribék: Aki megbocsátott a parázna asszonynak . . .

Tanítvány: Mivelhogy az én Mesterem azt tanítja, hogy boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek és azt tanítja: ne ítéljetek, hogy ti is ne ítéltessetek . . .

Főpap: Dávid fiának mondja magát, Róma hatalma ellen tör . . .

Pilátus: Amint én ez ifjú embernek szavából értetem, csak a betű hatalma ellen

Tanítvány: Úgy vagy, amint mondád, mivelhogya betű kiszárítja és meddővé teszi a lelkeket, mint ahogy a szárazság, mely miatt íme, annyi sírás és jajgatás van Judeában, kiszárítja és aszottá teszi a földeket . . . Az én Mesterem pedig azért jött, hogy a lelkek kiviruljanak, mint a mezők Gileádban, eső után . . . És az én Mesterem szellemmel és szeretettel öntözi meg a szíveket. És hamisság a papoknak és farizeusoknak az a megjelentése is, hogy a betű tartja össze

Izráelnek szétszórt fiait, mivelhogy a betű olyan, mint a megvadult szelindek, mely széjjelmarja a békésen egymás mellett legelő juhokat és bizony mondom nektek, hogy Izráel szétfüzlött volna már rég, mint oldott kéve, ha nem fűzné őket láncba az egy Atyában való hit . . . De ha Izráelt valójában a betű abroncsolná is együvé, az én Mesterem akkor is ellene támadna, mivelhogy Ő erősebb kapcsolatot tud. Ez a kapocs a legerősebb minden erők között: a szeretet . . . Ez az a lánc, amellyel az én Mesterem mindeneket egybe akar fűzni, hogy minden föld szülötte egy atya gyermekének érezze magát és örvendezzen testvérei sokaságának . . .

Pilátus (elgondolkozva): És mit akar Mestered?

Tanítvány: Azt, hogy Atyja szellemét elárassza a földön, hogy megteljenek véle a szívek és lelkek, hogy átitasson véle mindent, ami él és lélekezik . . .

Pilátus (egy pillantást vet a dühösen gesztikuláló főpapra és öklüket rázó írástudókra, azután a tanítványhoz fordul): Nem látok ugyan benned gonoszsgot, de azért, amit mondtam, mondtam . . . Tűszul tartalak, míg el nem jön, kinek nevében szólottál . . . azután mehetsz majd békével . . .

Tanítvány: Hogy tovább hirdessem az ígét helyette . . . én és utánam ezerek, időtlen időig . . .

(Pilátus az ifjúra mutatva int katonáinak, akik körülfogják és elindulnak vele a várnak előttük fel-táruló kapuja felé. Pilátus egy pillanatig elgondol-

kozva áll, azután a főpap és írástudók felé bólint, hirtelen megfordul és kíséretével ő is visszaindul a várba.

Az eső hirtelen megered. A nép örömujjongásba tör ki és szétszéled.

A főpap és az írástudók lassú léptekkel indulnak el. A főpap hirtelen hátrafordul.

Ebben a pillanatban megdördül az ég, villámlik és a Tanítvány, mint valami aranypalástban, éppen akkor tűnik el a kapu mögött.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A HAZUGSÁG HALÁLA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

— Győzelem! — kiáltotta a híres professzor és örömben szinte körültáncolta a laboratóriumot.

Az anyag végre mégis megadta magát a gondolatnak, az ember maga alá gyűrte és engedelmes szolgájává tette! Mennyi álmatlan éjszakának, kétkedésnek, gyötrellemnek és számításnak eredménye ez a finom kis műszer, amely itt fekszik most előtte, laboratóriuma asztalán.

Szeretettel, mint egy kis fiúcska fejét, simogatta meg az ezüst készüléket és boldogan mosolygott.

Húsz év óta talán először.

... Amikor így kezében tartja annyi évnek munkáját, Schild tanár előtt elvonul egész eddigi élete.

Filmszerűen peregnek a képek . . .

... A kis diák pajtásaival vitatkozik a kollégium udvarán . . . társai nem értik és kicsúfolják . . . csak amikor a fizika tanára közbelép és igazat ad neki, ódalognak el visszafojtott haraggal. Elismerés helyett stréberséggel, törtetéssel vádolják.

Pereg a film tovább . . .

... Az egyetemi katedrán áll ... fiatal, boldog ... szép felesége, akit még a tanuló évek alatt szeretett meg, hűségesen támogatja terveiben ... valami nagyot szeretne produkálni ... ami kardnál, ágyúnál, diplomáciánál és aranynál jobban, hatásosabban segítené elő az emberiség boldogulását, ami megölné a világ leghatalmasabb ellenségét — a hazugságot!

És ez a gondolat úgy elhatalmasodott lelkén, hogy a környezete már-már rögeszmének tartotta. Úgy látszik, minden tudósna megvan a maga bogara ... a mi professzorunk egy fantaszta ... Hogyisne! Olyan gépet akar fabrikálni, amely megmutatja, leleplezi az emberek legtitkosabb gondolatait, a rejtett vágyakat, a mélyreásott gyűlölködést, mely szelíd vagy alázatos mosoly mögé rejtőzik ...

De a tudós nem törődött az emberek véleményével. Csak a számításai és kísérletei érdekelték. Legnagyobb gyönyörűsége az volt, ha laboratóriumában a számtalan finom kis tekercs, elektromos huzal és dinamó fölé hajolva fáradhatatlanul dolgozott nagy művén.

És most végre elevenére tapintott a féltékeny természet legcsodásabb titkának. Ellopta, akár Prometheus az égi tüzet!

Meghatottan gondolt feleségére.

— Oh, Éva! Milyen megértéssel, csöndes türelemmel kísérted munkámat! Nem türelmetlenkedtél, nem zúgolódtál és nem tartottad elhanyagoltnak magad!

Úgy érezte: méltó ajándék lesz ez a gép a húsz éves

megalkuvásért. Ami dicsőség és gazdagság háramlik rá majd a gép útján, azt mind az asszony lába elé rakja.

Gyönyörködött művében.

— Mit Plato, mit Morus és a világ többi boldogítói! Az emberiség sorsát most én tartom a kezemben! Nem az államrendet, nem a társadalmat kell megváltoztatni, hanem magukat az embereket! Minden boldogtalanságnak forrása a hazugság!

Toppantott a lábával, mintha sárkány fejére lépett volna. A hazugság sárkányát taposta el ebben a pillanathan!

Boldogan vette kezébe a készüléket, hogy feleségéhez siessen. De egyszerre eszébe jutott aszisztense, aki tizenöt éven át hűséges munkatársa volt.

— Adalbert! — kiáltotta — Adalbert! — és kinyitotta a nagy laboratóriumhoz vezető ajtót.

Az aszisztens meglepetve lépett be a tanár titkos laboratóriumába, amelybe a professzor eddig senkit sem engedett be.

— A boldogság gépe! — mondotta ünnepélyesen — a gép, amely megöli a hazugságot. Aminthogy kipusztultak a diluviális szörnyetegek a földről, ahogy kihalóban vannak a bölények, kiveszőben a vadállatok és a bacillusok milliárdjai, úgy fogja kiirtani a földről ez a gép a hazugságot és az emberiség boldog lesz. Mert az igazság egyet jelent a boldogsággal.

Az aszisztens némán bámulta az ébenfa ládikót.

— Nem tud szóhoz jutni a meghatottságtól — gon-

dolta a professzor és nevetett elérzékenyült munkatársán.

— Nos, állj ide a gép elé, — rendelkezett frissen és vidáman, — a gép kezelése nagyon egyszerű, csak lenyomom ezt a fogantyút, így ni, — ekkor különös bűgás hallatszott — és hiába tiltakozol, máris tudom, mit gondolsz ebben a pillanatban! Hogy szeretnéd megölelni mesteredet, aki . . .

Hirtelen torkán akadtak a szavak, az igazság gépe az aszisztens lelkéről felfedte a fátyolt, megszólalt és a ki nem mondott szavak kísértetiesen búgtak fel a levegőben:

— Mikor megy már a fenébe ez a vén hülye, hogy átvegyem a katedrát, amely engem illet meg, hiszen évtizedek óta csak ennek az ostoba fixa ideának él és semmi komoly dologgal nem foglalkozik.

A professzor sietve kikapcsolta az áramot . . . a halk bűgás megszűnt és Schild szomorúan nyitotta ki az ajtót:

— Menj Adalbert! Tizenöt évig éltél mellettem, szeretettel foglalkoztam veled, bizalmamat élvezted és íme lelked most a maga igazi mivoltában szólalt meg előttem . . .

Az aszisztens dadogott, nem érti mi ez . . . biztosítja a mestert . . .

De a professzor nem hallgatott rá, lódított egyet rajta és az aszisztens kipenderült a szobából.

. . . Kellemetlen, hogy így megrontotta az örömét ez

az incidens, de végeredményben csak mellette szól. Mert lám, milyen fontos, hogy felismerjük hamis barátainkat, az árulókat . . . hogy megtisztítsuk tőlük magunkat és a társadalmat.

Hóna alatt a készülékkal loholt haza.

Kopogtatás nélkül lépett be felesége szobájába. Az asszony éppen távozni készült.

— Éva, — szólt hozzá ünnepélyesen — ütött a szabadság órája.

A felesége értelmetlenül nézett rá.

A professzor mosolygott és gyöngéden átölelte.

— Most megkapod hűséged jutalmát. Azt hiszed, én nem láttam, mennyit szenvedtél, nélkülöztél, mennyi lemondásodba került ez az élet mellettem?

Az asszony ideges, türelmetlen mozdulatot tett és titokban órájára pillantott.

— Jó, jó, — tette a vállára a kezét a tanár, — te most azt gondolod, ezért nem jár elismerés, hisz te csak a kötelességedet teljesítetted. De én tudom, hogy úgyszólván a fiatalságodat áldoztad fel nekem, legszebb hűszesztendődet. Ám most vége arabszolgaságodnak...

Az asszony félbeszakította.

— Bocsáss meg drágám, de igazán . . .

A professzort nem lehetett kihozni a sodrából.

— Óh, olvasok a gondolataidban! Valósággal szégyenkezel, amiért itt dicshimnuszokat zengek rólad. De, rövid leszek, gyere — és kézenfogta — itt a boldogság titka! A tiéd is, az enyém is, az egész világé!

Az asszony értelmetlenül pillantott hol a kis ládikára, hol az urára.

— Állj csak nyugodtan, így ni, most pedig mondd, amit akarsz, vagy akár meg se szólalj, hisz úgy is a szívedbe látok, bár éppen nálad nincs szükség erre a masinára, hiszen talán az egész világon te vagy az egyetlen ember, akinek nincsenek titkai, aki egész életét, minden gondolatát hűségesen megosztottad velem . . .

A professzor mosolyogva nyomta le a fogantyút és a másik pillanatban halálra sápadtan ütődtek fülébe az asszony szavakká csendülő gondolatai:

— Húsz éve hallom ezt a butaságot, húsz éve kínozz ezzel a rögeszmével és most is feltart, pedig már fél-órája vár Károly, az a drága gyerek . . . Szent Isten, már félnégy, képzelem, milyen ideges lesz az a szegény fiú . . .

Schild belerogyott a karosszékébe és a tenyerébe temette az arcát.

Az asszony kerekretágult szemmel, megrémült arccal hallgatta önön lelkének hangos beszédét, aztán dühös pillantást vetett férje vonagló hátára, rándított egyet vállán és vissza sem nézve, kisietett a szobából . . .

. . . A professzor maga sem tudta, mennyi ideje ült ott magábaroskadva, összetörten. Képtelen volt megmozdulni. Szinte eszelősen suttopta:

— Hát érdemes volt?

Arra gondolt, hogy az igazmondó gép családi békéjét és boldogságát dúlta fel.

— Az emberiséget boldoggá teszem, de a saját boldogságomat örökre elvesztettem . . .

Aztán összeszedte magát.

— Mit számít az én egyéni tragédiám, amikor most az emberiségről van szó? Új fordulópontra a világ életében! Az államot, a társadalmat mentem meg!

Erős akarattal elnyomta a keserű emlékeket és munkához látott. Megírta találmánya tudományos ismertetését és lázasan készült arra az órára, melyben készülékét a tudományos világnak bemutatja.

Napokon át le sem feküdt, egyedül végzett minden munkát, amióta belelátott aszisztense és felesége lelkébe, nem bízott többé senkiben. Kollégáitól, barátaitól elidegenedett és nem mert többé bizalmasan beszélni az emberekkel.

Végre elérkezett a nagy nap.

Az előadóasztal előtti sorokban ültek a város vezetői. Eljött maga a miniszter is, aki iskolatársa volt. Odaült melléje az előadóasztalhoz.

Schild tanár egyszerű szavakkal ismertette találmánya jelentőségét és lényegét.

— Uraim! Az Isten boldogságra teremtette az embert, aki egyedüli értelmes teremtménye. Megáldotta őt a gondolkodás tehetségével és az alkotás vágyával, neki adta a földet, amely megtermi mindazt, amire szüksége van. Mégis annyi a szenvedés és olyan kevés a boldogság a földön. Miért? Megmondom: mert a hazugság lehetetlenné teszi a harmónikus életet. Az én

kis készülékem egy csapásra megszünteti ezt a rettenetes átkot. Megöli a hazugságot, mindenkit rákényszerít majd, hogy őszintén beszéljen és így rászoktatja arra is, hogy ne legyenek olyan gondolatai, melyeket el kell titkolnia . . . És az emberek majd igaz testvérként szeretik ezentúl egymást.

Schild professzor észrevette, hogy a közönség türelmetlen. Elhatározta, hogy magyarázat nélkül bemutatja készüléke működését. Áramkört teremtett és az első sor közepén ülőre, a város polgármesterére irányította a gépet.

A gép halk búgással megindult . . .

— Nekem ugyan hiába nagyképűsködik odafent a pódiumon a miniszter . . . ismerem őt szilvafa korából . . . persze, most adja a nagy puritánt . . . kész röhej a legutóbbi nyilatkozata, amelyben a korrupció tűzzel-vassal való kiirtásával fenyegetőzik . . . nem rossz, igazán, míg egyik öklét a közvélemény orra alatt rázza, a másikat szépen kinyitva tartja a kijárók elé . . . hogy beleolvassák obulusaikat . . .

Az előkelő közönség felhőrdült, akár valami sebzett vadállat. A káröröm valósággal sugárzott az arcokról. A polgármester elveszett ember, hisz a miniszternek is van füle! Ő is hallja ennek a boszorkányos gépnek a lélekből kiszivattyúzott vallomásait. A polgármester menekülni akart . . . ekkor azonban a rendőrfőnökre irányította a professzor a gépet:

— Sikerült eltussolnom a kegyelmes úr unokaöcs-

csének a panamáját ... remélem, most már nem fogja visszautasítani az előléptetésemet sürgető kérvényt ... hisz rég börtönben lenne a helye annak a fickónak, aki sártéglákat szállított, a malterből kifelejtette a cementet és a tűzfal leomlott ... két halott ... de hiába lármázott a sajtó ... az én vizsgálóbizottságom megállapította, hogy a szerencsétlenséget a munkások könnyelműsége okozta!

A városi fizikus, aki a rendőrfőnök mellett ült, izgatottan lökdöste a rend legfőbb őrét:

— Megőrültél? Nem tudsz uralkodni magadon? Gondolj akármi másra ebben a pillanatban!

A szerencsétlen nem vette észre, hogy ugyanakkor már az ő lelki szennyesét szellőztette az irgalmatlan készülék és a város színe-java dermedt rémülettel hallgatta a mocsokáradatot:

— Utóvégre mért strapáljam magam annyira ezért a mafláért! Miért igyekezzem rávenni, hogy másra gondoljon? Hiszen a találmány csak az én malmomra hajtja a vizet! A professzor kirúgta az aszisztensét ... ha igaz, hogy a találmány világszenzáció, a fővárosba helyezik át és én kerülök a helyére.

A helybeli lap szerkesztője annyira el volt foglalva a saját gondolataival, hogy csak akkor riadt fel, amikor a mellette ülő képviselő az arcába vágta a kesztyűjét és bitang csirkefogónak nevezte ...

— Megőrültél? Mi bajod velem? — kérdezte dühösen. De hirtelen elnémult, mert ekkor már ő is hal-

lotta a maga kicsinyes lelke össze-vissza kóválygó vágyainak, terveinek és gyűlölködő, fullánkös ötletszík-ráinak hangos pattogását.

— Csuda botrány! Remek! Ezt a gépet fel kell állítani a szerkesztőségben! Az ilyen álszent demagógnak, mint az én képviselő barátom, el kell legalább tűnnie a szereplés színteréről. No, hisz ismerem a titkos útjait és barátság ide, barátság oda, — legközelebb le fogom leplezni, hogy mit is keres a Nefelejts-uccában, annál a kis táncosnőnél, ez a feddhetetlen jellemű, többszörös családapa!

Az ismert hadseregszállító eltakarta az arcát, azt hitte, hogy így menekülhet. De a csudálatos gép átlátott rajta, akár az üvegen:

— Tíz milliót kerestem papírbakancsaimmal és már küszöbön áll a bárói kinevezésem . . . annak a kis színésznőnek megveszem a villát a születése napjára . . . csak a feleségem ne lenne olyan féltékeny . . . no, majd elintézem egy csapásra . . . detektívekkel figyeltetem és ha valamire rájövök, beadom a válópert . . .

Az asszony, aki a jobbán ült, halk sikollyal elájult. Szerencséje volt, mert eszméletlen állapotban volt és így a gép nem ellenőrizhette titkos gondolatait.

De annál hangosabban szólaltak meg a többiek szenny-esetei, flörtök, randevuk, házasságtörések, tolvaj-lások, intím családi botrányok . . .

Nincs az a bűnügyi dráma, divatos regény vagy pam-flet, amely ennél izgalmasabb olvasmány lett volna!

A végzetes gép vésztjósloán berregett és a közönség izgalma mind indulatosabb tiltakozásokban tört ki.

A professzor halásápadtan, de rendületlenül állott a pódiumon és irányította a hazugságölő sugarat, amely kinyitotta a lélek szellőzetlen ablakait, rést vágott a szívek sötét oduiba és a förtelmes mocsárra reflektor-ként vetette az igazság fényét.

Ide-oda cikázva halászott a már-már forrongó tömegben, vágyva, remélve, hogy végre egy tiszta, nemes lelket is talál . . .

És ekkor régi iskolatársára, a miniszterre tévedt a tekintete . . .

Oh, ez az ember meg fogja őt érteni!

Feléje akarta irányítani a gépet . . .

A miniszter elhárító mozdulattal felállott és jóakarátúan így szólt Schildhez:

— Ne törődj ezekkel az emberekkel, te igazán nagy dolgot műveltél, amikor ezt a remek készüléket feltaláltad.

A tanár hálásan pillantott fel.

— Kegyelmes uram, boldog vagyok, hogy megérted találmányom jelentőségét, hogy nem hiszel ezeknek az embereknek a tagadásában, a gép híven szólaltat meg mindent, méltóztassál csak kipróbálni . . .

A miniszter gyorsan felelt:

— Óh, nekem nincsenek titkos gondolataim, ami a szívemen, az a számon.

Schild professzor tovább próbálkozott.

— Óh, azt tudom, hisz együtt jártunk iskolába, egy napon érettségiztünk, egy napon lettünk doktorok, épp ezért boldog lennék, ha kipróbálnád.

A miniszter kissé idegesen tolta félre a gépet, azután így szólt Schild tanárhoz:

— Majd máskor barátom, máskor, most nem lehet, hisz láthatod, hogy az emberek milyen indulatosak.

És valóban, a hallgatóság most már egy emberként üvöltött és tombolt:

— Méregkeverő! Össze akar bennünket veszíteni...

Az egyik asszony, akinek viszonyáról ép most rántotta le a leplet a gép, felháborodottan kiáltotta:

— Törjük össze a hazugság masináját!

A miniszter mosolyogva nézte az ordítózó embereket. Majd odaszólt barátjához:

— Itt ugyancsak haragszanak rád, kedves barátom, jó lesz, ha gyorsan távozol... a kapu előtt áll az autóm, szállj belé, majd a titkárom biztos helyre vezet. Mert itt ugyan az életed sem biztos! Pedig nekünk vigyáznunk kell rád, mert mától kezdve sok minden függ tőled...

Schild professzor lehorgasztott fővel lépett le a pódiumról, hogy a hátsó ajtón kisurranjon.

A miniszter közben gyorsan utasítást adott a titkáranak:

— Ültesse Schild tanárt az autóba és nagyon vigyázzon rá! Személyesen felel érte!... Egy pillanatra magára ne hagyja!... A sofőrnek mondja meg, hogy

kerülővel vigye ki az állami tébolydába. Ott a nevemben intézkedjék, hogy Schildet a leggondosabban őrzött különzárkába csukják. Azt a gépet pedig darabokra töri, érti, darabokra. És vigyázzon, hogy egy csavar se maradjon épen abból a masinából, érti, egy darabocska sem. Azokat a papírokat és írásokat, melyeket Schildnél talál, elégeti, minden egyes lapot külön-külön és gondosan, a hamut szélnek eresztí... ha mindent ügyesen elvégez, nem marad el a jutalom, de ha egyetlen parancsomat elmulasztja, az állásával játszik.

A titkár — fiatal és hívő — megkockáztatja a kérdést:

— Dehát valóban bolond ez az ember?

A miniszter haragosan felelt:

— A legveszedelmesebb bolond, aki valaha járt a földön. Az emberiség legnagyobb ellensége. Az igazi Antikrisztus. Meg akarja ölni a jótékony hazugságot, amely egyedül teszi lehetővé, hogy az emberek békében éljenek egymás mellett, másrészt azzal, hogy az emberek számára lehetetlenné tenné az őszinte gondolkodást, kiűzné az igazságot egyetlen biztos védő várából és így a hazugsággal együtt az igazságot is kiirtaná a világból.

A titkár megindult. Minisztere pedig nyájasan a társasághoz fordult, az urakhoz, akiknek titkos gondolatait előbb ismerte meg és mosolygott:

— Uraim, felejtsük el ezt a kis epizódot! . . . Szegény Schild . . . a folytonos munka áldozata . . . Az ál-

lam kötelessége, hogy betegségében gondozza . . . n'en parlons plus! Higgyék meg, mindig örülök, ha szülővárosomba hazajöhetnek és azok között lehetek, akikkel együtt nőttem fel és akik, tudom, szívből szeretnek és őszintén ragaszkodnak hozzám . . .

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BENG BUALA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1.

A francia Kongóban született, apja a gyarmatokon hivatalnokoskodott és anyja akarta, hogy Európába menjen és ott orvos legyen. Párizsban kitüntetéssel tette le összes vizsgáit és tanárai nagyon dícsérték, mert szorgalmas és biztos kezű volt. Diagnózisai meg éppenséggel feltűnést keltettek.

— Ezt az embert ösztönei vezetik, azért nem téved soha, — mondta róla tanára. — Egy néger varázsló: modern álöltözetben!

Beng Buala nem sokat törődött ezekkel a mendedmondákkal, fáradhatatlanul dolgozott tovább. Azért a célért, amely ösztönözte, még az éjszakáit is szívesen feláldozta. Nagy, dühös, halálos mérkőzést folytatott párizsi laboratóriuma mélyén: az álomkór bacillusát akarta legyőzni végérvényesen és megsemmisítően. Gyerekkorából, amikor még otthon, a forró afrikai földön játszadozott, maradt meg benne egy rettenetes emlék . . . álomkórtól legyengült, félholtan vánszorgó, csonttá aszott négerek, amint kunyhóik falához dőlve, baromi megadással várják a megváltó halált . . . gyap-

jashajú testvérei a Rossz Szellem varázsának tartották ezt a szörnyű kórt, de Beng Buala már akkor hallotta a missziós doktortól, hogy az álomkór bacillusait a cseceselégység terjeszti . . . És Beng Buala már akkor arra gondolt, hogyan lehetne megölni, kiirtani ezeket az átkos legyeket. Ezt a gyermekkori célját akarta most megvalósítani.

Egy napon — amikor elmerülten dolgozott a górcső fölött — harsány kiáltások reszkettették meg laboratóriuma ablakát:

— Vive la guerre! Éljen a háború!

Virágos menetszázadok vonultak végig a bulvárokon. Beng Buala egyideig habozott. Mit tegyen? Mi a kötelessége? De aztán keményen elhatározta, hogy mint francia alattvaló bevonul és együtt küzd azokkal, akik testvérüknek fogadták.

Professzorai felajánlották a segítségüket:

— Felmentetjük, hogy kutatásait tovább folytathassa.

Látva ellenkezését, tovább kapacitálták:

— Beosztatjuk a párizsi helyőrségi kórházba, ott zavartalanul dolgozhat tovább . . .

Buala makacsul visszautasított minden protekciót.

Egy frontmögötti mozgókórház orvosa lett.

Az első napok alaposan próbára tették a lelkierejét. Oh, nem így képzelte ő a háborút, amikor ragyogóra fényesített rézgombokkal a mundérján, beszállt a vonatba, amelyben jókedvűen daloltak a katonák.

A gránátok, srapellemek, bombák cafattá szaggatták a pár órával előbb még ép, vidám és gyanútlan embereket! Családapákat, fiúkat, vőlegényeket!

Egyiknek a szeme lógott ki, a másiknak a beleit tépte fel a borzalmas golyó. Félarccal, féllábbal, félkarral, sokszor félmellel kerültek hozzá vissza egy-egy roham után a bajtársai . . .

Nem párviadal volt ez, hanem mészárlás.

Beng Buala a véráradatban, ebben a grandiózus nyomorék- és hullagyárüzemben, halálosan meggyűlölte a háborút.

Eleinte meg sem értette. Fekete testvéreire gondolt, akik egykedvűen fogadják a halált és az életet. De ezek a fehérek rettenetesen félnek a megsemmisüléstől, az elmúlástól, a hetyke, szájas, garázda legények, amikor a pokolból visszavánszorogtak és a kése alá kerültek, a kutya alázatosságával, az asszonyok kétségbeesésével könnyörögtek hozzá:

— Mentsen meg! Élni akarok!

És ha már nem jött szó az ajkukra, ha a torkukat elvágta a bajonett vagy a srapnelliszilánk, vagy golyó fúrta át a tüdejüket, amely sípolt és zihált, a szemükkel síránkoztak, kértek, reménykedően vetették feléje pillantásukat még azok is, akiknek ez az elboruló tekintetük már búcsúzás volt a földi élettől . . .

Egy-egy roham előtt bőven osztogatták a rumot és a pálinkát és a mámoros emberek részegen rohantak a gépfegyverek elé . . . Beng Buala álmatlan éjszaká-

kon gondolkodott és nem értette . . . sehogysem értette meg a háborút.

Az első hónapokban kétségbeesett . . . azután gépiesen teljesítette a kötelességét. De nem fásult el a lelke, — és lassan, lassan egy új elhatározás érlelődött meg benne, a káosz kellős közepén egy új cél világosodott eléje, melynek elérésére ősei hite szerint fogadalmat tett önmagának . . . Amint vége lesz ennek a rettenetes háborúnak, új küzdelmet kezd: háborút — a háború ellen. Lehetetlen, hogy ez így menjen tovább, hogy az orvosok egy-egy bacillus felfedezésére feláldozzák fiatalságukat, életüket, aztán jöjjön a háború és megsemmisítsen minden haladást, eredményt és egy hónap alatt több ember pusztuljon, több élet semmisüljön meg, mint amennyit a ragályos betegségek egy évtized alatt oroznak el. És Buala azt is látta, hogy a halál előtt az európai népek mind egyformán gyávák. A haláltól épúgy félnek a franciák, mint a németek és az élethez épúgy ragaszkodnak a bátrak, mint a gyávák.

Emlékezett egy sebesültjére, aki a legrettenetesebb vérveszteséggel és agonizálva került hozzá. Francia volt. Háromszor került vissza a frontról és mindig visszakéredzkedett. Igazi francia hős. Mégis, amikor az ápolónők beszédjéből megtudta, hogy meg fog halni, kérőn, esdeklően szólott az orvoshoz:

— . . . Élni akarok . . . Gyerekeim vannak . . . Felségem van . . . Mentsen meg, az istenért . . .

És Buala megmentette — a saját vérével. A vérátömlesztés sikerült, bajtársa felépült . . .

A sok tragédia közül még egy eset hagyott élénkebb nyomot emlékezetében.

Egy roham után köpcös angol katonát hoztak hátra a kötözőhelyre. Az angol először volt a tűzben és golyó fúrta át a combját. Eltávolította a golyót, bekötözte a jelentéktelen sebet és az angol akár nyomban visszamehetett volna a lövészárokbába. De az angol leborult előtte, átkulcsolta a térdét és úgy könyörgött, hogy ne küldje vissza. Tébolyult tekintettel kényszerítette ki Bualából az ígéretet, hogy nem küldi vissza, ott tartja maga mellett. Talán esküszegés volt ez. Mindenesetre kötelességmulasztás, de úgy érezte, hogy nem Isten elleni vétek, ha ezt az embert, aki megőrülne, ha újból a pergőtűzbe kerülne vissza, — ott tartja a kórházban ápolói szolgálatra.

. . És véget ért a háború. A katonák, akik életben maradtak a pokoli bál után, ritmusos lépésekkel vonultak haza, lobogtak a zászlók és virágot hintettek a katonák útjára.

De Buala részére nem fejeződött be a háború. Ő most akarta elkezdni a nagy küzdelmet. Háborút a háború ellen!

Beng Buala Párizsban meglátogatta azt a franciát, akinek életét saját vérével mentette meg. Boldog családi körben fogadták és istenítve ünnepelték. A gyerekek kezet csókoltak neki, hiszen megmentette az apjuk életét!

Vacsora után visszavonult régi betegével, aki azóta, hogy hazakerült a frontról, mint politikus gyorsan haladt előre pályáján. Immáron Párizs munkásnegyedének képviselője, miniszterjelölt. Buala elmondotta, hogy kéréssel jött.

— Máris teljesítve van — lelkendezett túláradó hévvel barátja — megmentetted az életemet! Kívánj tőlem bármit, akár a vagyonom felét, tiéd!

— Nem akarok pénzt és protekciót sem, — felelte Buala. — Más az, amiben segítségemre lehetnél! A háború ellen fogok háborút indítani. Békét akarok, tartós örök békét és ezt most kell megteremteni... most, amikor a békekötések ideje érkezett el... olyan békét kell kötni, amely megszünteti a népek gyűlölködését, amely megint baráttá, testvérré teszi mind a népeket... Te politikus vagy, iránytszabó férfiú, súlyos szavú politikus... Segíts küzdelmemben!

— Hát a kiomlott francia vér bosszulatlan maradjon? — kiáltott fel barátja. — Nem, nem, erről szó sem lehet, a németeket meg kell alázni, nincsen pardon a számukra, minden csepp francia vért fizetniük kell!

Beng Buala legszebb, leghatásosabb érvei visszapatantak a revanspolitikus szívéről. A gyűlölet elborította agyát. Szomorúan búcsúzott az orvos . . .

3.

Angliába utazott. Úgy érezte, hogy nincs sok veszteni való ideje, most készülnek a békeszerződések, melyektől függ a világ sorsa. Nyomban felkereste barátját, kinek életét úgy mentette meg, hogy katonai esküjét megszegve, ott tartotta maga mellett a félelemtől félholt embert betegápolónak . . .

— Az én emberem, — gondolta boldogan Buala, míg a taxi az angol lakása felé robogott vele — józan, világos agyú, a szenvedély nem ragadta úgy el, mint francia barátomat, amellettt őszintén irtózik a vérontástól, hisz saját magán tapasztalta a háború borzalmait.

A szívélyes fogadtatás még jobban felcsigázta reményeit.

Az angol egy nagy londoni exportüzlet vezetője volt. A háború utáni esztendőök fényes lehetőségeit két kézzel aknáztta ki, szállított a világ minden tájára és Buala, amikor a lüktető élet, a kattogó írógépek zajában kitárta barátja felé karját, arra gondolt, hogy ez a nemzetközi forgalom már eleve kizárja a háború lehetőségeit . . . hisz ezeknek a kereskedőknek, gyárosoknak elsősorban békességre van szükségük!

— Életem megmentője! — kiáltotta lelkesedve az

angol és betessékelte a szobájába, csengők, telefonok, ajtók és pánccelszekrények labirintusába.

Miután kölcsönösen felidéztek a multat, Buala rá-tért a tárgyra:

— A segítségét szeretném kérni . . .

Az angol a pénzszekrény kulcsai után nyult:

— Parancsoljon velem . . . boldogan . . .

Buala tiltakozóan intett:

— Nem pénzről van szó . . . ön velem együtt szenvedte át a háborút, látta a vérfürdőt, a nyomorultakat, a halálraszántakat, a pusztítást a maga teljességében . . .

Az angol eltakarta a szemét:

— Rettenetes volt . . . iszonyú . . .

Buala bólintott:

— Én is annak tartottam . . . és ezért vagyok most itt . . . a segítségét kérem . . . háborút akarok indítani a háború ellen . . . azt akarom, hogy a népek magukra eszméljenek . . . ha nem mind a szívükkel, legalább az értelmükkel . . . lássák be végre, hogy a háború még üzletnek sem jó! A háborún egyformán veszíthet a győztes és legyőzött! Az igazi boldogság fundamentuma az örök béke . . . és ez nemcsak szentimentális jóság-roham megállapítása, de az okosság is ezt parancsolja és ezt a mi érdekeink és az utódaink érdeke . . . A franciáknál hiába próbálkoztam . . . a gyűlölet elvakította őket . . . de Anglia, az más . . . bízom az önök racionalizmusában, amely megfontoltabb, mint a nacionalizmus, amely örökösen vérre szomjas . . .

Az angol arcára árnyék borult:

— Ez mind szép ... igazán magasztos ... de

— De?

— Egy dologban nem engedhetünk ... a németeknek ide kell adniok csatahajóikat, gyarmataikat és külföldön elismert találmányaikat ... a németeket gazdaságilag le kell fegyverezni, hogy ne versenyezhesse nek többé soha Angliával.

— De hisz már is porban hever Németország!

— Idő multával újra talpára ugrik! Ezt meg kell akadályozni!

— És azt hiszi, hogy az ilyen szuronnyal kierősza-
kolt béke boldogságot hozhat?

Az angol kényszeredetten nevetgélt:

— Ezt maga nem érti, drága doktorom ... a németeket ép azért kell térdre kényszeríteni, hogy soha többé moccanni se tudjanak! Ez az igazi biztosítója az örök békének.

Buala felállott. Szívét fájdalom öntötte el. Az angol sajnálkozott.

— Drága doktor, maga fantaszta volt egész életében.

Buala ráhagyta, de a szája íze keserű lett. Ismét csalódott. De azért nem adta fel a küzdelmet. Mint valami kinyilatkoztatás, úgy villant fel előtte Amerika képe! Hogy is nem jutott mindjárt az eszébe! Az újvilág a szabadság igazi hazája, a demokráciáé és a felvilágosultságé!

Wilson!

Hisz az ő tizennégy pontja fejezte be az öldöklést. A tizennégy pont, amely egyenlőséget követelt minden népnek, törzsnek és hadat üzent minden különbségtevésnek ember és ember között.

— Fel fogom keresni Wilsont, — határozta el magában, — ő bizonyára nem tagadja meg támogatását. És a szabad amerikai nép is mellém áll, hisz a szabadságban felnevelkedett amerikai polgárokat nem vakította el a harag, ők mindig józanul gondolkodtak, nem ismernek ember és ember között különbséget, hisz maga az állam is sokféle fajtából keletkezett . . .

És amikor a hajóra szállt Buala, a győztesek mosolya játszadozott a szája szélén.

4.

A hajóút nagyon megviselte. Az egész nyolc nap alatt a kabinja ágyán feküdt, moccanni sem bírt. A betegség egész legyöngítette. Csak a hit tartotta benne az erőt.

Verőfényes vasárnapon futott be hajója a kikötőbe. Buala autóba szállt és amikor a soffőr megkérdezte:

— Hová?

Találomra rávágta:

— A Grand Hotelbe!

Tudta, hogy a Grand Hotelek mindenütt jók és nem tulságosan drága szállodák.

A szobájába sietett, átöltözött és aztán lement az étterembe, hogy gyorsan megebédeljen.

Az étterem zsúfolva volt. Buala szerényen egy magános sarokasztalhoz ült és szórakozottan nézegette az étlapot.

A pincér nem jelentkezett. Több ízben intett a mellette elsiető pincéreknek, azok azonban tovább rohantak, mintha észre sem vennék. Buala ideges lett. „Hanyag személyzet“! gondolta bosszúsan.

Míg az asztalon dobolt türelmetlen ujjáival, a Wilsonnal folytatandó tárgyalásra gondolt. Észre se vette, hogy mellette áll a maître d'Hôtel, egy pirospozsgás, kövérkés, kopaszodó férfi.

— Uram! — méltatlankodott Buala, — már tíz perce ülök itt és felém se néznek . . .

— Bocsásson meg . . . de ha lenne szíves felfáradni a szobájába . . . majd ott szolgáljuk fel a vacsorát . . . itt az étteremben ugyanis . . . hm . . .

— Mi? — meredt rá Buala és egyetlen szót sem értett az egészből.

— Itt ugyanis . . . nem szolgálunk ki színeseket . . . mint méltóztatik látni, máris sokan idefigyelnek . . . egyesek el is mentek.

Buala megsemmisülten támolygott ki a teremből . . . Az étvágya elment, de a kedve is a további munkától . . . — Örök béke? Szeretet? Haha! Köszönöm szépen! Ezeknek az embereknek derogál egy asztal mellett, egy szobában ülni velem, mert sötétebbre pörkölte bőrö-

met az afrikai napfény! Hogy gondolkodó lény vagyok én is, hogy ember vagyok, az nem számít! Csak az, hogy sötét a bőröm!

Jegyzeteit, memorandumát, melyeket át akart adni Wilsonnak, esztendőik keserves, gondos munkáját, összesetelte. Holmiját kivitette a hajóállomásra és az első óceánjáróval, amely délre indult, útrakelt, csudálatos örök napfénnel itatott hazájába . . .

Beng Buala leszámolt a civilizációval . . .

Fekete testvéreit fogja tanítani, gyógyítani és inkább hadakozik a moszkítókkal, csecseléggyel, vadállatokkal, de a civilizált világgal leszámolt, a háború — az a rettenetes öt év — és az amerikai szálló éttermében eltöltött negyedóra kiábrándította abból a hitből, melyet anyja csepegtetett lelkébe . . . elég volt a művelt világ civilizációjából . . . megy vissza az őserdőbe, mezelen, fekete testvéreihez!

MARGIT SZERENCSEJE

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Őlmos, őszi délután... a nap valahol a fellegek között bujkál és a liget fái között egy karcsú, fiatal lány sétál. A sárga leveleket olyan félénken, szinte iszonyodva kerüli el, mintha megannyi holttest feküdnék előtte... A tornyokat kövér mellére ölelte a köd, valami holt-ember bánata szakadt a városra s a lombokat, mezőket, kerteket letarolta és nagy sárga ecsetjével bemázolta az ősz.

A szép lány szinte álomban járja az utakat.

Öregemberek ülnek dideregve a fák alatt és a széles Stefánián fáradtan gördül át az ősz öntözőkocsija... vastag, nehéz olajat csurgat a földre, fűre, fára, olyan, mint az asszonyi sírás, bőséges és fejfájdító... a táv-íródrótok titkos jeleket váltanak egymással, mire megkezdik hangversenyüket: bűgő, zokogó hangok vibrálnak a levegőben, és a szél cibálja, tépi, hátára kapja a panaszos muzsikát. Repül, száll, erdőn, mezőn, városokon át, mint a mesebeli énekes manó és a vándormadarak belesírnak dallamába.

Margitnak a szíve mélyéig hatolt a természet hal-

doklása, mintha hallaná az utolsó sóhajtasát is, amely-
lyel a lelkét adja ki.

És eszébe jutott a saját sorsa . . . ez az álomszerű
várakozás, vágyakozás valami megnevezhetetlen után,
örök szomjúság, sóvárgás a csodára, amely nagy meg-
lepetéssel toppan be hozzá egy napon.

A férfiak, akik a társaságában megfordultak, nem ér-
dekelték. Komoly, rendes emberek akadtak közöttük,
akik nemcsak a „szakmájukban“, de a tennispályán,
tánclokálban vagy az estélyeiken is megállták a helyü-
ket. Szórakoztatták, de lekötni huzamosabb időre nem
tudták. Egyik udvarlója, aki nem tudott belenyugodni
a sikertelen ostromba, — Csipkerózsinnak nevezte:

- Maga azonban hiába vár a mesebeli királyfira!
- Honnan tudja? — kérdezte Margit.
- Mert manapság nincsenek szabadító lovagok . . .

Alig három éve . . . és annak a fiúnak a szavai úgy-
látszik igaznak bizonyultak . . . az álomból pedig fel
kell ébredni . . . neki kötelességei vannak . . . a család
várakozással tekint rá . . . így sem értik a halogatást . . .

— Kire vársz? — ez a mottójuk, amikor anyja meg-
kezdi fondorlatos ütközeteit a „jobb belátásra“ apel-
lálva.

A nagyanya betegséggel, neuraszténiával magya-
rázta a sorozatos kosarakat, melyekkel kérésit elutasí-
totta. Fürdőhelyekre cipelték, véletlen ismerkedése-
ket rendeztek úgynevezett „jó partikkal“, akik hajlan-
dók lettek volna Margithoz kapcsolni a sorsukat . . .

de ez a törékeny, finom teremtés minden erőszakos és ravasz kísérletnek ellentállt.

Végül már csak haladéért könyörgött, akár a kétségbeesett adós, akit csőd, árverés, összeomlás fenyeget . . .

Ahogy kikanyarodott az István-útra, trombitaszó harsant fel, mint mikor a huszárok masíroznak és a sarki gyümölcsös bódé mögül temetési menet bukkant föl, fekete lovakkal és siralmas fúvós-zenekarral.

A fuvolák és trombiták jajgattak az elhunyt korai halála fölött, a kövér pap a gyászkocsi előtt lépkedett fekete tógában és úgy malmozott az ujjáival, mintha a kezét tördelné. A lovak homlokán kis tollseprő ficánkolt és csiklandozta a paripák fülét.

Az egyik fiákerosló tánclépésben haladt.

Valamikor cirkuszban produkálhatta magát és a zene most felébresztette benne a régi emlékeket.

Az eget bakacsinnal húzták be a fellegek és a cifra kupolákat ködfoszlányok lengték körül, mint a gyászfátyol a mosolygó nyári kalapot. Az eső megeredt és finom cseppekben hullott a koporsókísérőkre. Diszkrét, bensőséges sírás volt ez és teljesen elütött a gyászolókétól, akik harsányan és kegyetlenül zokogtak és könnyük kopogott, akár a jégeső.

Margit kíváncsian lépett közelebb . . . valahogy átragadt rá is a gyászolók bánata és a kocsi üvegablakán át elolvasta a ragyogó aranybetűket:

„Margit . . . élt huszonhat évet . . .“

Megremegegett.

Milyen otromba tréfái vannak a sorsnak! Úgy megrendezte ezt a találkozást, akár egy hatásos színpadi jelenetet. Hisz ő is éppen ma töltötte be a huszonhatodik évét!

Ez a temetés! Mintha az ő kétségek és vágyakozások közt lemorzsolts 26 esztendejét temetnék . . .

Félig öntudatlanul lépkedett a gyászmenet után.

A koporsót lágyan ringatta a puha koci . . . a bölcsőben sem ringatták kedvesebben, mint ahogy most, utolsó útján úszik vele a béke országa felé . . . Az ismeretlen Margit ismeretlen siratói nem törődtek Margittal, talán egy barátnőjét sejtették benne . . .

A hátsó sorokban már beszélgettek . . . az emberek a saját gondjaikkal vannak mindig elfoglalva. Akinek sok temetni való szomorúság és fájdalom lapult meg lelke legtitkosabb kamrájában, az most mind előkotorta és a halott mellére sírta, koszorúnak. Mindenki leróta az adóját önmagával szemben, akinek fájt valami: adók, családi mizériák, szerető, gyermek, feleség, rokon, az mind a halott mellé lopta keserűségét, mint a kitett csecsemőt . . . csak a halottra nem gondolt senki . . .

— A halott — gondolta Margit, mintha csak a saját temetésén járt volna — az már a volté; elárvult, lekaszált huszonhat esztendejét talán csak az édesanyja siratta őszintén . . .

De mi lesz az ő huszonhat esztendejével? Majd szá-

porodik . . . és az ő koporsóján ugyanaz a név, de nagyobb szám fog sötétleni . . .

— Kezét csókolom . . . — ébresztette a valóságra egy ismerős hang.

Margit az álomból ébredők révedező tekintetével bámult a beszélőre, aztán sietve nyujtotta a kezét:

— Ah, jónapot Kovács!

— Mit csinál itt az ucca közepén? Tán csak nem a temetést kíséri?

— De azt . . .

— Valami ismerőse volt a megboldogult?

— Nem . . . de olyan kapóra jött ez a furcsa, zenés temetés . . . magam is borongós hangulatban voltam . . . és csak úgy csatlakoztam . . . részvétből . . .

A férfi meghökkent:

— Fura ötletei vannak magának, kedves Margit . . .

Együtt fordultak vissza a város felé.

— A szegény halott pedig künn marad a temetőben, — gondolta a lány — pártalanul, egyedül, sok irtó fájdalommal a mellén és elnehezedve, mint az óceán halottai, akiknek meztelen lábára súlyos szenes-zsákokat kötnek . . .

A fasorban leültek egy padra.

— Hogy megy az üzem? — kérdezte Margit, hogy megtörje a csendet.

A gyáros legyintett. De a lány elevenére tapintott; alkalma nyílt végre, hogy kipanaszkodja magát.

Margit pedig ezalatt kényelmes számvetést csinált.

Tisztán, józanul és fölényesen. Már nem gyerek többé. Huszonhat éves, mint az az idegen lány, akinek örökre lecsukódott a szeme. De az övé most nyílt föl. Az élet folyik, nem várhat tovább. Jó, megadja magát . . .

Margit okos lesz. Olyan, amilyennek egy huszonhat-éves modern, intelligens lánynak lennie kell. Az álmokat pedig elfeledi. Hiszen belátja, gyermekálmok voltak azok. Nem hozzávalók, aki az embereket józanul ítélte meg mindig és akire, amikor egyik kérőt a másik után kosarazta ki, azt mondták: Margit okos, Margit számít. Azoknak a barátnőinek van igazuk, akik szerint a szerelem a mult század romantikus gitárja, amelyen modern nő nem játszik többé. Csak érdek van, semmi más. Az emberek férjhezmennek és megnősülnek, mert így jobb. És hogy a régi romantikának is hódoljanak kissé, elhitetik magukkal, hogy szerelmesek. Pedig szerelem nincsen. És hiába borzong ma még attól a gondolattól, hogy a szépséges királyfi helyett, kiről annyit álmodott, az életet olyanul fogja végigélni, aki számára idegen lesz, mégis férjhez fog menni. Férjhez, mint annyi más lány. Mint mindenki. És csak azért is jól fog választani! Gazdag, előkelő pozíciójú férjet, hogy szép, nagy lakása legyen, hogy fényes estélyeket adhasson és télen Montecarlo-ban, Cap d'Ailban, vagy Cannesban ragyoghasson . . . mert ragyogni fog, elegánsan öltözködni és térdrekényszeríti majd a lovagokat. És nevetni, kacagni fog, mindig mosolyogni, és így senki sem fogja megsejteni,

hogy ő csak megalkudott a sorssal, hogy ő nem erről az életről álmodott, hogy amíg fiatal volt, egy álom élt benne és ez az álom megcsalta . . .

S míg Margit szakítani készült a mult álmaival és szőni kezdte a jövő álmait, a gyáros csak panaszkodott . . . panaszkodott . . . A reális életnek apró-cseprő kellemetlenségeiről és nagy, nehéz küzdelmeiről, a rossz gazdasági viszonyokról, az üzlet elé tornyosuló akadályokról . . . Mert a gyárost nem az őszi hangulat hozta a ligetbe. Nem, ő nem igen szokott a természettel foglalkozni és rá vajmi kevésbé hatnak az őszi hangulatok. Talán az életében sem ábrándozott. Legfeljebb reménykedett. Például abban, hogy a nyersanyagok ára Amerikában le fog esni és a kartelt mégis nyélbe lehet ütni. De a nőkről — nem, a nőkről nem szokott ábrándozni. Igaz, hogy egyelőre ideje sem volt erre. Évek óta minden percét lefoglalta a gyári termelés racionalizálása. Most pedig a kartel felbomlása okoz sok gondot. A nőket illetően határozott, reális nézetei voltak. Barátait, akik megnősültek, sajnálta. Az életet — mondom — ki kell élvezni és ehhez pénz és szabadság kell. A feleség a pénzből is, a szabadságból is csak — elvisz. Így beszélt és gondolkodott. Igaz, hogy a legutóbbi időben agglegényi boldogságában némi csalódások érték. Rájött, hogy gazdasszonya évek óta állandóan lopja, tegnap pedig — nem várt időben ment haza — az inasát kapta rajta, amint dolgozószobájában zsúrt adott — barátainak. A szomszéd sofőrje, a kertész és két ismer-

retlen vendég ültek a fotőjeiben, szítták a szivarjait és koccintottak háromcsillagos konyakjával.

Hát mindenki megcsalja! Senkiben sem bízhat meg?

Rosszkedvét akarta egy kissé kiszellőztetni, azért indult a liget felé. És nem azért, hogy mint Lohengrin, Elzáját várja. De azért mégis megörült, amikor Margitot meglátta. Mert Margit szép volt. Nagyon szép. Elegáns, sötétkék ruhájához pompásan illett a vörös kalap, amely alól gondolkodva nézett a világba okos, szép szeme.

— Emlékszem, — rezzent fel Margit a gyáros szavára, — a mult évben . . . a jogászbálon . . . sokat diskuráltunk ezekről a problémákról . . .

— Oh, maga nagyon alapos lány, nemcsak a társaság, de az élet dolgaiban is!

Margitnak jól esett ez a bók. Valóban azon az estén kellemesen elszórakozott Kováccsal . . . Talán azért hatott rá, mert a gyáros is egy kissé emberkerülőnek tűnt föl előtte, únta a hangos embereket . . . és valahogy nagyon találó, eredeti portrét festett Budapestről, erről a különös, drága és mégis kegyetlen városról.

Furcsa, kapkodó város . . . asszonyos lányaival és lányos asszonyaival, bankárjaival, akik szórják az aranyat, szép gépírónőktől derűs irodáival és mészárszékeivel, melyekből parfóm és hússzag árad . . . lázas, nagy szívét hegyek szorítják össze, mint a bordák és nyakát, mint drága gyöngyfűzér, ragyogja körül ezüstlő folyama.

Beszélgetésük mind közvetlenebb és élénkebb lett. Margitról nem hiába mondták, hogy jó társalgó és hamar megismeri társa gyengéit. Félóra mulva a gyáros, miközben jókedvűen hallgatta a leány beszédét (minden mondatban egy ártatlannak látszó célzás a gyáros eszére, imponáló energiájára), arra gondolt, hogy talán nem is olyan butaság a — házasság. Talán nem is lenne a legrosszabb, ha hűtlen lenne a vendéglői ételekhez és elhanyagolt házába — egy okos asszonyt vinne. A gazdasszonyát néhány nappal ezelőtt küldte el, az inasát tegnap dobta ki, sürgősen új személyzetet kell felfogadnia, az új gazdasszonyt és inast meg kell ismertetnie szokásaival, a szállítók körmére is rá kell koppintani, biztos, hogy a szakácsnő is becsapja . . .

Igen, talán nem is volna olyan nagy ostobaság, ha... Ami pedig Margitot illeti, kitűnő alakú, bájos arcú és amelletted kedves; biztosan hálás lenne, ha feleségül venné őt, hiszen Margit családja már rég nem gazdag, hozománya aligha van . . . de hát neki nincs is erre szüksége, sőt talán jobb is, ha a felesége nem lesz gazdag, mert így tudni fogja, hogy jó partit csinált és hálásnak kell lennie . . .

Margit pedig anyjára gondolt, aki únja már a gardírozást és atyjára, akinek gond ül az arcára, ha az ő jövőjére gondol. És tulajdonképpen mire vár?

Elindultak. Amikor a Szabadságtérre értek, (ott lákott Margit, a Kossuth Lajos szobros szép házban) a gyáros azt kérdezte:

— Mondja Margit, nagyon meg volna lepve, ha én most felkísérném és megkérném a kezét?

Margit nevetett . . .

Otthon mindenki megörült a hírnek. Apja, anyja nagyon boldogok voltak és — Margit is boldog volt. Csak amikor nénje, aki ép vendégségbe jött, azt mondotta:

— No, ezt hamarabb is megtehettétek volna, hiszen észrevettem én már rég, hogy szeretitek egymást, — akkor fogta el Margitot valami fájó érzés.

Eszébe jutottak kedvenc fáí, amelyek még a nyáron olyan szépen virágoztak. Sírni szeretett volna, megsiratni huszonhat esztendő álmát . . . a mesebeli királyfit, azt a délibábos tündérvilágot, amelytől most a menyasszonyi fátylon át örökre búcsúznia kell . . .

Országos Széchényi Könyvtár

É V A

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

— Nem tud vigyázni?

— Pardon... ezer bocsánat... — dadogta pironkodva a szőke férfi és feltekintett áldozatára, kinek az előbb a lábára lépett.

Tekintetük összevillant. A haragos férfiarc redői ki-simultak. Megenyhülten kiáltott fel:

— Te ... te vagy az ... János?

— Én vagyok... csak most ismerlek meg, kedves öregem, Józsi ...

A viharos örvendezés után a kölcsönös érdeklődés következett. Húsz éve nem látták egymást. Mindegyik a régi gyermekarcot kereste a másikban, a vidám diák-pajtást, akivel együtt szótték a terveket és meg akarták hódítani a világot!

— Emlékszel, öregem ... az érettségi banketten ... amikor örök barátságot fogadtunk ...

— Igen ... megígérted, hogy írni fogsz ... akárhol jársz is ...

— Te is esküdöttél, hogy minden évben legalább egy levélben beszámolsz viselt dolgaidról!

— Hát ... hisz tudod ... annyi minden közbejött, a dolgok rendszerint másképp alakulnak, mint ahogy mi reméljük ...

Valami furcsa bűntudat fogta el őket, mint a katonát, ha áruláson kapják ... húsz évvel ezelőtt ... mintha csak nemrég történt volna, hogy megálltak, két elszánt vándor, az élet kapujában ... egyek voltak jóban, rosszban ... és most? Két férfi „az élet delén“, mint a költők mondják ... a hajuk már szürkül, a derekuk sem olyan kemény már, mint hajdan ... Mennyi minden történt azóta! Házak, országok, világrészek dőltek romba és alattomos örvények támadtak a lelkekben ...

— Mondd — kérdezte Józsi — mi lett Bélából?

— Szobrász ... hát Gézáról mit hallottál?

— Megnősült ... egy darabig jól ment a sora, aztán tönkrement ... csőd ...

— És Klári?

— Kisfia van ... elhízott ... boldog ...

... A Gellérthegyen jártak, fenn magosan a szikrázó napsütésben és mintha Ararát hegyén állnának, innen néztek vissza a multba, húsz esztendő fátyolán át a völgybe, ahonnét elindultak ... és mindkettőjük lelkében felrémlt a kérdés: mi értelme volt a sok rémületes magolásnak? A lidérces éjjeleknek, amikor álmaikban a tanár úr cvikkeres feje jelent meg az ágy fölött és a halált hívták a latin óra helyett? ... az öreg Cerberusz, az élet százfelé tépte őket ... a sok jó pajtás, a sok nagy ígéret ma csak egy-egy szürke szám az

élet nagy fegyházában . . . számokat reprezentálnak, az egyik százezreket, a másik csak százasokat, némelyik pedig a zérót, a semmit; . . . vannak, akiknek a kenyér a mindennapi gondjuk, reggeltől estig szabályos kilométereket futnak meg a városok uccáin és sohase jutnak a kapukon túl . . . másokat az arany fűt, vagy nővel vesződnek és kielégülnek kedvesük ölében . . . sokan árkokat húztak a boldog mezőkön át és lelkük lenn kuksol a barázda mélyén, mint a mag . . . vagy puha párnákon csücsülnek, kicsi gondok tolókocsijában, doktorbácsival és a családi unalom áldott nagykendőjével a vállukon . . . s mennyien maradtak szegények, a nyomorúság fekete pápaszemével az orrukon! De túl csatákon, véren, várakozáson: élnek valamennyien!

Nézték egymást némán . . .

Ki hányszor tagadta meg magát az esztendőik során? Ezek a vedlések: a lélek ruhái és be sok isteni öltönyt szaggat el az ember, amíg az első biztos állomáshoz ér!

— Mi vagy, öregem? — érdeklődött Józsi.

— Mérnök . . . az Első Budapesti Gépgyárban . . . üzemvezető főmérnök, csak néhány hónapja helyeztek át ide a központba, — és előbbi hangulatának hatása alatt mosolyogva tette hozzá, — komoly ember vagyok! Fixszel, előlegekkel és örök reményekkel, melyek ott csillognak valahol a hold körül . . .

— Remek! Örülök, hogy vitted valamire . . .

— Na . . . — szerénykedett a másik — . . . hiszen

mehetnék külföldre is ... még jobb állásom is lehetne ... ha ...

Elhallgatott. A hajdani iskolatárs lecsapott erre a kis szócskára:

— Ha? Te cimbora, csak nincsen nő a dologban?

János a vállára csapott:

— Nem hiába vagy író, kitaláltad! Ti regényfabrikálók mind emberismerők vagytok ... apropo ... még nem is gratuláltam a regényedhez ... pedig nagyon tetszett ... az a nő igazán pompás figura, ámbár én ki nem állhatom az effajta bestiákat ...

— Köszönöm. Erről az oldaladról még ismerlek ... nem változtál azóta sem ... de azért csodálkozom ... te, aki azelőtt olyan tartózkodó voltál, hat ökörrrel sem vonszolhattunk el nőtársaságba és mindig azt hangoztattad, hogy a nő csak akadály a férfi útjában, most egy nő miatt nem akarsz elmenni Budapestről?

János zavartan sütötte le a szemét:

— Kérlek, majd meg fogod érteni ...

— Még kisül, hogy szerelmes vagy! Különben aligha tudnám megmagyarázni ezt a romantikus pózt, hogy külföldi karrieredet feláldozod egy asszony kedvéért!

A másik hevesen vágott közbe:

— Leány, öregem, leány! Valóságos angyal!

Józsi felkacagott:

— Óh, hát már trubadúr lettél?

A barátja lelkesen magyarázta:

— Megtaláltam a legszebb, a legokosabb és legmé-

lyebb érzésű nőt, aki nem húzza le magával a férfit a földre. Ellenkezőleg, felemeli, buzdítja, bátorítja őt... Ott ül mellettem órákon át, alkonyatig íróasztalomnál és nézi, mint számítom bonyolult, számára érthetetlen képleteimet, hogyan tervezem az új gyártási módszereket, melyeket egész lelke érdeklődésével kísér, mert tudja, hogy minden kísérletemben benne van lelkemnek, valómnak egy része. Éva, mert így hívják őt, ha fáradt vagyok, végigsimítja arcomat, homlokom ráncait kiegyengeti, megnyugtat... szóval megtaláltam azt a lányt, aki megtanított hinni a nőben... És én boldog vagyok, nagyon boldog, pedig még gondolni sem mernék arra, hogy megcsókoljam... csak majd ha a feleségem lesz.

Józsai arca mind irónikusabb lett.

— Hála Istennek, — mondotta, — legalább asszonyon nem fogunk soha összeveszni. Ettől ugyan barátságunk az idők végtelenségéig fennállhat, mert nekem bizony a te szelíd, légies Éva-Gretchened egy napra sem kellene. Az én Évám, — nem mulatságos véletlen, hogy az én szerelmesemet is Évának hívják? — egész más fajta, mint a tied. Mondd, úgy-e a te Évád nem iszik pezsgőt, utálja a cigarettát és nem szereti az exotikus írókat.

— No, hiszen még csak ez kellene, hogy ezeket szeresse, — kiáltotta a mérnök.

— Az én Évám mindezt szereti. Aminthogy én is szeretem. De neked olyan nő kell... Az én Évám nem kíváncsi mérnöki számításokra, melyek nem érdeklik,

nem álmodozik és az életet vad, hazardjátéknak tekinti, amelyben mindig főszerepet igyekszik játszani. Szeret engem, de nem légies szerelemmel, hanem ember-aszszonyi módon, mindent nyújtva és tőlem is mindent követelve. Nem ül le engedelmesen, háziasan az íróasztalom mellé, hanem csókol — Istenem, hogy tud az a nő csókolni! — és azt várja, hogy én is öleljem, csókoljam . . . csókoljam véresre ajkát és szorítsam magamhoz, hogy a lélegzete elálljon. Este jön hozzám, jóval alkonyat után, amikor már sötét van és a levegő tele titkos sejtelemmel. Szeret, imád, de nem azért, mert jó vagyok hozzá, vagy mert ő akarna jó lenni énhez, hanem mert a testünk, a vérünk ellenállhatatlan kényszerrel vonzza egymást. Egy-egy éjszakán a hangok és fények orgiája tombol bennünk, lángoló szenvedéllyel tapadunk egymáshoz, amíg csak el nem lobban izzó szenvedélyünk . . . reggelre aztán elbújunk egymástól, mint két gyermek, akik érzik, hogy rosszat cselekedtek . . . És ilyenkor tudjuk, hogy okosabb volna, ha szakítanánk, mert az ilyen nagy tüzek nem éghetnek sokáig . . . és az utánuk maradó hamu szomorú és vigasztalan, mint a forró nyári napokra következő őszi köd . . . Ő is belátja ezt. Fáj az örök égés és ilyenkor szépen elhatározzuk, hogy otthagyjuk egymást. És azután másnap este . . . megint jön a sóvárgó vágy és egyszer én, egyszer ő, de valamelyikünk mindig utána rohan a másiknak és mindegyik mindig abban a pillanatban, amikor a másik sem bírt volna tovább a vágyó-

dásával . . . Tűz ez, amelyben szakadatlanul égünk és amelyben talán mind a ketten el fogunk pusztulni, de a szenvedélyünk, a vérünk erősebb, mint a belátásunk, a józanságunk . . . és talán ma már sem ő, sem én nem tudnánk egymás nélkül élni.

. . . János szánakozással hallgatta a barátját. Nem akarta megbántani, hát hallgatott, de nem tudott megszabadulni attól a gondolattól, hogy micsoda szörnyű nő lehet az, aki a férfit így tönkreteszi. Szinte bántotta, hogy ennek az asszonynak, ennek a modern hetérának ugyanaz a neve, mint az ő szent védőangyalának. Hála Istennek, hogy az ő útjába egy minden testiségtől mentes, ideális leány sodródott!

Még beszélgettek egyről-másról, azután hazafelé indultak. Végigsétáltak a Ferenc József hídon és a Duna-korzón.

Mindegyik saját gondolataiba merülve rótta a követet. Alig szóltak egymáshoz s ha igen, akkor is közömbös dolgokról beszélgettek. De gondolataik előbbi beszélgetésük körül keringtek. Kiki a másik életrsására gondolt, a másik asszonyára és mindegyik boldogabbnak érezte magát és szerencsésebbnek barátjánál.

Ahogy így szórakozottan, lehorgasztott fővel mentek egymás mellett, fiatal, szép, elegáns asszony jött velük szemben.

Ugyanabban a pillanatban vették észre mind a ketten és szinte egyszerre kiáltottak fel:

— Éva!

A viharos üdvözlést megdöbbszent szünet követte.

Csak az asszony nem jött zavarba, csak Éva mosolygott tovább is. Éva, az örök asszony, az igazi nő, akiben minden jó és minden rossz együtt van, aki angyal és démon is tud lenni és akiben a szerelmes férfi mindig azt találja meg, amire vágyik, amit szomjasan keres...

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HALK BESZÉLGETÉS

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

... Odakünt most ereszkedik alá nesztelen szomorúsággal az alkony. A lámpák fáznak a fakó ködben, a föld is didereg, a lélek is, rettentő félelem gubbaszt a kémények torkán. Nagyon elbúsító ez a vigasztalan téli este. Az öröm valahol messze kódorog kék és napsugaras sátrak alatt.

... A nagy teremben lágyan szól a muzsika. Egy kedves, régi keringő melódiái úsznak a levegőben és maga asszonyom, ahelyett, hogy a muzsikát hallgatná, táncolna és flörtölne, itt ül velem szemben a szalon elrejtett zugában és arra kér, hogy váltsam be e régi ígéretet és meséljek magamról ...

... Csodálatos ösztönével megérezte rajtam a változásokat, talán sejti is az okát ...

... Óh, hisz ki tudja felmérni mért erőkkkel azt az erőt, melyet nekünk is úgy mértek hitelbe, kölcsönkép erre a rövid pár évtizedre: törvény-e, véletlen-e?

... Honnan jönnek ezek a néma viharok, a fullasztó bánat, lúdbőrző keserűség, harc és a halál?

... Emlékszik-e asszonyom arra, hogy egyszer együtt sétáltunk fent a hegyen, tiszta, üde volt a levegő, a fák

éppen virágoztak és maga túláradó boldogsággal azt mondotta, hogy tavasszal nemcsak a levegő más, és nemcsak az égen futó felhők színe más, hanem mások vagyunk mi magunk is. Azt is mondotta, hogy tavasszal olyan az ember, mint a felhők között röpdülő sasmadár. Aki ennyire szerelmese a tavasznak, ne legyen kíváncsi az ősze. A rózsás felhőket ne akarja látni rongyokba tépve, mikor megszaggatta a vihar. És aki ennyire gyönyörködik a felhők között keringő sasmadárban, ne lesse meg a büszke madarat akkor, amikor idelent a sárrögök között a holnapra való eleséget keresi . . .

. . . Tavasznak és boldogságnak rajongója, miért érdeklí magát az ősz és a lemondás? Különösen érdekes dolgokat úgysem tudok mesélni, mások szemében is nagynak látszó események az én életemben nem történtek, nagyobb bánat sem ért, mit meséljek hát magamról? Azt mondja, szeretné az igazi énemet látni. A makrancos gyermeknek a legjobb büntetése, ha teljesítik kérését. Elmondom tehát életemnek néhány olyan epizódját, melyek magát, mint asszonyt, talán mégis érdeklik, megértetik magával, amire tulajdonképpen kíváncsi: hogy mint jutottam el idáig, hogy mint vesztettem el a hitemet minden eszményben, elsősorban a szerelemben.

. . . Gimnazista voltam, eredetiben olvastam Ovidiust, Sophoklest és úgy éreztem, én vagyok az a bizonyos legboldogabb ember. A mese boldog szegényénél is boldogabb, mert nekem — volt ingem. Semmim se

hiányzott. Versekét írogattam, amelyeket álneven beküldöttem a fővárosi lapokhoz és büszkén mutogattam barátaimnak kinyomtatott írásaimat.

Enyém volt a földnek minden szépsége, nekem süttött a nap, nekem suttogott halk melódiákat az alkonyi szellő és olyan büszkén jártam az emberek között, mint a középkori alkimista, aki azt hiszi, hogy megtalálta a bölcsek kövét.

Nyolcadik gimnazista, aki verseket ír, persze szerelmes is. Én is az voltam. Először szerettem. Milyen boldog érzés: *az első szerelem*. Szép volt minden. Az imádott leány szava, hallgatása; mosolya csak úgy, mint durcássága. Akkor még nem tudtam, hogy akit szeretünk, azért olyan szép és jó, mert a magunk lelkének szépségét és jóságát öntjük át az övébe.

Az élet persze hamar végzett ezzel az én első szerelmemmel. Nyáron még együtt sétáltunk a víz partján, bámultunk a messzeségbe, lestük a hulló csillagokat és hallgattuk egymás csacsogását. Azután jött az ősz, a fák levelei megsárgultak, lassanként lehulltak és a kopár gallyak között kísértetiesen sűrült át az északi szél. Tavasszal még lázasan, odaadóan, szerelmesen vetette rám szép kék, nagy szemét, nyáron leveleztünk és hitet tettünk nagy, forró szerelmünkről, — télen már más felesége volt. Nem is láttam őt többé. Más városba kerültem, más nőkkel ismerkedtem meg, de mit tagadjam, mindegyikben csak az *elsőt* láttam! És ha az élet ezer küzdelmében elfáradtam és elcsüg-

gedtem, elővettem hozzáírt verseimet, elolvastam hozzáírt leveleit és újra felfrissültem s lelkem újra kibontotta szárnyait . . . Ezek a régi levelek és a fényképe tartották bennem az erőt a front nehéz megpróbáltatásai között . . .

. . . A háború harmadik évében a véletlen összehozott újból bennünket. Egy vasúti kupéban találkoztunk. Én sebesülésem után, felgyógyulva mentem ki másodszor a frontra, ő csak néhány állomásnyira utazott, egy közeli városba, ahol a férje orvosi szolgálatot teljesített.

Főleg a háborúról beszélgettünk. Nagyon aggódott a fivéréért, akitől már hónapok óta nem jött semmi hír.

— Bizony, — mondtam hirtelen, — most minden férfi a Végzet kezében van. Egyikünk sem tudja, él-e még holnap. Én is a frontra megyek. Talán a Végzet akarata, hogy mi itt most találkoztunk. Hiszen én magának adósa vagyok. Fényképe és egy csomó levele van nálam. A levelek írása fakulni kezd . . . Maga asszony . . . én a háborúba megyek . . . ki tudja, mi lesz velem . . . azt hiszem okosabb, ha visszaadom ezeket a leveleket.

— Fénykép, levelek . . . — ismételte szavaimat az asszony, miközben értetlenül bámult maga elé, — de hát hogyan kerülnek az én leveleim magához?

— Tudja, — dadogtam, — akkor írta nekem ezeket a leveleket, amikor . . . tíz évvel ezelőtt együtt sétáltunk a nyáron, aztán én a fővárosba kerültem, azóta

őrzöm ezeket a leveleket, bizony sok keserűség ért az életben és én sokszor ezekből a levelekből merítettem vígaszt és megnyugvást. Fényképe a háborúban talizmánom volt.

— Persze . . . egészen megfeledkeztem róluk, a levelekről és a fényképről is . . . hiszen annyi minden történt azóta . . .

. . . Tudja asszonyom, amikor ez a beszélgetés ott a vasúti kocsiban, úgy, ahogy azt én most elmondottam, megtörtént, Évát én már tíz év óta nem láttam és abban az időben, a háború vérzivatarában, egy év is nagy idő volt. Rettenetesen nagy! Istenem, tíz év! amikor egy év alatt a padokban drukkoló diákokból katonák, hadnagyok, főhadnagyok, rokkantak és néma halottak lettek. Tíz év! Amikor hat hónap, ah dehogy, egy nap is megváltoztatott mindent, derűs vidékeket néma temetővé tett, vidám lányokat jajveszékelő özvegyekké . . . engem minden háborús emléknél mégis jobban fojtogatott az a gondolat, hogy ez a lány, az én első szerelmem, akihez verseket írtam, akinek írását a frontra is magammal vittem, — elfelejtett . . . mit elfelejtett, nem is emlékezett rám! Úgy éreztem, hogy egyszerre kínzó üresség támad körülöttem. Sírni szerettem volna. Higyje meg, asszonyom, a legkegyetlenebb gyilkosság megölni az emlékezést.

. . . Azután újra jöttek a háború izgalmas napjai, mentünk előre, ismeretlen vidékekre, majd rohantunk vissza és csak mint keserű szájíz maradt meg bennem

az a vonatbeli beszélgetés. A háború után dolgozni kezdtem. Szívósan, nagy energiával. Az első csalódás ütötte sebek kezdtek begyógyulni, a szív pedig újból megkövetelte a maga táplálékát. Megint szerelmes lettem.

Egy kedvesarcú, derűslelkű asszonyt szerettem, aki éveken át úgy hozzátartozott az életemhez, mint a könyvem vagy a tollam. Érdekes, hogy ennek az asszonynak a neve szintén Éva volt.

Egész nőiessége az alázat parfőmjétől illatozott, csordultig volt vágygal és szerelemmel. Nem kérdezett, nem voltak miértjei, jött szédülten egy sohasemvolt virágoskertből. Két karja: éhes kikötő és az őssasszony őszinteségével mutatta érzéseit: az enyém akar lenni.

Csodálatos ajándék volt számomra ez az asszony, ebben a pogány, arcátlan városban, ahol nagyban folyik a szerelmi kalmárkodás, ahol a mosolynak is tarifája van és ahol az elárvult szerelemnek rosszabbul áll az ázsiója, mint az orosz valutának Zürichben . . . Ebben a városban, ahol nem győz eléggé résen lenni a férfiember! Esztelenül és hebehurgyán gombolyodik le a sok, egyszeregyre lefokozott élet, csak három törvény lóg arany keretben az élet habzsolóinak az ágya fölött: a pénz, a nagyravágyás és a sexuális éhség. Szemükön a hiúság ellenzője és a szent önzés ébresztő-órája ketyeg a szívük helyén . . . Leélnek húsz évet, harminc évet, ötven évet, kövéren, mosolyogva, vagy ösztövéren, keseredetten, nyomorultan és senki

se töri rajta a fejét: *miért?* És felcseperednek, újraszületnek, sokasodnak, igénybeveszik a rádiót, gőzhajót, a villanyt, mindent, ami az Új-Ember csodálatos ujjai alól termett rettentő kínok és megdicsőült életek árán, de nem firtatják: honnan? *miért!?* Csak a haláltól irtóznak, mert titokzatos és nem alkuszik. A halál az egyetlen, amely nem korrupt, nem panamázik, mert — nem is áll szóba az emberrel . . .

Asszonyom, úgy-e megérti most már, mit jelentett számomra ez a szerelmes asszony? Természetesen azt hiszi, hogy az idill teljes és tökéletes volt? Hiszen magam is azt hittem, mert én mindent nyújtottam annak a nőnek: magamat!

Húsvét vasárnapján, virágzó mimózafák alatt, a tenger végtelenségébe bámulva beszélgettünk arról, hogy ezen a földön minden dolog véges.

— Csak a szerelem végtelen, — tette hozzá hirtelenül.

. . . Néhány hét múlva otthagytott. Nem csalt meg. Őszintén megmondotta, hogy egy másik férfi után vágyakozott és irántam való szerelme, belém vetett hite és rajongása elmúlt. Egyetlen nap alatt. Talán egy fáradt tekintettel vesztettem el és talán egy friss gesztus láncolta a másikhoz. De hát nincs-e feltétlen joga a nőnek, — kérdezheti asszonyom, — hogy mindig szabadon kövesse szívét, kötelez-e a mult valamire? Nem. A szerelem nem a hálának virága. Szeretni lehet gyűlölettel is, de hálából soha. Igen, tudom, így van ez. Mégis

valahányszor arra gondolok, hogy ez az asszony húsvét vasárnapján még boldogságtól ragyogó arccal hallgatta szavaimat és rá néhány héttel már mást szeretett, úgy érzem, nem tudok hinni többé a szerelemben.

. . . De van ennek a történetnek még folytatása is. Évek mulva — Istenem, milyen üresen száguldottak ezek az évek! — egy olasz fürdőhelyen, jóval a szezon után, egymásba botlottunk. A reggelizőben találkoztunk. Ő vett észre. Szinte röpiült felém. Délelőtt együtt sétálgattunk, délután a tengerre mentünk, vitorláztunk, este táncoltunk, pezsgőztünk és aztán . . . megint barátok lettünk. Egyetlenegy éjszakára. És másnap reggel úgy váltunk elegymástól, mint idegenek. Szörnyű volt! Tudja-e asszonyom, hogy az évezredes multú katakombákban oly magasztosan szárnyaló miserere éneke milyen groteszkül hat, ha kivilágított hangversenyteremben halljuk olyanoktól, akiknek semmi közösségük nincsen a hittel. Ilyen szépségétől megfosztott misererezokogott fel bennem azon a reggelen, amikor tőle most már végleg elbúcsúztam. Szinte szöktem. Tőle is, magamtól is.

Sokáig nem tudtam a tükörbe nézni. Idegen arc meredt rám vissza. Cinikus lettem, aki nevet az érzéseken. És lenézi a szentimentális rajongókat. Nincs szerelem, csak az eltérő nemek fizikai megrészegülése. És én „részegeskedni“ többé nem akartam. Mert ama bizonyos reggel óta szörnyen féltem a kijózanodástól. Rettenetes gátlásaim voltak a szerelemmel szemben.

Kínlódtam, vergődtem, — de komoly érzésekre többé nem voltam képes. Persze azért az élet — egy világfi élete — ment a maga útján és ezen az úton megint csak találkoztam az asszonnyal. Ennek az asszonynak is Éva volt a neve.

... Nem találja furcsának Asszonyom, hogy minden nőt, akivel én találkoztam, Évának hívtak?

Nem a szerelem fűzött hozzá. Jól esett együtt lennem vele, mert szép volt, szenvedélyes és én — férfi voltam.

Amikor először találkoztunk, valami előkelő úr barátnője volt. Nagypénzű, szerelmes diplomataé. És ő mindent eldobva és ezért semmit sem kérve, otthagyta a jólétet, a fényt és velem jött. Engem néha szörnyen bántott az önvád. Hitványnak éreztem magamat, lélekrablónak és sokszor közel voltam az őszinte beszédhez. Meg akartam neki mondani, hogy nem vagyok méltó hozzá, ki csupa érzés, szenvedély és szerelem, míg én kihültem és nem is akarom felszítani a magam tüzét. Hízeltgett hiúságomnak, hogy ez a szép asszony, ez a királynői szépség szeret, ragaszkodik hozzám ... de szabad-e elfogadnom szerelmét, nem csalom, nem áltatom-e, nem szenved-e majd nagyon, ha egyszer mégis otthagynom. Ezeket százszor és százszor végiggondoltam és bántott, kínozott a lelkiismeret, különösen, amikor láttam, hogy ez az asszony, amikor ölel, csókol: csupa láng, csupa szenvedély és szomjúsága olt-hatatlan.

És sok-sok töprengés után megérlelődött bennem az elhatározás, hogy az élet minden körülménye között mellette maradok és hűséges barátságommal igyekszem őt azért a szerelemért kárpótolni, amelyet megölt bennem életem két nagy csalódása . . . És közben-közben úgy éreztem, hogy talán csak mély álomba merültek egykori nagy érzéseim és hogy a szívemben szunnyadó szikrákból még felcsaphatnak a szenvedély hatalmas lángjai is . . .

Egyszer azután, éppen ilyen napon, mint amilyen ez a mai nap, csöndesen nyitott be a szobámba. Odaállt az ablakhoz és nézte az alkonyuló eget. Szép júniusi este volt, csupa arany és ragyogás áradt a magasból, a teremtés lehellete, titok, őrzítő csoda, amely ott lángol felettünk, ahová nem ér el a kinyújtott kéz és csak a szemünk mered utána éhes vágyakozón.

— Nézd, lehullott egy csillag! — kiáltotta — kívánj valamit gyorsan és teljesülni fog!

— Látott már ön, kedves asszonyom, csillagot végigfutni az égen? Mint egy égő sikoly szalad a firmamentumon fényesen, dicsően a halálba . . . mert a csillagok is meghalnak, ha letelt az idejük . . . de a csillagok halála szép és dicső . . . az egész világ látja, az egész világ elámul, ha utolsó útjára indul.

— Asszonyom ismeri azt a legendát, hogy nagyon csöndes éjszakákon hallani a csillagok sírását? . . . tán bennünket siratnak . . . ámbár én azt hiszem, nem szeretnek bennünket . . . a tejút fehér bárányai, nem a mi

bárányaink . . . csúnya, mérges folt vagyunk mi a világ-
űrben, véres, veszekedős garázda csillag, melynek há-
tatfordít minden jóízlésű égitest!

Nos, a csillagokról diskuráltunk kedvesemmel . . .

Azt hittem csókra nyújtja az ajkát, amikor felém
hajolt . . . de beszélni kezdett . . . halkan, szinte muzsi-
kálón:

— Egy csokor mimózát hoztam — és búcsúzni jöt-
tem. Hazudhatnék, maga biztosan elhinné. Hiszen
maga olyan jó és olyan naiv, de én azt nem tudom meg-
tenni, én magát nagyon becsülöm, de szeretni — mást
szeretek . . . Ne váljunk el haraggal és még csak nagy
szavakkal sem. Retteneteseek a búcsújelenetek . . .

Nem tudtam egy szót sem szólni. Ő pedig zavarában
vigasztalni kezdett, hogy ilyen ember, mint én, nem
maradhat sokáig egyedül, majd találkozom az igazival
és még boldog leszek.

Csak a szavakat, az üres, élettelen szavakat hallot-
tam. Gondolataim másutt jártak. Az örök törvényen,
amely nem tűr semmi állandóságot, sodorja az embe-
reket örökké, tovább-tovább . . .

... Amikor az uccán megcsapott a friss levegő, gondol-
kodni kezdtem. Íme milyen nagyszerűen megoldódott
a probléma, amely annyit foglalkoztatott és melynek az
utóbbi időben már-már egészen más megoldást szán-
tam . . . de azért mégis örülnöm kellene tulajdonképpen
a váratlan fordultnak . . . Igen . . . örülnöm . . . Oh, va-
lami nagy keserűség ömlött el szívemen . . . Igazán úgy

sem szerettem ezt az asszonyt, most ő szakított, nekem tehát örülnöm kellett. Örülnöm.

Bágyadt letargia lopódzott az ereimbe. Olyan voltam, mintha ravatalon kinyújtózva feküdnék. Összetörtem. És a lehunytt szempillám mögött vibráló szikrákból az „Ő“ fehér bőre sütött rá megdermedt lelkemre.

... Bocsásson meg asszonyom, ez az emlék úgy csavarodik a nyakam köré fojtogatóan, mint requiem tömjénje ... mint a nagy idegen puszták, tengerek sós szirokkója ... ahogy így ülök vértelen szájjal, kínoz a ráemlékezés ... a sárgán izzó villanyláng úgy mered rám, mint a halott ember szeme ...

Nem vagyok-e arra kárhoztatva, hogy örökké rohanjak, vágyak, fantomok után, amelyek, amint elérem őket, köddé válnak és a fantom újból megjelenik, mind messzebb, távolabb, elrabolja nyugalمامat és új rohasra lázít ...

Látja, Asszonyom, ez az én életem nagy átka. Az örök rohanás. A messze célok büszke kitűzése és az elért célok után a fáradt csalódás ... Ne mondja, hogy apró semmiségek voltak, amik kiábrándítottak és fájdalmat okoztak. Lehet. De sohasem az lényeges, mi okozza a fájdalmakat, hanem hogy milyen mélyen ragadja meg lelkünket. Nem haragszom meg azért sem, ha túl érzékenynek mond, csak egyre kérem, ne akarja boncolgatni szavaimat. Bizonyára ismeri a tengeri meduzákat, amelyeket megbámulunk a partról, olyan szépek, szí-

nesek és fürgék, de ha utána nyúlunk és kiemeljük őket a vízből, csak sikamlós, formanélküli, élettelen anyagokat tartunk a kezünkben.

De azért nesajnáljon. Járom a világot, tragikus katasztrófák és végzetes csalódások nélkül. A világot színháznak tartom és az ide-oda botorkáló embereket lámpalázás, hamis pátosszal szavaló színészeknek. Nincs panaszsom, nincs teljesítetlen vágyam. De magának, asszonyom, meggyónom, nekem maga az élet — teljesülhetetlen álom.

... Hull a hó ...

Olyan a föld, mint nehéz beteg fehér dunyha alatt, akire fehér virágokat hullat egy szerető kéz ... A virágok mind sűrűbben hullnak, egymásba kavarognak és a fákon varjak kárognak: kár, kár ... nincs remény, nincs ...

Bolond erővel szakad a hó ... a szél felkap belőle egy-egy óriási marékkal és az uccán botorkálók nyaka közé zúdítja, farsangot játszik velük és ha káromkodnak, füttyel felel ... Nincs ebben semmi poézis, hangulat ... a szánkók csengői a lélekharang sikongását juttatják az eszembe, a város fölött húzó vadmadarak panaszos sikongása, mint éhes gyermekek panaszszűrődik le és a fehérkucsmás uccai lámpák úgy vöröslenek a hómezőben, mint megannyi megtépázott, véres emberszív ...

Nem tudom, hogy van vele ön, Asszonyom, de én szeretem a ködöt ...

Az ablakom elé kívülről finom, habkönnyű, platina-színű függöny ereszkedett . . . furcsa, idegen függöny, mint a keleti mágusok soktitkú varázsselyme, fantasztikus, gomolygó, néha sápadt szellemhez hasonlító, más-kor asszonyi testnek rémlik, hol bohó és tréfás, mint egy vásott gyerkőc, majd haragos, kavargó, mint a felkorbácsolt indulat. Szeszéyes, kiismerhetetlen, mint a sorsunk, asszonyom! Hiába akarom megfogni szóval, könyörgéssel, elszökik, elillan előlem, — akár szerelmes asszonyaim — és csak nedves, nyírkos pára marad a kezemben. Ha megmarkolom ezüstös, csillogó fejét: köd . . .

Asszonyom, ha szerelmi csaták, csalódások után meglátogat a köd, úgy fogadom, mint régi, ritka barátot. Ablakot, ajtót tárok előtte! És a köd játszik velem: ha jókedvű: cirógat, lágy és szeretetreméltó; ha bosszankodik: üt és beletaszít a vak semmibe . . . megtanított sírni és örülni . . . csodálatos szomorúságmagot ültetett belém és egy nagy, mély panaszkutató, melyből, akár-csak a sóhajok völgyéből, csak szállnak, suhannak felfelé a bánatok . . .

Asszonyom, nyakunkon a tél! Már napok óta itt ólálkodott, bujkált nesztelenül a város határában, fekete előőrsei, a varjak, mint megannyi kémlelő repülőgép, keringtek a tornyok, mezők és utak felett, míg aztán most lecsapott hadával, separt, betemetett benünket fehér takarójával a tél . . .

Milyen szépek. Asszonyom, ezek a vakító, fehérén

szállingózó hópihék! De alig érnek a földre... beszívja őket a sár... és ez az ember sorsa is! Fehérek, tiszták odafönn, de ha ideérnek, sár lesz belőlük!

Most finom fehérség borítja a földet... de ezt a szűzies hímport lefújja az első szél, lemossa az első olvasás és a rút szeplők ismét kibújnak a föld szomorú, vén orcáján...

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

CASUS BELLI

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

*A Népszövetség
emlékkönyvébe*

Délután öt óra felé jár az idő. Odakint a szélben vadul kergetőznek a sűrűn hulló hópelyhek és én jókedvűen olvasgatok barátságos, meleg dolgozószobámban.

Ezt a mai délutánt pihenőnapnak szántam.

Lenne elég dolgom, a városban sokféle elintéznivalóm és ha már itthon maradtam, ott a sok kézirat, korrektúra,...de hát nincs kedvem ma munkához. Különben is ünnepnap ez a mai, a Népszövetség megalapításának emlékünnepe, és én — mint lelkes pacifista — nem dolgozom.

Egy klasszikus békerajongónak, William Godwinnak az emberi boldogságról meg az örök békéről írt könyvét olvasom.

Minden során érezni, hogy pap írta. Még hozzá hívő pap, aki meggyőződéssel hirdeti, hogy az emberek boldogságra születtek, hogy a gyermekek és a civilizáción kívül élő emberek nem is rosszak, de a modern államok alkotta törvények és intézmények mesterségesen beleoltják a lelkekbe a kapzsiságot, a hatalomvágyat és mindazokat az indulatokat, amelyek az embert szembeállítják embertársával.

Szobám kissé túlfűtött, kritikai éberségem ellankad és én teljes passzivitással olvasom Godwin könyvét . . .

. . . Azt írja Godwin, hogy nyomban eltűnnék minden gyűlölködés, amint megszűnnék a magántulajdon, annak a kultúrának az eredménye, amely szándékosan választja szét az embereket, különbséget téve ember és ember közt. Ha nem nyomnók el ősi ösztöneinket, amelyekkel a világra jöttünk, az emberek szeretnék egymást és nem lenne közöttük érdekellentét. Mert az emberek jóknak születnek, nem akarják a másét, nem ismerik az önzést, a birtoklás vágyát és ha egyedül a józan ész törvénye uralkodnék, mindenki önként mondana le arról, amire nincsen okvetlenül szüksége és nem állná útját, hogy a javak azokhoz kerülhessenek, akiknek nagyobb szükségük van rájuk . . .

Éppen ezeket a sorokat olvasom, amikor nagy lármával Birike lányom ront a szobába.

Kipirultan, izgatottan.

Gyorsan megkerülte a széket, amelyen ültem és baloldalamon helyezkedett el.

Még nem jutottam hozzá, hogy érdeklődjem szokatlan látogatása okáról, amikor a szobába röptül a másik lányom is, Lujzi. Ő a kisebbik, míg Birike már hatéves.

A berohanás módja, a robaj, a kipirult arcok, rosszat sejtettek velem.

Mindenesetre abbahagytam William Godwin könyvének olvasását, mert úgy éreztem, hogy az örök béke

problémájának megoldása helyett egyelőre a szobámban kell békét teremtenem.

Jobb kezemmel megállítottam Lujzi lányomat, aki mindenáron a baloldalam felé igyekezett. Nem egészen békés szándékkal.

Végignéztem a két lányon.

Birike fején egy kék papírsákó himbálózott, amolyan bohócsapka, amely egy sörgyár remekét hirdette. Lujzi lányom viszont kicsiny kezében tartott ugyanolyan kék csákót, széles gesztusokkal hadonászva vele . . .

— Mi van veletek? — kérdeztem szigorúan.

Lujzi lányom szólalt meg először:

— Birike nem akarja ideadni a sapkát!

Hát ez bizony öreg hiba. Rászóltam tehát Birikére:

— Miért nem adod oda Lujzinak a sapkát?

Birike lányom határozott hangon felelte:

— Mert a sapka az enyém; neki is van sapkája, miért akarja az enyémet?

Beláttam, hogy ebben Birike lányomnak van igaza. Lujzi felé fordultam tehát, szigorú tekintettel:

— Neked is van kék sapkád, miért akarod a Birikéét?

— Azért, mert nekem az a sapka tetszik, — volt a rövid, de nem kevésbé határozott válasz.

Önkéntelenül is Godwin bizonykodása jutott az eszembe, hogy az emberek születésüknél fogva jók és amíg a kultúra meg nem rontja a gyermekek tisztaságát, szívesen hallgatnak az ész-okokra. Elhatároztam

tehát, hogy ezen az alapon fogok igazságot tenni a sapkaharcban. Szigorúan Godwin megállapításai szerint. Ész-okokkal, az igazságra való hivatkozással.

Közben megvizsgáltam a vitás sapkákat. Teljesen egyforma papírsapka mind a kettő.

Azután megállapítottam a tényállást.

A csákókat aznap kapták a gyerekek. Mindegyik azt, amelyik most a birtokában van.

No, itt hamar rendbejövünk! — gondoltam magamban.

— A sapkák egészen egyformák, miért akarod Lujzi, a másikat?

— Azért, mert nekem az jobban tetszik! — volt a rövid és határozott válasz.

— De hiszen a tied éppen olyan!

— Nekem a másik jobban tetszik!

És feleslegesnek tartva az elméleti vitákat, hirtelen ugrással megindította az offenzívát a másik sapka birtokba vételére.

No most rá kell térnem a Godwin-féle ész-okokra és az igazság meggyőző érveire.

— Nézd Lujzi, a két sapka egészen egyforma, te azt kaptad, amelyik a kezeden van. Lásd be, hogy nincs jogod elvenni a másét.

— De nekem az tetszik jobban, — felelte Lujzi makacsul.

No majd, gondoltam, a Godwin-féle belátási teóriát fogom alkalmazni.

— Hallgass rám, Birike, a sapkák teljesen egyformák, cseréld ki a sapkádat a Lujzikáéval.

— Az én sapkámat én kaptam, tehát enyém és ami az enyém, azt nem adom, — hangzott a válasz.

— De te vagy a nagyobbik, az okosabb, már pedig az okosabb enged!

— Ha én mindig csak engedek, akkor mindig neki lesz igaza és akkor mi hasznom van abból, hogy én vagyok az okosabb, — volt a Godwin szerint születésénél fogva altruista és lemondásra hajló gyermek válasza.

— Én meg nem hagylak békében addig, amíg nem adod nekem a sapkádat, mert én a tiédet akarom! — ismételte dacosan a kisebbik.

Ebben a pillanatban az jutott az eszembe, hogy a doktori dolgozatomat a Casus belli jogi természetéről írtam. Tudós professzorom meg volt elégedve a tétel kifejtésével, csak azt kifogásolta, hogy nem sikerült a Casus belli rövid „definícióját“ megadnom. Úgy éreztem, Lujzi lányom pótolta ezt. Avagy lehet-e tömörebben és őszintébben meghatározni a Casus bellit? „Én a tiédet akarom!“

A nagyok, a népek, az államok képesek-e a maguk háborúskodását, hadüzeneteit jobban megindokolni, mint ez a kicsiny gyermek?! Több szóval, ravaszabbul igen, de a lényegyet pontosabban meghatározva, nem!... „Én a tiédet akarom!“

Megálljatok csak, kifogok én rajtatok . . .

Az íróasztalomon feküdt az a kemény tok, amely-

ben William Godwin könyve az emberi boldogságról meg az örök békéről a kiadótól hozzám érkezett.

Kezembe vettem.

— Nézd Birike, ha odaadod a Lujzinak a sapkát, megkapod ezt a szép skatulyát!

Birike lányom, aki előbb még harcra készen védte a sapkáját, rácsapott a könyvtokra.

— Jó, odaadom, kérem a skatulyát!

Csakhoggy ugyanakkor már Lujzi lányom is rácsapott a könyvtokra:

— Nem kell már a sapka, én kérem a skatulyát.

Megindult a kapacitáció.

Megint elővettem az ész-okokat. Birikének megint megmagyaráztam, hogy ő az idősebb, az okosabb, ő volt az, aki nem akarta elcserélni a sapkát, Lujzira pedig rászóltam, hogy ő követelte mindenáron a másik sapkát, most megkapja, legyen vele megelégedve.

Birike hosszasan magyarázni kezdte, miért ragaszkodik a könyvtokhoz.

— Lujzi kérte a sapkámat. Te, apu, mondtad, hogy adjam oda neki, kárpótlásul nekem ígérted a könyvtokot, a szavadat most már nem vonhatod vissza, add ide tehát a tokot.

Hatéves fejével következetesen a tulajdonjog logikus megkonstruálására törekedett. A római jog klaszikusai sem tudták ennél következetesebben a tulajdonjog keletkezésének forrását kutatni.

De Lujzi is következetes maradt. Már tudniillik a

saját logikájához. A másik sapka azért kellett neki, mert azt akarta. De most már a könyvtok kell neki, tehát azt kéri. Kéri, illetőleg követeli ugyanazzal a makacssággal, mint előbb a kék sapkát, amelyet a Birike nem akart neki odaadni, hát most tartsa meg magának . . .

Békítettem, magyaráztam. Hiszen ők jók, szeretik egymást, hiszen testvérek, — van mindenféle játéku, még olyan mozdonyuk is, amely sok kocsit húz maga után és csönget, ha az alagúthoz ér, odakint pedig a hidedgólalkodik és sok-sok gyermeknek nincsen még meleg szobája sem. Nem szép, hogy ilyen patáliát csapnak egy papírsapkáért, meg egy ilyen könyvestokért.

— Birike a nagyobbik, — felelte Lujzi, fittyet hányva fejtegetéseimnek, — neki kellene engednie, de ő semmit sem akar odaadni, ami nekem tetszik; Birike rossz testvér.

— Én vagyok a jó testvér, — felelte a nagyobbik, — de Lujzi mindig azt akarja, ami az enyém és ha én mindig engedek, nem marad semmim se . . .

A háború kitörőben volt. Két haragos szempár vilant egymás felé.

. . . Ebben a pillanatban megszólalt a telefon és én a másik szobában levő készülékhez mentem. Néhány percnyi beszélgetés után visszamentem a dolgozószobámba.

. . . Ott feküdt a földön darabokra tépve a két sapka és összetaposva a könyvtok.

A nagy harchan leverték a gyerekek az íróasztalról

Godwin könyvét is. William Godwin könyvét, melyben az angol pap oly szépen kifejti, hogy csak az iskolai nevelés, a fennálló törvények és a hibás társadalmi intézmények keltik fel az emberben a birtoklás vágyát, de születésénél fogva minden ember jó és eszébe se jut a másét kívánni.

Az eltépett papirossapkák, az elrongyolódott könyvtok és a földre pottyant Godwin-könyv fölött pedig most már megbékélten mosolygott össze a két gyerek, a négyéves Lujzi és a hatéves Biri, akik még nem járnak az iskolába és nem ismerik az önzésre nevelő társadalmi intézményeket. De azért a másik sapkája, amely jobban tetszik, mint az, amelyik az övék, náluk is *Casus belli*... csakúgy, mint a felnőtteknél, ha megkívánják a más házát, földjét, országát...

Országos Széchényi Könyvtár

A FALANSZTERBEN

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Fourier emlékének

K A T E K I Z M U S É S K E R E S K E D E L E M

—B—e—r—n . . . Bern . . . hard . . . Bernhard . .
Bernhard posztói a legjobbak.

A kis Charles a posztókereskedés reklámjain próbálta ki kezdetleges olvasnitudását. Apjái volt az üzlet és ő egész nap ide-oda ténfergett a gyapjuszagú levegőben, a zezzugos boltívekig felnyúló polcok között, amelyek zsúfolva voltak százféle színű, különböző gyártmányú és minőségű posztóvégekkel.

— Tehát — ismételte magában a kis Charles — Bernhard posztói a legjobbak . . . és azok között a legszébb — tette hozzá gondolatban — az a gyönyörű világoskék színű posztó, amelyik a legalsó polcon fekszik.

A kis Charles akár órákhosszat elnézte volna ezt a szövetet, amely a nap ráeső fényében a legkülönbözőbb színárnyalatokat játszott.

— Istenem, ha én ebből a kék posztóból egy kabátot kaphatnék! — gondolta magában, miközben na-

gyokat sóhajtott, — egy kihajtós, nagyfiús kabátot, fényes, cifra aranygombokkal... Istenem, de jó volna...!

És miután ezt így elgondolta, nagy szorgalommal tanulta a katekizmust, hogy jó legyen a bizonyítványa... olyan jó, hogy apja örüljön, jókedvű legyen... és akkor... igen akkor... katonásan kihúzza magát és megkéri apját, csináltasson neki abból a világoskék posztóból egy aranygombos kabátot.

A gyermekek, ha valamit nagyon akarnak, el is érik azt. Különösen, ha a gyermek olyan jófejű, szorgalmas, mint a kis Charles. A vizsga után boldogan, kiüllesztett mellel sietett haza az iskolából, volt is rá oka: bizonyítványa csupa kitűnő volt, a magaviselet rovatába pedig a szépenhangzó „példás“ jegy volt beírva.

Fourier úr — Charles apja — nagyon boldog volt és ezt nem is titkolta.

— Derék fiú vagy, nagy örömet szereztél nekem, kérj valamit, hogy én is örömet szerezzek neked.

Charles arca felragyogott. Hiszen éppen erre vágyott.

— Apám, egy kihajtós kabátot szeretnék, csillogó aranygombokkal, tudod, abból a szép égszínkék posztóból, amelyik lent fekszik a legalsó polcon.

Fourier úr jókedvűen barackot nyomott fia fejébűjára.

— Rendben van, kapsz egy szép kabátot, úgy, ahogy szeretnéd, nagyosan és fényes aranygombokkal, — de már a posztó kiválasztását bízod jó apádra, ki a posztók-

hoz mégis csak jobban ért, mint te . . . de azért, hogy tanulj, megmondom: azok a posztók az alsó három polcon Bernhard-féle áruk és a Bernhard-posztók nem jók, mert hamar kopnak és a nap egy-kettőre kiszívja a színüket. Egy olyan jó tanuló, mint te, megérdemli a finomabb posztót is.

Charles elszontyolodott. Hiszen neki ép az a kék posztó tetszett a legjobban, a legalsó polcon, abból szeretett volna kabátot, és az sem ment a fejébe, hogyan lehet az a posztó rossz, amikor a kirakatban lévő táblákon az áll, hogy: a Bernhard-posztók a legjobbak...

Meg akarta kérdezni atyját, de nyíltott a boltajtó, vevő jött az üzletbe. Egy természetes vidéki asszonyosság, aki sokféle szövetet rakatott maga elé.

— Ebből vegyen, Madame! — hallotta Charles a segédjüket — ez a gyönyörű világoskék színű posztó üzletünk dísze, nézze a felírását: eredeti Bernhard-féle gyártmány, a francia szövőipar mestermunkája, kitűnő szövet, a színe nem mindennapi, a minősége pedig a legjobb, amit a szövőipar ma produkálhat . . . biztosítom, meg lesz vele elégedve, elszakíthatatlan. a színe tartós . . .

Csodálkozva figyelt fel ezekre a szavakra Charles... Hiszen ez ugyanaz a szövet, amelyből neki nem akartak kabátot csináltatni. És most azt mondják ennek a néninek, hogy ez a legjobb szövet. Bizonyára tévedés van a dologban és úgy érezte, kötelessége, hogy a segédet figyelmeztesse.

— Apa azt mondta nekem, hogy ez a szövet nem jó, mert gyorsan kopik, a nap egy-kettőre kiszívja a színt és hogy a jó szövetek fent vannak a harmadik és negyedik polcon.

...A kis Charles ezért a közbelépéséért nagyon kikapott, mert a vevő bizalmatlanná vált és elment anélkül, hogy vásárolt volna.

Anyja csendesen megmagyarázta a zokogó gyermeknek, hogy a kereskedő nem mondhatja meg mindig az igazat, mert a jó kereskedőnek ügyesnek kell lennie és azt kell eladnia, amin a legtöbbet keres, hiszen abból él és ugyan ki venné meg a Bernhard-féle szöveteket, — amelyeken nagyobb haszon van, mint a többi gyárosok posztóin, — ha a vevőknek őszintén megmondanák, hogy a Bernhard-féle posztók gyorsan kopnak és színüket a nap hamar kiszívja.

— Jegyezd meg, fiam, — fejezte be a tanítást anyja, — hogy a kereskedőnek minden portékát dicsérnie kell, de különösen azt, amelyet el akar adni.

Charles csalódottan hallgatta ezeket a szavakat.

— De hiszen anyám, ez hazugság és én a katekizmusban azt tanultam, hogy hazudni sohasem szabad...

— A kereskedelem az más, — felelte anyja és másra terelte a beszédet. Charles azonban nem felejtette el, este sokáig nem tudott elaludni és gyermeki lelkében harag támadt a kereskedelem ellen, amelyről nem tudta pontosan, hogy micsoda, de azt határozottan érezte, hogy ő nem tudna kereskedő lenni soha.

POLGÁR ÉS NEMES

A katonai mérnökiskola épülete előtt a türelmetlen ifjak nagy tömege várakozott. A tömegben két egyforma magasságú, egykorú ifjú beszélgetett egymással.

Az egyik egy normandiai kurtanemes fia, Jacques de Tissaut, a másik meg Charles Fourier, a posztókereskedő gyermeke.

Charles elmondotta, hogy atyja azt szerette volna, ha a kereskedői pályára megy és majd egyszer átveszi a posztókereskedés vezetését, de ő kereken kijelentette, hogy gyűlöli a kereskedelmet és nem lesz kereskedő soha. Ezután egy lyoni bankba helyezték el. Később megtudta, hogy ezt azért tette atyja, mert titokban remélte, hogy a bankári pályán idővel megbarátkozik a kereskedelemmel. Csakhogy rosszul számított, mert Charles hamar rájött, hogy a két foglalkozás rokon egymással és a bankári pályától is elfordult. Hiszen látta, hogy ezen a pályán sem szabad leplezetlenül megmondani mindig az igazságot, márpedig ő azt, amit igaznak tart, elhallgatni nem tudja. Elhatározta, hogy mérnök lesz. Annak nem kell vevőkkel tárgyalnia, a mérnök számokkal dolgozik, a számok pedig nem hazudnak, nem csálnak és nem túriks, hogy velük csaljanak. Megfogalmazta kérvényét, leírta, hogy sokat foglalkozott a híres geográfusok és matemati-

kusok műveivel, szenvedélyesen szereti a reális tudományok problémáit és iskoláit eddig kitüntetéssel végezte. Most várja kérvényére a választ. Reméli, hogy már holnap megkezdheti tanulmányait és néhány év múlva mérnök lesz.

Barátja is elmondta a maga élettörténetét. Tanulni sohasem szeretett, a bizonyítványai nem is a legjobbak. A mérnöki pályához kedve nincsen, de a szülei követték, hogy erre a pályára lépjen és a katonai vezetés alatt működő mérnöki iskolába iratkozzék be, mert az úri foglalkozás. Ha nem vennék fel az iskolába, nem nagyon bánná, de erre nem igen számít, mert ezredes nagybátyja személyesen adta át kérvényét az iskola katonai parancsnokának, aki megígérte, hogy kérését teljesíti.

Delet harangoztak, amikor a várakozó ifjakat sorjában beengedték az iskolába. Harmadiknak Fourier ment be.

Néhány perc múlva már jött is vissza. Könnyes szemekkel.

— Nos? — kérdezte rosszat sejtve barátja . . .

Fourier szó nélkül nyújtotta át az írást, amelyben közölték vele, hogy nem vették fel az iskola hallgatói közé és előszóval — tette hozzá Charles — megértették vele, hogy főleg azért nem, mert polgári származású.

De Tissaut bosszankodva csóválta a fejét.

— Hallod-e, Charles pajtás, van nekem egy püspök

nagybátyám, aki engem nagyon szeret, beszélek vele... ha ő szólna az érdekedben, talán mégis felvennének.

Fourier hirtelen közbevágott:

— Köszönöm, de nem akarok az ablakon át bejutni oda, ahonnan az ajtón kidobtak. Tudomásul veszem, hogy aki polgári származású, az nem lehet katona, még katonai mérnök sem . . . de én megmutatom, hogy a polgár is tud olyan becsületes lenni, mint aki nemesnek született.

3.

A MARSEILLEI RIZS

Fourier egy kereskedelmi hajón vállalt szolgálatot. Élvezte a nyílt tengeren való vándorlást, a folyton változó vidékeket, a más és más világot, a különböző kikötők nyüzsgő életét és boldogan állapította meg, hogy jól választott. Meg volt elégedve foglalkozásával.

Egy meleg nyári napon hajója Marseilleben kötött ki. Sok hónap óta távol volt Franciaországtól. Keletről jöttek, nagy rizsrakománnyal. A kikötőben ekkor már sok hasonló hajó volt, amelyek szintén rizst hoztak Japánból. Marseille rég nem látott annyi rizst, mint amennyi ezúttal a marseillei tengeröböl vizén ringó hajókban feküdt.

— Micsoda jólét lesz ezen a vidéken és talán egész Franciaországban! — gondolta magában Fourier —

hisz a rizs nagyon tápláló eledel és az a sok millió szegény, aki nem tud magának húst és kenyeret vásárolni, mert drága, most jóllakhat rizzsel. Fourier boldog volt, megelégedett, mert úgy érezte, hogy, ha párányi mértékben is, de ő is hozzájárult ahhoz, hogy az emberek valamivel jobb helyzetbe juthassanak. Este felé a fedélzeten állott, nézte a hullámverést, amikor egyszerre a következő párbeszéd ütötte meg a fülét:

— Meglátjátok, hamar híre megy a városban, hogy mennyi rizs érkezett a kikötőbe és akkor végünk van. A rizs ára akkorát fog zuhanni, hogy semmi hasznunk sem lesz a szállítmányon.

— Még nincs minden elveszve, — mondotta egy másik férfi, — csak az a fontos, hogy gyorsan cselekedjünk. Még ma éjjel süllyesszük a tengerbe valamennyi rizsrakomány felét, mindegyik hajóról a tengerbe öntjük pontosan a felét annak, amennyivel érkezett. A nagy rizskínálat ezzel nyomban megszűnik és meglátjátok, a rizsárak nemcsak hogy nem fognak esni, hanem ellenkezőleg, emelkednek, ha ügyesek leszünk és kihasználjuk a helyzetet . . .

Fourier szíve összeszorult a keserűségtől, amikor ezt a beszélgetést hallotta. Eleinte meg sem értette. Talán hallucinált?! Hiszen annyi éhes száj remegve lesi az olcsó élelmet, a kikötőben munka és kereset nélkül ódöngenek a munkások és mégis a tengerbe süllyeszti a rizst, csak azért, hogy néhány hajósnak nagyobb legyen a nyeresége? Hát nem volna az is nye-

reség, ha kevesebb éhes ember ődöngene az uccán és vetne gyűlölködő pillantásokat a gazdagok palotái felé?

Dehát neki nem volt szava a hajósok között. Csak annyit tehetett, hogy nem vett részt abban a munkában, melyhez még az éjjel hozzáfogtak.

Otthagyta állását. Inkább nélkülözni fog maga is, de nem követ el ilyen csúnya bűnt embertársai ellen. Azok ellen, akiknek nincsen pénzük húsrá és kenyérre, akik éheznek és olyan boldogok lennének, ha megkapnák azt a rizst, melyet most a tengerbe öntenek.

4.

A FRANCIA FORRADALOM

Amikor a forradalom szele végigviharzott Franciaországon, boldog volt. Kipirult arccal hallgatta a Marseillaise pattogó ritmusát, amely rohamra hívta a szabadság híveit a zsarnokság ellen. Hitt abban, hogy a forradalom megteremti azt a társadalmi rendet, amely az igazságon épül fel . . . Nem szabad majd hazudnia a kereskedőnek csak azért, hogy többet keressen; azok, akik a földrajzot, számtant szeretik, szabadon mehetnek a mérnöki pályára akkor is, ha polgári családból származnak és nem szabad majd tengerbe dobni az élelmet csak azért, hogy nagyobb legyen egyesek profitja.

Látta csírázni, sarjadni az eszméket, ott volt azok

között, akik előkészítették a nagy megmozdulást. Valamennyi baj megjavulását várta a forradalomtól. Azt remélte, hogy nemcsak vége lesz minden csalásnak, hanem olyan harmónia lesz úrrá a földön, hogy nem lesz többé egyetlen boldogtalan, könnyező ember sem. Különösen sokat ábrándozott a harmóniáról, mert meg volt győződve, hogy az emberek között a széthúzás okozza a legnagyobb bajokat és az, hogy nem nekik való munkát kell végezniök.

Az új társadalom egyforma jogú emberek szabad egyesülése lesz, amelyben mindenki jól érzi magát, mint ahogy a szülői házban boldogok a gyermekek.

Mit bánja ő a maga egyéni kis bajait, amelyek bizony egyre szaporodtak! Mit törődik ő most azzal, hogy kis vagyonkája, az a 80.000 livre, amelyet atyjától örökölt, jól van-e befektetve, vagy sem!

Barátja, De Tissaut, akivel ezekben az időkben is gyakran találkozott, egyre figyelmeztette, hogy a pénz rohamosan értéktelenedik, gondolnia kell jövőjére és pénzéért házat vagy földet kellene vennie, minthogy ezek nem vesztik el értéküket. Nem érdekelték ezek az apróságok. Majd, ha a forradalom befejeződik, minden jó lesz!

Annál lázasabban tett-vett barátja, aki a forradalom kitörése után otthagya a katonai pályát és nemesi előnevét (az áruló „De“-vel együtt) nagyhirtelen a sutba dobva, kereskedelmi üzletekkel kezdett foglalkozni. Ebben az időben az élelmiszerek napról-napra drágul-

tak, a pénz értéke folyton esett. Az élelmes Tissaut mindenütt ott volt és mindenből hasznót húzott. Mindenféle élelmiszert vásárolt, felhalmozta és akkor adta el, amikor már sokkal többet kapott érte, mint amennyibe került. Pénzt pedig nem tartott, — sem készpénzt, sem bankbetéteket, — mert látta, hogy egyre nyomják a papírbankókat.

Fourier iránt változatlanul igaz barátságot érzett. Szerette ezt a szerény, egyenes gondolkodású embert, készséggel lett volna segítségére, hogy átmentse kis vagyongáját, de Fourier nem hallgatott tanácsaira. Bízott abban, hogy ha majd a forradalmi salak leülleszik, elmúlnak a bajok, a forradalom igazi eredményei diadalmaskodnak és az elméleti szépségek átplántálódnak a valóságba is.

Csakhogy egyelőre minden máskép történt.

A javulás nem akart bekövetkezni. Sőt, a helyzet napról-napra rosszabbodott. Az emberek megélhetése mind nehezebbé vált. Akiknek azelőtt nem volt kényerük, most is éheztek, sőt a polgárok is elvesztették vagyonukat, keresetüket.

Fourier lassanként belátta, hogy az a véres borzalom, amit forradalomnak neveznek, nem fogja a társadalomnak azt a változását meghozni, amelyre ő vágyott.

Amikor egy napon a gazdag Tissaut irodájában erről a kérdésről beszélgettek és Jacques a maga jóindulatú modorában szemrehányást tett barátjának él-

hetetlenségéért, amellyel elmulasztotta a jó alkalmat, hogy legalább atyai örökségét átmentse az inflációs idők viszontagságaiból, Fourier bágyadtan mosolygott:

— Tévedsz barátom, ha azt hiszed, hogy az bánt, hogy szegény lettem. Sokkal jobban fáj nekem az a rettenetes csalódás, amely kiábrándított a forradalomból, abból a gondolatból, hogy fegyverrel lehet segíteni az emberiségen. Rájöttem, hogy az állam politikai szervezetének megváltoztatása nem szüntetheti meg a bajokat. Az emberek felfogásának kell megváltoznia, tulajdonképpen magának az életnek, érted: az egész életnek kell átalakulnia, hogy ne az erőszak, a kényszer irányítsa az emberek cselekedeteit, hanem a belátás, és ne a társadalmi fegyelem tartsa őket össze, hanem valami közös eszme, melynek szeretetében valamenynyien egyesülnek. Mától kezdve minden időmet arra fordítom, hogy az emberek érzésvilágának alakulását tanulmányozzam, mert lehetetlen, hogy ne lenne abban valami törvényszerűség . . . és ha ezt megtaláljuk, irányítani is tudjuk! A mult historikusaiból, társadalomjavítóiból pedig kiábrándultam. A királyokat és császárokat hiába taszítják le a trónról, hiába zavarják el a régi urakat, akik helyükbe jönnek, azok sem lesznek jobbak. Belülről kell a reformnak jönnie, az embert magát kell jobbá tenni, hogy ne legyen szükség a zsarnokokra és urakra, hogy egymás mellett békésen megférjen mindenki.

ÖSZTÖNÖK ÉS VONZALMAK

... Az élet csupa mozgásból áll. Minden, ami él: mozog. És minden, ami mozog: él. Az élet törvényei tehát: a mozgás törvényei... — írta Fourier egy este padlásszobájában jegyzetkönyvébe.... — Ha az élet törvényeit meg akarjuk ismerni, bontsuk szét az életet mozgásaira és állapítsuk meg ezeknek a mozgásoknak törvényeit.

Kezére hajolt és úgy gondolkodott.

... Négy főmozgása van a világegyetemnek, az animalis, az organikus, a materiális és a szociális mozgások. Ezeknek a mozgásoknak az összhangja teszi az emberi társadalom harmóniáját és ha ezek a mozgások híjával vannak az összhangnak, az emberi boldogsághoz szükséges életharmónia is hiányzik. A feladat tehát, amely előttünk áll, világos: amint Newton megtalálta az anyagok vonzásának törvényeit, úgy kell megtalálnunk a lelki élet vonzásának törvényeit is. Miért boldogtalanok az emberek? Mert hiányzik életükből a harmónia. De miért van ez így, hiszen a természetben mindenütt a harmónia uralkodik.

Fourier felállt. Izgatottan járt fel s alá. Érezte, hogy közeljutott az élet nagy problémájának magvához.

... Az egyéni ösztönöket Isten oltotta belénk. Ezek az ösztönök tehát rosszak nem lehetnek. Csakhogy az

emberek olyan törvényeket hoznak, amelyek elnyomják az ösztönöket. Úgy cselekszenek, mint azok, akik a patak csendes vizét elzárják; persze, hogy a feltartóztatott víz megduzzadva keresztültöri a gátat, vagy más medret ás és útjában rombol, pusztít . . .

Fourier egy pillanatra letette tollát és arcát kezébe temette, hogy gondolatait rendezgesse.

— A legáltalánosabb ösztön, — mondta önmagának, — a boldogságra való törekvés. Ez kétségtelen. Hiszen a természet minden teremtményében él ez az ösztön. Nincsen olyan élőlény, mely ne arra törekednék, hogy boldog legyen. Ez az ösztön kapcsolódik a második legfontosabb ösztönhöz: a társulás ösztönéhez. Ez az ösztön már nem található meg minden élőlélynél. De maga az ember társaslény. Boldogságához szükséges, hogy megtalálja párját, akit szeret, hogy megossza örömet barátaival, akikhez vonzódik. Ám az ember a változatosságot is szereti és munkáját könnyebbé teszi, ha lelkesedés hevíti. Azok között, akik egymás mellett dolgoznak, versengés folyik.

Fouriert ez a megállapítás különös izgalomba hozta.

— Pedig biztosan így van ez! — mondotta magában. — A versengés ösztöne az embernél igen nagy szerepet játszik. Helyesen kiaknázva a társadalmi munka legfőbb hajtóereje lehet és a lelkesedés ösztönével együtt a legnagyobb dolgokat képes végrehajtani, de ha a versengés hamis mederbe vezeti az emberi energiát és a lelkesedés is mesterségesen fűtött, alkotás helyett rom-

bolás az eredménye. A változatossági ösztön, mint öntudatlan, kormányozhatatlan vágy nyilatkozik meg, mely időről-időre megszállja az embert és arra kényszeríti, hogy ide-oda csapongjon, mint a pillangó, mely a mézért az egyik virágról a másikra száll. . . . A társadalom egyre a hűséget, a megszokotthoz való ragaszkodást dícséri, holott az ember csak természetes ösztöne megtagadásával tud állandóan hű lenni és lényéhez hozzátartozik a változatosságra való törekvés. Már pedig a legnagyobbat akkor vétkezünk, ha legbensőbb énünkkel jutunk összeütközésbe, ha önmagunkkal élünk diszharmóniában . . . Plato, Morus, Campanella, mind mellőzték ezt a szempontot. Nem is sikerült egyikük elgondolása sem, mert az embertől megtagadták azt a szabadságot, hogy pillangó-ösztönét is kiélje.

Idáig jutott elmélkedésében, amikor hangos köszöntéssel belépett Jacques barátja.

— Azonnal hagyd abba a firkálást, öltözz át, vedd fel a legjobb ruhádat és jer velünk. Kirándulunk.

Fourier szabadkozott, de barátja letorkolta:

— Ügylátszik, te nem vetted észre, hogy tavasz van! És elfelejtet, hogy még fiatal vagy . . .

Fourier mentegetőzött.

— Igazad van, valamicskét törődnöm kellene egészségemmel, sétálnom kellene, de sajnos, a munka nem hagy . . .

Jacques gorombán mordult rá:

— Hagyd a pokolba titokzatos munkádat, hidd el,

nélküled is fenn fog állni ez a világ még néhány esztendeig és kettőnknek ez elég. A fiaink rendezzék be majd életüket úgy, ahogy nekik tetszik.

Fourier tiltakozni próbált, de Tissaut valósággal rákiáltott:

— Meg kellene már nősülnöd, pajtás!

— Nősülni? Nem nekem való a mai házasság. Társadalmunk legbetegebb intézménye! Mert nézd, mit kíván az asszony a férjétől? Hogy apja legyen utódainak, eltartója családjának és egyúttal szórakoztató barát is. Gondolod, mindezt megtalálhatja ugyanegy férfin? Mi biztosítja, hogy a házasság élő kapocs marad férfi és nő között egy egész életen át?

— Ahá! Szóval te a több . . .

— Az új társadalomban más lesz a házasság, mint most. Nem összeláncolt rabszolgák lesznek a férfi és a nő, hanem egyenlő szabad-emberpár, akiknek természetes joguk lesz hozzá, hogy más nőt, illetve más férfit is szeressenek „hites“ párjukon kívül, mert nem eszköz lesz a házasság, hogy az állam a maga céljait elérje, hanem a házasság az ember öncélja lesz, boldogságforrás, harmónia.

— Ejha! ez egészen kellemes lesz — tréfálózott Tissaut — és mikor jön el ez az aranykor, öregem?

Fourier elmélázott:

— Te mókának veszed szavaimat, pedig én komolyan hiszek ebben az aranykorban. A fejlődés, sajnos, lassú, de az első kísérletek napja közeledik. —

Hirtelen vállon ragadta barátját — te, mit szólsz hozzá, levelet írok Owen Richárdnak és Saint-Simonnak!

— Csak írj, barátom! De ha nem vagyok indiszkrét, mondd meg nekem, kik ezek az urak?

Fourier felvilágosította barátját a két utópista személyéről:

— Előttük fogom megvilágítani falanszteremet! Mert falanszternek nevezem rendszeremet, mint Nagy Sándor, aki híres falanszaival győzte le a régimódi katonai csapatokat . . . És úgy-e tudod, hogy egy-egy falansz kisebb számú, összeszokott harcosból állott, akik azonban a többi ilyen hadállással harmónikusan összeműködtek. Én is ilyen harmónikusan együttműködő csapatokra bontom a társadalmat . . . És amint Nagy Sándor győzött az ő falanszaival, úgy fogok én is győzni az enyéimmal!

6.

A FALANSZTER

Fourier úgy érezte, hogy gondolatai megérettnek arra, hogy kilépjen velük a nyilvánosságra. Íróasztalához ült és levelet írt.

„Talán nem vagyok elbizakodott, ha azt hiszem, ismeri írásaimat és így azt a felfogásomat is, hogy az emberek nemcsak azért boldogtalanok, mert egymással állnak hadilábon, hanem azért is, mert harcot vívnak ennenmagukkal is. Egyemással a legszélsőségesebb nyo-

mor állítja őket szembe és enmagukkal azért hasonlónak meg, mert minduntalan el kell fojtaniok természetes, istenadta ösztöneiket, melyek harsogva követelik jogaikat. Ennek a kettős harcnak szenvedéseiért vajmi kevésbé kárpótolja őket vezéreiknek az a vígasztalása, hogy szabadságban és itt-ott alkotmányos kormányzás alatt élnek. Mert miféle szabadság az, amely százezreknek még olyan munka vállalását sem teszi elkerülhetővé, melyhez különben hajlamaiknál fogva semmi kedvük nincsen? És vajjon az éhezőt kárpótolja-e gyomra korgásáért, hogy olvashatja az alkotmányt? A nagy tömeg számára a szabadság, ha nincs megélhetése, legalább minimális jövedelemmel biztosítva, nem egyéb, mint az éhenhalás szabadsága! Éhenpusztulhat, amikor akar, nem akadályozza meg benne senki! A szabadságnak csak akkor van értéke, ha az embernek van benne kenyere. Ezt a minimumot azonban a mai civilizáció nem biztosítja számára!

— Azt a szervezetet, melyben nincsen éhező, falansztereimmal én fogom megteremteni! Mert ezekben nem lesz éhező és így a szabadság, amely a mostani viszonyok között nem egyéb, mint kova, melyből ügyes népbolondítók könnyen csiholhatják ki a lázadás, a forradalom tüzét, igazi hivatását fogja betölteni: szárnyakat ad az embereknek, felszabadítja a rög rabszolgasága alól és az ég felé emeli.

— Mert ha — amint hiszem és remélem — olvasta fejtegetéseimet, tudni fogja, hogy falanszteremben a

szabadság a munkamegválasztás szabadságát jelenti. Mindenki azt a munkát végzi, melyhez ösztönei, hajlamai húzzák — és eredményéből annyi részt kap, amennyivel kitermeléséhez munkájával, illetőleg tőkéjével, vagy tőkéjével és munkájával együtt hozzájárult. De éhező nem lesz, mert a falanszter kapuja mindenki előtt nyitva fog állani. Nyitva műhelyeivel, ragyogó ebédlőivel és konyháival, nyitva egészséges hálóival, műtermeivel, laboratóriumaival, szórakoztató helyiségeivel és mindazzal, amire az embernek szüksége van, hogy testileg erős, lelkileg harmonikus polgárává alakuljon országának és az egész világnak . . . Bármilyen ellentétes vérmérsékletű, jellemű és gondolkodású egyének kerülnek is egymás mellé egy-egy falanszter hatalmas épületében, nem kerülnek egymással szembe, mert egyetlen nagy, közös harmóniában egyesíti őket annak a munkának szeretete, melyet a többi közül, mint ösztöneiknek megfelelőt, kiválasztottak maguknak. Megismerkednek ugyan, kora gyermekségtől kezdve, a munkának minden fajtájával, de életük hivatásának csak azt választják, melyet akkor is szívesen végeznének, ha nem jelentene számukra egyúttal jövedelmet és megélhetést is.

— Ám a munka nemcsak azért nem lesz a falanszter lakójának terhére, mert megfelel ösztöneinek, hanem azért sem, mert mindössze két órára köti le. Két óráig tart majd ugyanis egy-egy gyűlés, — ahogy én a falanszter munkaidejét nevezem, — azután egy másik mű-

helybe megy, abba, amelyikbe akarja, abba, amelyiknek munkája érdekli, abba, amelyikbe a szíve, vagy a kíváncsisága húzza. És ha az egyik nap egyik sorozatnak vagy csoportnak műhelyeiben foglalatoskodott, másnap azokét látogatja végig, melyek mind összetételük, mind a bennük végzett munka tekintetében teljesen elütnek az előbbiektől.

— Milyen más világ lesz ez, mint a mostani, melyben a gyár, a műhely: a munkás börtöne! Reggeltől estig leköti. Fáradtan fogadja reggel magába és mint emberroncsot bocsátja ki este. Hogy aztán hazatámo-lyogjon a sötét oduba, ahol fáradtságtól koravén aszszony és egy csomó, a rossz levegőtől sápadt gyermek fogadja! Egyetlen szürke tónus egész élete! Semmiszín, semmi változatosság... Míg falanszteremben nemcsak a munka varázslódik az élvezetek ki nem apadó forrásává, hanem kívüle is bővelkedik mindabban, ami az elmét gondolkodásra serkenti, ami a lelket felüdíti, megtermékenyíti, mindabban, amit a mai társadalomban csak a jómódúaknak és a gazdagoknak nyújt a művészet, a tudomány, a színház, a hangverseny, a színeknek és a hangoknak ezer változatú harmóniája!

— A falanszterben senki sem rabszolgája sem külső, sem belső hatalmaknak. Minthogy az együttműködés, a munkára való társulás, a közvetítő kereskedelem kizárása mindent rendkívül olcsóvá tesz, az, aki csak munkaerejét és munkakedvét hozza a falanszterbe, éppen úgy hozzáférhet az élet élvezeteihez, mint a mai

társadalom gazdagja!... Egy-egy falanszter 1800—2000 lakójának, vagy mondjuk 400 családjának nem lesz szüksége négyszáz konyhára, hanem legfeljebb négy-ötre és a megtakarított összegen a legdrágább ételeket és legfínomabb csemegéket tudja a minimumra redukálódott személyzet előállítani. És ebből a sok jóból még a falanszter négy-öt osztályának legutolsója is bőven kiveheti részét. Mert a falanszter a maga lakóit vagyonuk szerint osztályokba sorozza ugyan, — de mindegyik számára hozzáférhetővé teszi az élet szépségeit. Hogy mire valók akkor az osztályok? Arra, hogy a falanszter harmóniában maradjon az ősalkotóval: a természettel. És a természet nem ismer egyenlőséget. Egyik lényét erősebbnek teremti, a másikat gyengébbnek, az egyiket eszesebbnek, a másikat együgyűbbnek — de valamennyi elé odatárja táplálékát, valamennyi elé: szépségeit, színeit és erdő-mező illatát és muzsikáját! Nem az egyenlőségre, hanem a vonzás törvényeinek fundamentumára építi fel a falanszter a maga hatalmas épületét. *A falanszter nem az egyenlő, hanem a boldog embert akarja.* A falanszter harmóniában akar maradni a természettel, hogy az ember harmóniában éljen önmagával. A falanszternek nem az a célja, hogy elnyomja az ösztönöket, hanem hogy azokat a virágokat bimbóztassa ki — és azokat a gyümölcsöket érlelje ki belőlük, melyek majdan az egész közösséget gyönyörködtetik és az egész közösséget táplálják! Amit az Isten plántált az emberbe, az nem lehet rossz, hir-

deti a falanszter! . . . Minden ösztön jó, csak helyes irányba kell fejleszteni. A bűnt nem a természet, hanem az ember találta ki! Az élvezetvágy: hatalmas alkotásoknak válhatik ösztönzőjévé, ha nem fajul kicsapongássá, — ellenben bizonyosan eltévelyedésekre vezet, ha elfojtják. A falanszter szervezetében nem fejlődhetnek se dőzsölők, se aszkéták! A falanszter megadja a testnek, ami a testé, és a léleknek, ami a léleké! A mai társadalomban a szerelem szembe kerül az ambícióval, a szülői érzés a barátsággal, mert mindegyik az egész embert le akarja foglalni magának! És így harcol a többi ösztön is egymással. Ez a harc szülte az erkölcs törvénykönyvét, mely azt követeli, hogy az ember nyomja el ösztöneit. Ezzel szemben a falanszternek az a célja, hogy az ösztönöket olyan gépszerkezetekké alakítsa át, melyekben a kerekek egymásba fogódkodnak, harmonikusan együtt forognak, anélkül, hogy valamelyiket ki kellene kapcsolni! És hogy érhető el ez a cél? Úgy, hogy minden egyén a maga külön érdekeit követve, egyúttal a közösséget is szolgálja! A falanszter, a vonzás elméletének alapján, minden ösztönt hasznossá fejleszt, hasznossá azzal, hogy az embert boldoggá és így boldogítóvá teszi. Mert mi a boldogság? Az ösztönök teljes kielégítése! Minden elfojtott ösztön — olyan érzést idéz elő bennünk, mint az el nem oltott szomjúság, mint a le nem csillapított éhség: képtelenné tesz a munkára, lázít, ingerel és szárnyát szegi lelkünknek! A falanszter mindenki számára

hozzáférhetővé teszi az élvezeteket — és nem hagyja figyelmen kívül az ember pillangó-ösztönét, a változatosságra való szomjúságát sem! A falanszter lakója sokféle ízzel csillapíthatja szomjúságát és éhségét. Sokféle bor és ritka falat ízével az asztal mellett és sokféle csók ízével a „szerelem udvaraiban“. A falanszter teli van színekkel, teli van muzsikával... A falanszterben nem egyhangú a munka, nem egyhangú a szerelem. Az egyik felemel, a másik szárnyakat ad, mindkettő gyönyörűségek forrása! Hogy a falanszterben mint finomul a legnyersebb foglalkozás is méltóvá az emberhez, hogy az úgynevezett rossz hajlamok mint válnak jót teremtő erőkké, hogy a mai bűnök mint nemesednek a jövő erényeivé és főképp, hogy a ma fogyatékos gyermekét hogyan fejleszti társadalmi rendszerem a holnap tökéletes emberévé, annak megmagyarázására ennek a levélnek keretében nincsen elegendő helyem, de ha elveimet és gondolataimat helyesli és megvalósításukra hajlandó segítséget nyújtani, bővebb kifejtésükre személyesen is szívesen állok rendelkezésére...”

Fourier befejezte levelét. Azután mégegyszer lemasolta. Az egyiket Owennek küldte el, a másikat honfitársának, Saint-Simonnak.

És várt... Bizonyára örömmel csatlakoznak eszméjéhez és részt kérnek a munkából.

Hetek multak el. Aztán hónapok. Válasz egyik helyről sem jött. Újból írt. Aztán mégegyszer. Végre megkapta a válaszokat.

Owen csak ennyit írt: „Füst, füst . . . Az én épü-
tem a valóság kemény köveiből épül . . . Ha munkához
van kedve, jöjjön és segítsen őket egymásra rakni...”

Saint-Simon ezt írta: „Ön az álmok országában jár.
És én ébren vagyok. Így ott nem találkozhatunk. Ha
felébred: szívesen látom . . . De ha jobb szereti az ál-
mokat, én nem fogom zavarni.”

Fourier elkeseredetten borult íróasztalára. Mit te-
gyen most? Egyedül, magára hagyatva? Honnan vegyen
pénzt, hogy megalkossa az első falansztert? Mert hisz
csak az első ad gondot! Ha meglesz az első, az majd
felébreszti a világ lelkiismeretét és legyőzi a régi tár-
sadalmi rendet. Mint ahogy Nagy Fülöp falanx-had-
serege legyőzte a régi hadsereget . . .

De hogyan szervezze meg az első falansztert?!

Ez volt egyetlen gondja, ezzel foglalkozott nappal,
este és álmatlan éjszakáin . . .

7.

A CIPÉSZEK TERMELŐ SZÖVETKEZETE

Fourier egy napon örömtől sugárzó arccal tört be
barátja házába.

— Végre eredményről számolhatok be, sikerről, győ-
zelemről!

Tissaut hellyel és pálinkával kínálta meg barátját,

— utóbbival eredménytelenül, — azután felszólította, hogy mondjon el mindent.

Fourier elmesélte, hogy bár csalódott Saint Simonban, Owenben és a többi szociológusban, akikhez fordult és bár a német nagyhercegekben is csalódott, kiktől pénzt kért, mégis megalakul az első falanszter.

Azután töviről-hegyire elbeszélte a történeteket.

— Lyonban a cipőgyárak munkásai letették szerszámaikat, mert nem tudták tovább túrni a munkaadók zsarnokságát. Ezek közül a munkájukat abbahagyott munkások közül néhányan írtak nekem. Közölték, hogy olvasták cikkeimet és hajlandók valami falanszter-félében közös munkára egyesülni. Magát az igazi falansztert persze, pénzben szűkölködvén, nem tudják megalkotni, de kis magból is nőhet hatalmas fa...

Tissaut remélte, hogy ebből a cipőgyártásból valami állandó komoly foglalkozás, rendes, nyugodt kereset fog Fourier számára kialakulni, ezért nagyon örült ennek az eredménynek és arra kérte barátját, hogy értesítse a további fejleményekről.

Fourier pedig nagy lelkesedéssel hozzálátott az új munkához. Igaz, hogy egy falanszter, amely kizárólag cipészekből áll, nem változtathatja meg az egész társadalmat, de úgy gondolta, a jó példát majd követni fogják mások is és ha a falanszternek híre megy, más szakmabeliek is csatlakozni fognak hozzá és idővel kialakul az új társadalom első kísérleti telepe.

Harminc munkásból állott az első falanszter. Szor-

galmas, ügyes cipészek voltak valamennyien. Elhatározásukkal, Fourier ajánló cikkeivel, megnyerték az emberek rokonszenvét és vállalkozásuk beütött.

Fourier boldog leveleket kapott a falanszter tagjaitól, akik meg voltak elégedve az eredménnyel, sok munkájuk volt és minthogy a hasznot kapzsi tőkések nem fölőzték le, a falanszter állandóan gyarapodott.

Egy nap azt írták, hogy annyi munkájuk van, hogy a harminc ember már nem győzi.

Fourier erre meglátogatta őket. Megvizsgálta az üzemet, aztán így szólt hozzájuk:

— Barátaim, az eszme, ha csak csírájában is, diadalmaskodott! Harmonikus együttműködéstek legyőzte a munkások kizsákmányolására alapított üzemek versenyét. Itt az ideje, hogy a falansztert kibővítsétek. Eddig harmincan voltatok, most ki-ki ajánljon egy új tagot, akit alkalmasnak tart arra, hogy a falanszterbe befogadjátok. De ne csak cipészeket vegyetek fel a falanszterbe, hívjatok magatok közé másféle mesterembereket is, elsősorban rokonszakmájúakat, sőt kereskedőket, mérnököket is, — csak arra ügyeljete, hogy azonos gondolkodású, azonos ösztönű és hajlamú emberek legyenek, mert ez a harmónia alapja . . .

A cipészek egyideig hallgattak, azután a legöregebb, aki a társulást vezette, megszólalt:

— Valóban úgy van Mester, amint mondod, sok munkánk van, jól megélünk, sőt félre is tudunk tenni. Elég szép vagyonunk van már. Ami az üzem kibővítését

illeti, mi is gondoltunk már erre, hiszen sok munkát vissza kellett utasítanunk, mert nem győztük. Fel is veszünk új tagokat és jól megnézzük, hogy szorgalmasak és derék emberek-e, hogy szeretik-e a mesterségüket, csak hogy nem azért vállaltuk eddig ezt a rengeteg gondot és kockázatot, hogy most mások kényelmesen beüljenek a kész szervezetbe. Mostanában sok cipész-munkás áll munka nélkül és így azt fogjuk tenni, hogy felveszünk 20—30 munkást megfelelő bérrel, fizetjük őket napszámban, vagy végzett munkájuk szerint, de nekik semmi közük sem lesz az eddigi eredményhez és magától értetődik, hogy nem szólhatnak bele az üzem vezetésébe.

... Fourier először azt hitte, rosszul érti a beszédet. De a helyeslő közbeszólásokból megértette, hogy a falanszter bérfizetés mellett alkalmazott munkásokkal akar kibővíteni.

Ékesszólóan beszélt a falanszter ideális céljairól, a társadalom átépítéséről és keserűen hozzátette, hogy ha ők nem új tagokat illesztenek a falanszterbe, hanem alkalmazottakat vesznek fel, akkor a falanszter munkaadó testületté válik és ez valóságos megcsúfolása azoknak a gondolatoknak, amelyekért ő küzd. Az alapítók ugyanolyan zsarnok tőkés csoporttá válnak, mint amilyen az volt, amely ellen ők maguk lázadtak fel annak idején.

A munkások azt felelték, hogy egy csepp kedvük sincs az elért eredményt kétes eszmék miatt kockáz-

tatni, és a nyugodt öregkor és a kis családi ház, amelyet nekik a jövedelemtöbblet biztosítani fog, többet jelent számukra minden társadalmi újításnál.

Ami ezután történt, az fokról-fokra jobban elkese-
rítette Fouriert.

A vezetőség olcsó bérért alkalmazta az új tagokat, akiket épúgy dolgoztattak, mint a többi gyárakban. Az alapítók teljesen kivonták magukat minden munka alól, csak irányították a vállalatot és semmiben sem különböztek a tőkés vállalkozóktól. Fourier szégyelni kezdte, hogy valaha is köze volt ezekhez az emberekhez, azok is úgy érezték, hogy nincs szükségük többé Fourierre és így formailag is megváltak egymástól.

Az öregedő Fourier lelkén ez a csalódás soha meg nem gyógyuló sebet ütött, talán mélyebbet és fájdalmasabbat minden eddiginél. Mert eddig csak a tudósokba és gazdagokba vetett reményei csalták meg, most pedig maguk a szegények, azok, akiknek életét szentelte, hagyták cserben.

De a sors Fourier számára még nagyobb csalódást is tartogatott.

A MÁSODIK FALANSZTER

Délutáni kávé mellett két öreg ember üldögél, az egyik, a pirospozsgás, vidám, izmos és egészséges Jacques de Tissaut, a másik, a sovány, beteges, fáradt Charles Fourier.

Fourier szeme különös tűzben izzik. Vékony, szinte nőies kezével izgatottan hadonászik barátja orra alatt.

— Azt hiszem, most végre révbe érkezem ... Mégse dolgoztam, kínlódtam hiába ... Nézd ezt a levelet ... Távoli, idegen országban fog felépülni az első igazi falanszter ... Teljesen az én elgondolásom szerint ...

Barátja érdeklődéssel olvasta az ismeretlen nevű gróf sorait, aki udvarias meghívás kíséretében értesítette Fouriert, hogy híve eszméinek és tekintélyes vagyona segítségével hajlandó is őket megvalósítani. Ő maga csalódott a világban, asszonyokban, emberekben és hátralevő napjait a társadalom megjavításának akarja szentelni. A csodavárost felépíti és Fourier átveheti felte a parancsnokságot! Telek, építőanyag és emberek a rendelkezésére állanak ...

Fourier bevallotta barátjának, mennyire boldoggá teszi ez a fordulat. Szinte a sír széléről hozta vissza, hisz a mult héten már annyira beteg volt, hogy nem hitte, hogy még egyszer elhagyja a szobáját. Sajnos, ahhoz még most sem elég egészséges, hogy a több hétig tartó

fárasztó utazást a gróf távoli országban lévő birtokáig megkísérelje, de elküldte tanítványait, akik alkalmassak erre a munkára. A tanítványok útra is keltek, a gróf pénzén megalakult a falanszter és Fourier csak azt kérte az istentől, hogy addig ne engedje meghalni, amíg ezt az ő elgondolását meg nem nézheti. És Fourier vágya teljesült. Úgy érezte, elég egészséges már, hogy postakocsira szálljon és megkezdje a hosszú utazást, hegyeken és völgyeken át az idegen birodalom felé.

Barátai kísérték el a postaállomáshoz, ők gondoskodtak kényelméről és adtak titokban borravalót a postakocsisnak, hogy jól vigyázzon erre az öreg emberre, aki nem közönséges utas, hanem a társadalom új rendjének apostola.

Fourier hamarabb jött haza, semhogy várták. Teljesen letörve, beteg. Sokáig szavát se lehetett hallani. Csak apránként tudta meg tőle Tissaut, mi történt.

— Rettenetes dolgokat műveltek, — szakadt fel a panasza Fourier melléből. — Meghamisították, megcsúfolták legszebb eszméimet. A szabadság és boldogság országa helyett egy rabszolgavárost találtam. Pontos munkakörbe szorított boldogtalanokat, akik rugóra járnak, akár az órák. Az én falanszterem az egyforma ösztönű emberek szabad társulása . . . de ez! . . . — és tenyerébe temette megkínzott arcát, — jobb, ha nem beszélek róla!

És a jóbarát nem faggatta tovább. Pár nap múlva,

mikorra Fourier lecsillapodott, tovább mesélte a látottakat:

— Elkeseredett, csalódott ember ez a gróf, aki palota helyett kaszárnnyát emelt és tanítója helyett zsarnokává vált a gyülekezetnek . . . Ebben a falanszterben minden gépies, merev, rideg, még a napsugárt is száműzték a cellaszerű lakószobákból . . . A közös étkező ridegségével, csupaszfalaival elveszi az emberek étvágát és az egyesek munkakörét nagyképű tudósok szabják meg, akik arról is döntenek, hogy ki kivel léphet házasságra. És ezt a börtönt csúfolják falanszternek!

Vigasztalhatatlan volt. Barátja sétálni vitte kocsiján. Míg a város uccáin áthaladtak, Tissaut bátorítóan így szólt hozzá:

— A mi századunk még nem alkalmas ilyen kísérletekre. Az emberek nem érettek rá. Az utókor fog majd téged igazolni, barátom . . .

Lehet, hogy ő maga nem is hitt e szavakban . . . de Fourier hálásan pillantott rá és reszkető kezével megszorította a hű barát kezét. A sétakocsikázás felfrissítette. Hazatérte után elzárta írásait és ettől kezdve barátainak sohasem beszélt többé a falanszterről . . . Egyideig aggódtak érte, de egy szép napon csodálkozva látták, hogy arca nyugodtabb, szeme fényesebb és ajka körül apró derűs mosolyok villódnak, mint napsugár: hervadt, de még mindig piros virág körül . . .

Nem értették . . .

A HARMADIK FALANSZTER

Párizs egyik nagy parkjában, kopott padon ül Fourier. Kalapját letette. Kopottan gyűrődik mellette. Fehér haja dús fürtökben göndörödik feje köré. Ott, ahol a föléje boruló ágak között átszökik egy-egy kíváncsi napsugár, ezüstös foltok csillognak fel koponyáján . . .

Feje fölött verebek csiripelnek. A nyári délután halk szellője meg-megrezzenti a ringó ágakat. A falevelek titkokat súgnak egymásnak. Az öregúr nem hallja. Nem messzi tőle, a park egyik pázsitján gyermekek játszanak. Fiúk és lányok együtt. A legfiatalabb mintegy hat-hét éves, a legidősebb tíz-tizenkét esztendő. Nevetésük, kiáltozásuk harmónikusan olvad bele a park muzsikájába. Jobbra futnak, balra futnak, előre szöknek, mint fiatal őzikék. Fourier nem látja őket . . .

Szeme messze jár . . . Áttöri egy óriási épület falait. Végigfut centrumának, két fő- és két oldalszárnyának minden helyiségén. A műhelyeken, a konyhákon, a laboratóriumokon, az előadó-, hangverseny- és gyűléstermeken, az irodákon, bazárokon, könyvtár- és olvasószobákon, a tornacsarnokokon, a színházon és tánchelyiségeken, a felnőttek és kicsinyek játszótermein, a raktárakon, a szétosztó-fülkéken, a csűrökön, pajtákon, hombárokon, vermeken, kocsiszíneken, ólakon, istállókon, gépházakon és a falanszternek töméntelen

más helyiségén . . . És mindenütt sürgés-forgás, zakatolás, dübörgés, dörgés, csattanás, dobbanás, koppanás, durranás, de minden hangon túlcsendül a nevetés. A jóízű boldog nevetés, mely nem hangosabb és nem vídámabb egy csöppet sem „a szerelem udvaraiban“, mint azokban a műhelyekben, melyekben nehéz kalapácsokat zuhogtatnak és azokban a laboratóriumokban, melyekben életveszélyes kísérleteket végeznek. Mert a falanszterben mindenki amellé a munka mellé szegődött, amelyik a legjobban vonzotta és azt végeznie örömet és boldogságot jelentett számára . . . Ha súlyos vas megmunkálásához volt kedve, feltárultak előtte a kovács-, vagy öntőműhelyek érc-kapui, ha a múzsák ihlették meg: halk szavakat csi-szolt, csilingelő rímeket faragott, színek orgiáját tomboltatta vásznán, kőbe véste bele az életet, vagy a hangok harmóniájában szólaltatta meg érzéseit és álmait . . .

— Én teremtettem! — dobogta büszkén az öregúr szíve, lelkében összefolyt a valóság és az álom . . .

És szeme fellobogott . . . A belső helyiségekből a kertbe révedt ki . . . oda, ahol kicsike fiúk és kicsike lányok játszottak. A jövő reménységei! Arcukon rózsák virultak, ajkukon ezüst csendült. Zsivajgásuk az élet dalává, a jövő himnuszává olvadt együvé és mozgásukból táncok virítottak ki . . .

Sokáig gyönyörködve nézte és hallgatta őket, míg az egyik odaszökölt eléje . . . Aranyhajú fiú ajkáról szavak csilingeltek:

— Bácsikám, engedje meg, hogy felvegyem a labdát, az egyik pajtásom idáig rúgta, ott van a pad alatt . . .

Fourier felemelte a kezét, hogy megsímogassa a fiúcska fejét, aztán hirtelen megállott mozdulata. A gyermek szeme a valóság élességével világított arcába . . .

Az öregúr megdörzsölte szemét. A hatalmas épület eltűnt . . . Ám ott, alig néhány lépésnyire tőle, gyermekek zsibongtak. De nem az előbbieket. Mert nem volt rajtuk formaruha, a zászlótartó nem lobogtatta fejük fölött a zászlót és nem szólott a muzsika. Az imént még a dob pergését és a sorakozásra szólító harsonákat is hallotta.

És azon a fiún sem volt formaruha, ki ott állott előtte... De éppen olyan szép volt, mint imént az ott a kertben. Szeme ragyogott, a szája virított, haja aranylott és arcáról rózsák pirultak eléje . . .

— Szabad, bácsi? — hallotta az öregúr világosan.

Rámosolygott a fiúra, majd hirtelen lehajolt, hátranyúlt a labda után és átadta a kis várakozónak, kinek szeme kerekre tárgult . . .

— Ó, köszönöm, bácsikám . . . — rebegette halkan.

— No, ügyes rúgó lehet a pajtásod, — mondotta az öregúr, — hogy idáig röpült a labda.

— Óh, igen, de . . . én . . .

A fiú akadozott, nem akart szerénytelen lenni, nem akarta mondani, hogy ő még ügyesebb, azért megkeverte a dolgot és hirtelen kiobbantotta:

— Én vagyok a vezér!

— No, ne mondd . . .

— De igen . . . nekem engedelmeskedik mind . . .

— No, erre kíváncsi vagyok . . .

— Hát meg tetszik látni — mondotta a fiúcska büszkén, azzal a zsebébe nyúlt, kikapott egy füttyülőt és beléfujt . . .

És íme, mint a mesében, egy-kettőre, ott termett az egész kis gyermekhadcsereg a pad előtt . . .

— Mit akarsz? — hangzott fel egyszerre valamennyi ajkáról . . .

— A bácsi olyan jó volt, hogy maga emelte fel a labdánkat és most azt akarom, hogy köszönjétek meg, — felelte a vezér.

— Köszönjük bácsika! — csipegték, lihegték és zúgták a kicsikék . . .

Aztán csönd lett. A gyermekek nem tudták, mit csináljanak. A vezérre néztek. Ez meg az öregúrra, kinek ezüst fodrozódott a fején és kinek szeme olyan szelíden nézett rájuk, mint odafentről a felhőtlen ég . . .

Egyszerre csak egy pöttömke leány odafurakodott az öreg úr térde közé és kezét rátéve, szösze fejét felütötte és drága gyermek-kéréssel esengett:

— Meséljen, bácsika . . . a bácsika éppen olyan, mint a nagyapám és az mindig mesél . . .

Az öregúr ajkán ma másodszor jelent meg a ritka vendég, a mosoly és elhárító mozdulattal kérdezte:

— Miről meséljek nektek, gyermekek . . . nem vagyok én mesemondó . . .

— Arról, amit hallott és csinált, — szólalt meg a vezér, — mi a bácsi?

Fourier arca elkomolyodott. Mi is ő tulajdonképen? És hogyan mondja meg ezeknek a gyermekeknek? Hiszen még a felnőttek is nehezen értik meg . . . Aztán hirtelen így szólott:

— Építő vagyok!

— Építő? — ismételte a kis vezér áhítatos tisztelettel. — Mit épít?

Fourier a gyermekek feje fölött, maga elé meredt és íme, mint varázsütésre, újra eléje hatalmasodott a roppant épület, újra zúgtak, zakatoltak a gépek, zuhant a kalapács, szállott a füst és egyik szegletből a másikba táncolt át a kacagás. Miután kapu nyílt, kapu zárult — feléje virult a kert és előtte zsibongtak a gyerekek.

A gyerekek . . .

Fourier keze símogatón reszketett végig a kis szöszke fején — és ajka szóra nyílt.

Ekkor már a legkisebbek mellette ültek a padon, kettő lába elé kuporodott, a többiek félkörbe állottak előtte . . .

— Építő vagyok, — kezdette az öreg úr, — én építem a gyermekek paradicsomát.

A kis hallgatók szeme kerekre tágult. Az ágak közül egy madárka is kíváncsian nézett alá és azt mondotta:

— Csip . . . csip . . . — ami madárnyelven ugyanazt jelenthette, mint a gyermekek szemének kérdése: mi az? Mi az?

— Mit csináltok otthon egész nap? — kérdezte az öreg úr a szöszkéhez fordulva.

— Szabad időnkben játszunk, azután pedig tanulunk . . .

— És mit tanultok? Amihez kedvetek van?

— Dehogy, — nevette a gyerek, — amit leckére kapunk . . .

— No, látjátok, — mondotta Fourier, — abban a házban, amelyet én fogok felépíteni, csak azt fogjátok tanulni, amihez kedvetek van . . .

— No, akkor én semmit sem fogok tanulni, mert nekem nincs kedvem semmiféle tanuláshoz, — ujjongta egy pajkos szemű fiúcska.

— Hát mihez van kedved? — kérdezte szelíden Fourier.

— Asztalokat, székeket, szekrényeket, fiókos ládákat szeretnék csinálni, mint János mester, a házunkban lakó asztalos . . .

— Hát miért nem állsz be hozzá inasnak?

— Édesapám nem engedi, azt akarja, hogy fűszerkereskedő legyek belőlem, mert ő is az . . .

— Az én házamban, látod, nem így lesz. Ha ott az asztalossághoz támad majd kedved, akkor négyéves korodban is neki állhatsz a gyalulásnak, a fűrásnak, kalapálásnak, szegezésnek és ragasztásnak . . .

— De ha négyéves lennénk, nem bírnám még a gyalt, a fűrészt, kalapácsot . . . és hogy emelném a nagy deszkákat?

— Könnyen, fiacskám, mert az én házamban a nagy műhelyek mellett ott lesznek a kis műhelyek, a játék-műhelyek a játékszerszámokkal, a kicsike, könnyű deszkákkal . . .

— Jaj de érdekes! — robbant ki a gyerekekből.

— Bizony, gyermekek, — folytatta az öreg úr, — aki amit a felnőttektől a nagy műhelyekben látott: megcsinálhatja magának a maga kis műhelyében kicsiben. És mondd csak, — fordult a kis pajkoshoz, kinek az asztalossághoz volt kedve, — te csak afféle egyszerű, szegényes bútorokat szeretnél csinálni, mint amilyeneket a külső városok kunyhóiban lehet látni, vagy mutatóságokat, díszekkel, faragásokkal ékeseket?

— Nagyon szépeket, — mondotta a pajkoska villogó szemmel, — olyanokat, amilyeneket egy grófi kastélyban láttam egyszer . . .

— De azokat meg kell először rajzolni . . .

— Hát akkor megtanulnék rajzolni . . .

— De ki is kellene számítanod, hogy mibe kerülnek azok a bútorok és a hozzávalókat meg kellene rendelned és annak a címére, aki megrendelte őket, számlát kellene írnod . . . és te, minthogy nincs kedved tanulni, nem tudnál se számolni, se írni, úgyhogy még a szerző-, az enyvgyárosok és a deszkaszállítók árjegyzékét sem tudnád elolvasni . . .

— Hát . . . hát . . . — dadogta a kis asztalosjelölt — ha a mesterségemhez szükségem volna rá, megtanulnék írni, olvasni és számolni is.

— Meg bizony, fiacskám, mert kedved támadna hozzá és így tanulna meg az én házamban minden gyerek mindent . . . Kedvvel, örömmel, játszva . . . Ha valamelyik gyermeknek vasmunkában telnék élvezete és úgy látná, hogy se a kicsi, se a nagy műhelyben nem szerezheti meg azokat az ismereteket, melyekre szüksége van, hogy tökéletes legyen a mesterségében, vagy másnemű foglalkozásában, a könyvtárból kikérné azokat a könyveket, melyeknek segítségével tudását elmélyíthetné és ügyességét továbbfejleszthetné . . . És így tenne majd minden gyerek, bármilyen mesterséget, vagy foglalkozást választott volna magának . . . És tudjátok-e, hány órát kell majd az én házamban naponta dolgoznotok, illetve tanulnotok?

— Most öt-hat órát tanulunk az iskolában és még néhány órát otthon . . . aztán még külön tanulunk muzsikát, táncot . . .

— Az én házamban pedig legfeljebb két órát kell majd naponta a magatok választotta műhelyben vagy játszobában töltenetek . . . De ezt sem muszáj, csak ha kedvetek van hozzá! A többi időt ott töltitek, ahol akarjátok: a többi műhelyben, ha kíváncsiak vagytok rájuk; a tornacsarnokokban, ha fejleszteni akarjátok izmaitokat, testi ügyességeket . . . csak a szabadban *kell* időtök egy részét töltenetek. Ha akarjátok, ha

nem . . . erdőn, mezőn, a nap fényében, a fa árnyékában. A rét selymes fűvében, a patak friss vizében . . . De tudjátok-e, hogy fogtok oda kivonulni . . . Formaruhában. Csákóval a fejetekén, puskával a vállatokon, karddal az oldalatokon, sarkantyús csizmával a lábatokon . . . Előttetek, mellettetek magatok választotta, aranygalléros kis tisztek és a vezetőtiszt mögött a kis zászlóhordó és előtte a csupa kisfiúból álló katonabanda . . . Trapp-trapp . . . fogtok előre-hátra, jobbra-balra masírozni, miközben a szellő vígan lengeti zászlókat és pereg a dob és szól a trombita . . .

A kis hallgatók szája kinyílt, lábuk izgatottan emelkedett, toppant, fülük mohón falta a szót, szemük az öreg urat, kinek szeme lángolt, arca tüzelt, hangja reszketett és tekintete valahová messzi-messzi révedt . . .

— És a lányok? — kérdezte a kis szöszeke.

— Ti, lányok is ott lesztek a fiúk között . . . Ti is uniformisban . . . És együtt fogtok a muzsikától kísérve énekelni . . . Versenyt énekelni a madarakkal, a zümmögő bogarakkal és a csobogó patakkal . . . És együtt fogtok nevetni, és nevetni fog alattatok a zizzenő fű és felettetek a suttogó lomb. Ha az én házam készen lesz, nevetni fog a föld, nevetni fog az ég, a sírás kivész a világból . . . És a sírással együtt elpusztul minden, ami rút . . . mert a szépet mindenütt úgy fogjátok magatokba szívni, mint a levegőt . . . Otthon, az én hatalmas palotámban: ezerszínű képek vásznáról, gyönyörű alakokká és arcokká faragott kövekről, a mu-

zsika és tánc lüktetéséből, drága illatokból és a konyha ezerdíszerű csemegéjéből . . .

— A konyhába is ki szabad mennünk? — kiáltott fel egy kis vöröshajú lányka, felragyogó tekintettel.

— Minden ajtó nyitva lesz előttetek . . . és a konyháé főképpen . . . Hogy necsak szemetek, fületek ízlése tökéletesedjék, hanem ínyeteké is . . . Hogy különbséget tudjatok tenni a jó és jobb között, hogy megismerkedjete az ízek minden gyönyörűségével, hogy később magatok is mestereivé váljatok a konyha ezerszínű művészetének, hogy el tudjatok igazodni a szagok finom útvesztőiben, hogy a körülöttetek szorgoskodó szakácsok a sültekkkel, főzelékekkel, gyümölcsökkel kapcsolatban az állatok és növények világára és a többi felhasznált anyagra irányítsák figyelmeteket és felébredő kíváncsiságtokkal kedvet kapjatok ismereteitek elmélyítésére . . .

Gyerekek, jöjjetek majd az én palotámba! Ott nem lesz szomorú fiúcska, sápadt lányka, ott énekelve, táncolva fogtok tanulni: ott nem lesz nádpálca, ott a nagyobb gyerek lesz a kisebb tanítója — és a jókedv, az öröm, a szeretet, a boldogság mindnyájatok összetartója . . .

Az öreg úr hangja elcsuklott. Hirtelen felemelkedett . . . Egy pillanatra a távolba meredt . . . míg a vízió, amely szemét fogvatartotta, el nem tűnt előle . . . Aztán tekintete kis hallgatóira siklott. Kezét áldóan emelte föléjük.

A gyermekek nem moccantak . . . a csönd mint finom selyemfátyol borult a kis csoportra . . .

A lemenő nap aranyat szórt az öregúr arcára, vállára. A csöndet, melybe halkan, szinte nesztelenül muzsikált bele a fű, fa élete, kavics-zörgés zavarta meg. A kis vezér, mintegy álomból riadva fel, fordult hátra és csöndesen mondotta:

— Jönnek értünk . . . Úgye, bácsika, holnap tovább mesél?

— Tovább . . . — felelte az öregúr halkan.

— Ha készen lesz az épület, mi mindnyájan benne akarunk lakni . . .

— Ott, ott! — mondotta Fourier, és bucsút intve a gyerekeknek, elindult hazafelé.

Ezen az estén tűnt fel barátainak először, hogy arca nyugodtabb, szeme fényesebb, mint máskor és hogy ajka körül apró mosolyok villóznak. Jacques de Tis-saut nem is állotta meg, hogy ne tegyen rá megjegyzést:

— Olyan megelégedett az arcod, mintha most kezdted volna meg igazi falansztered építését . . .

Fourier egy pillanatig hallgatott, majd titokzatos mosollyal, sejtelmes hangon felelte:

— Talán . . .

TARTALOMJEGYZÉK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Örök szomjazók	7
A Hoffer-cég tündöklése és bukása	55
Az apostol	77
Judeában szomjas a föld	89
A hazugság halála	121
Beng Buala	137
Margit szerencséje	151
Éva	163
Halk beszélgetés	173
Casus belli	191
A falanszterben	201

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Ez a könyv

Kner Izidor könyvnyomtató műhelyében készült, Gyomán,

Bodoni antiqua betűkkel,

a Diósgyőri Papírgyár famentes papirosán.

A szerző barátai és a könyvgyűjtők részére

a rendes kiadáson kívül 100 példány

diósgyőri merített papiroson is készült.

Ezeket a példányokat szerző sajátkezűleg aláírta.

A borítólap rajzát Kner Albert tervezte.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

DÄNOSÄRÖKJAZÖK
SÖRÖKJAZÖK

